

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΕΙ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΤΜΗΜΑ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ & ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*Οι Επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα,
στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων.
Το παράδειγμα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας*

**ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΑΒΑ ΝΕΚΤΑΡΙΑ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΕΣ: ΒΑΚΑΛΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2005

Στην Γιαγιά μου Ιωάννα....

Στις φοιτητικές μας στιγμές...

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

1. Κοινωνική Οικονομία

1.1. Η προώθηση του κοινωνικού χαρακτήρα της ανάπτυξης και της κοινωνικής οικονομίας ως εργαλείο αυτού	7
1.2.. Οι πρώτες ενδείξεις οργανωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος -Τα αποτελέσματά τους	8
1.3. Κύρια ρεύματα Θεωρητικής Προσέγγισης της Κοινωνικής Οικονομίας	8
1.4.. Σύγκριση Μη κερδοσκοπικού Τομέα με τον Τρίτο Τομέα -Ομοιότητες και διαφορές	11
1.5. Οι δυο εκδοχές του οικονομικού ρόλου των οργανισμών της Κοινωνικής Οικονομίας	12
1.6. Κατηγοριοποίηση των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας -Θεσμικό Πλαίσιο	14
1.6.1. Η εφαρμογή της Κοινωνικής Οικονομίας μέσω των φορέων της στην πράξη και τα αποτελέσματά της	15
1.6.2. Πλεονεκτήματα των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας	16

2. Οι φορείς σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

2.1. Η Διεθνής πορεία και εξέλιξη	17
2.2. Η εξέλιξη και οι συνθήκες ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση	19
2.3. Το μέλλον της Κοινωνικής Οικονομίας	27
2.4. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα - ένα ανεξερεύνητο πεδίο	28
2.5. Προσπάθεια οριοθέτησης των φορέων στην Ελλάδα	30
2.6. Οι εν δυνάμει φορείς- Συνοπτική αναφορά	31
2.7. Πρακτική Εφαρμογή των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα	32
2.8. Το ευνοϊκότερο πλαίσιο ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας και επιχειρηματικότητας (Τοπικό Επίπεδο)	35
2.8.1. Η συμβολή της Κοινωνικής Οικονομίας στην εξέλιξη του τοπικού εργασιακού συστήματος	37

3. Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

3.1. Η ευρωπαϊκή κατοχύρωση Απασχόλησης και Επιχειρηματικότητας. Η μεταφορά της δράσης από το ευρωπαϊκό επίπεδο στο τοπικό.	39
3.2. Η Κοινωνική Πρωτοβουλία EQUAL ως όχημα ανάπτυξης και προώθησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και απασχόλησης	40
3.2.1. Καινοτόμες προσεγγίσεις και δράσεις στα πλαίσια ευρωπαϊκής και εθνικής στρατηγικής	41
3.2.2. Προτεραιότητες και προϋποθέσεις για επιτυχή υλοποίηση	42
3.2.3. Κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού	43
3.3. Κοινωνικές Επιχειρήσεις. Ορισμός και ποια μοντέλα ξεχωρίζουν στην Ευρώπη	43
3.3.1. Διαφοροποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων από τους υπόλοιπους φορείς του Τρίτου Τομέα και ειδικότερα από τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις	44
3.3.2. Τι καθιστά αναγκαία την ύπαρξη κοινωνικών επιχειρήσεων- Πλεονεκτήματα	45
3.3.3. Σκιαγράφηση της δράσης και των χαρακτηριστικών των κοινωνικών επιχειρήσεων	46
3.4. Σύστημα κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης 3.4.1. Ορισμός και ο ρόλος του συστήματος κοινωνικού ελέγχου, αξιολόγησης και του κοινωνικού απολογισμού στις κοινωνικές επιχειρήσεις	47
3.4.2. Διάρθρωση συστήματος κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης	48

3.4.3. Προσδιορισμός των Στόχων, των Αρχών, δραστηριοτήτων και της αποστολής της επιχείρησης. Καταγραφή και επιλογή των εμπλεκόμενων στην λειτουργία της. (1 ^ο Στάδιο)	49
3.4.4. Καθορισμός των δεικτών, μεθόδων και διαδικασιών για την συστηματική συλλογή και καταχώρηση των απαιτούμενων για την κοινωνική λογιστική ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριών. Οι διαδικασίες τήρησης κοινωνικών βιβλίων. (2 ^ο Στάδιο)	51
3.4.5. Διαμόρφωση και αξιοποίηση των κοινωνικών λογαριασμών (3 ^ο Στάδιο)	53
3.4.6. Ο κοινωνικός έλεγχος (4 ^ο Στάδιο)	56
<u>4. Εμπειρία από την λειτουργία των Κοινωνικών Επιχειρήσεων σε Ε.Ε.</u>	60
<u>5. Οι Επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα, στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων</u>	
5.1. Κοινωνικές παρεμβάσεις των Ο.Τ.Α.	66
5.1.1. Η επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α.- Η νομική της υπόσταση	66
5.1.2. Η επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α. μέσω της συνεργασίας με ν.π.ι.δ. κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα	67
5.1.3. Κοινωνικές παρεμβάσεις βάσει προγραμματικών συμβάσεων	69
5.2. Ο νέος νόμος που ανοίγει τον δρόμο στις κοινωνικές επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα	70
5.3. Παραδείγματα κοινωνικών συνεταιρισμών και κοινωνικών επιχειρήσεων από την ελληνική πραγματικότητα	73
<u>6. Το παράδειγμα του νομού Αιτωλοακαρνανίας</u>	
6.1. Γενικά στοιχεία για το νομό Αιτωλοακαρνανίας	78
6.2. Το ιδιαίτερο προφίλ των ευπαθών κοινωνικών ομάδων του νομού Αιτωλοακαρνανίας ως εφαλτήριο ανάπτυξης μοντέλων κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	84
<u>7. Η προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας</u>	
7.1. Η κοινοτική πρωτοβουλία Equal : νέοι δρόμοι για την αντιμετώπιση των διακρίσεων και της ανισότητας των ευπαθών κοινωνικών ομάδων στο Νομό ..	87
7.2. Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	88
7.3. Αναπτυξιακή Σύμπραξη: Σύμφωνο Προώθησης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Αιτωλοακαρνανία	89
7.4. Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας	92
<u>8. Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου</u>	95
8.1. Ανάλυση S.W.O.T.....	101
8.2. Business Plan-Καθορισμός αντικειμενικών στόχων	104
8.3. Πρόγραμμα Marketing	106
8.4. Βιωσιμότητα Επιχειρηματικού πλάνου	111
<u>9. Έρευνα πάνω στο παράδειγμα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας</u>	114
<u>10. Συμπεράσματα – Προτάσεις</u>	136
<u>Παραρτήματα Α-Β-Γ</u>	140
<u>Βιβλιογραφία</u>	151

Εισαγωγή

Η επιλογή του θέματος «Οι Επιχειρήσεις των ΟΤΑ στην Ελλάδα στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων, το παράδειγμα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας.» είναι αποτέλεσμα του ενδιαφέροντος μας σχετικά με τις κοινωνικές επιχειρήσεις.

Αφορμή, στάθηκε η ξενόγλωσση βιβλιογραφία που πριν από κάποιους μήνες έτυχε να περιέλθει στην κατοχή μας. Θέμα της ήταν ο ρόλος του management στην κοινωνική επιχειρηματικότητα. Το περιεχόμενο του βιβλίου εξ αρχής μας κίνησε το ενδιαφέρον και αποτέλεσε αντικείμενο αρκετών μεταξύ μας συζητήσεων. Οι όροι που χρησιμοποιούσε δεν μας ήταν φυσικά όλοι γνωστοί, κάποια νοήματα όμως, που αφορούσαν καινοτόμες κοινωνικοοικονομικές δράσεις λειτούργησαν ως πηγή έμπνευσης και ως αιτία της περαιτέρω ενασχόλησης μας, μέσω της πτυχιακής εργασίας.

Σε πρώτο στάδιο λοιπόν, έπρεπε να συγκεράσουμε την κοινωνική επιχειρηματικότητα με το αντικείμενό μας, δηλαδή το εάν και εφόσον είναι δυνατή η εφαρμογή της στα πλαίσια της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Σε δεύτερο στάδιο έπρεπε να αποσαφηνίσουμε τον σκοπό της εργασίας. Έπρεπε δηλαδή να δώσουμε απαντήσεις σε δυο καίρια ερωτήματα. Το πρώτο ερώτημα ήταν, αν υπάρχουν εφαρμογές κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, και το δεύτερο, αν η τοπική αυτοδιοίκηση, παρεμβαίνει κοινωνικά μέσω τέτοιων εφαρμογών. Φυσικά για να αποδειχθεί αυτό και στην πράξη έπρεπε να δοθεί ένα παράδειγμα.

Το θέμα πλέον της πτυχιακής ήταν σύνθετο και πρωτόγνωρο, αλλά και αρκετά ενδιαφέρον και ελκυστικό.

Μετά από αρκετό καιρό αναζήτησης του τόπου και της δράσης με τα οποία θα ασχολούμασταν καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι, η μόνη εφαρμογή κοινωνικής επιχειρηματικότητας και κοινωνικής επιχείρησης ήταν στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας όπου η συμβολή της ΤΑ σε αυτή ήταν αρκετά μεγάλη.

Συνδέοντας όλα τα παραπάνω διαμορφώθηκε ο τίτλος της πτυχιακής εργασίας. Σε αυτό το στάδιο έπρεπε να βρούμε μια ορθολογική δομή για να παραθέσουμε τα στοιχεία εκείνα που θα μας οδηγούσαν σε όσο το δυνατόν καλύτερα συμπεράσματα. Ο τρόπος που τελικώς επιλέχθηκε ήταν αρχικά η αναλυτική περιγραφή του θεωρητικού υπόβαθρου, στη συνέχεια η διεξαγωγή έρευνας μέσω ερωτηματολογίων και συνέντευξης και ως τελικό στάδιο η παρουσίαση των συμπερασμάτων και των προτάσεων μας.

Στο πρώτο μέρος που εστιάζει στο θεωρητικό υπόβαθρο της κοινωνικής οικονομίας, αρχικά θα ασχοληθούμε με την περιγραφή του τρόπου με τον οποίο προωθείται η ανάπτυξη μέσω της κοινωνικής οικονομίας και των χαρακτηριστικών της. Καθώς και μια ιστορική αναδρομή των πρώτων ενδείξεων οργανωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος και των αποτελεσμάτων που αυτό επέφερε. Θα αναφερθούμε στα κύρια ρεύματα θεωρητικής

προσέγγισης της κοινωνικής οικονομίας για να επλέξουμε τον ποιο πλήρη ορισμό, που μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελληνική πραγματικότητα. Στη συνέχεια θα συγκρίνουμε την κοινωνική οικονομία με τον μη κερδοσκοπικό τομέα, καταλήγοντας σε ομοιότητες και διαφορές ενώ παράλληλα θα αναφερθούμε στις δυο εκδοχές του ρόλου της. Σταδιακά θα κατηγοριοποιήσουμε τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, τους τομείς εφαρμογής τους και τα πλεονεκτήματά τους, διαμορφώνοντας έτσι ένα σχετικό θεσμικό πλαίσιο, και θα καταλήξουμε σε μια αρκετά περιγραφική εικόνα της διεθνούς και ευρωπαϊκής εμπειρίας. Τέλος, θα σχολιάσαμε το μέλλον της Κοινωνικής Οικονομίας αλλά και το πόσο ανεξερεύνητο πεδίο είναι για τα Ελληνικά δεδομένα, αφού λίγα στοιχεία μπορέσαμε να αναφέρουμε για τους φορείς και για τους εν δυνάμει φορείς σε όλες τις εκφάνσεις τους.

Στο κεφάλαιο όπου εστιάζουμε τον χώρο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας εισαγωγικά θα αναφερθούμε στην Ευρωπαϊκή κατοχύρωση της Απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας προκειμένου να ισχυριστούμε ότι η Κοινοτική Πρωτοβουλία Equal λειτουργεί ως όχημα ανάπτυξης και προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και απασχόλησης. Διεξοδικά θα αναλύσουμε τις προτεραιότητες και προϋποθέσεις που ισχύουν ώστε οι καινοτόμες δράσεις και προσεγγίσεις στα πλαίσια της ευρωπαϊκής και εθνικής στρατηγικής, να δημιουργήσουν γόνιμο έδαφος για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, ούτως ώστε να καταπολεμηθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός.

Δεύτερο και κυριότερο τμήμα αυτού του κεφαλαίου αποτελούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Δίνοντας λοιπόν τον ορισμό τους, θα περιγράψουμε τα βασικά μοντέλα τους. Μέσω των χαρακτηριστικών τους θα τις διαφοροποιήσουμε από τους υπόλοιπους φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας και θα παραθέσαμε τους λόγους που τις κάνουν απαραίτητες, αφού παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα. Θα εστιάσουμε στο σημαντικότερο εργαλείο που μπορεί να έχει στην διάθεσή της μία κοινωνική επιχείρηση και αυτό δεν είναι άλλο από το Σύστημα Κοινωνικού Ελέγχου και Αξιολόγησης. Το σύστημα αυτό δηλαδή, που εξετάζει το κατά πόσο ο φορέας εκπλήρωσε τους αρχικούς του στόχους. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μία περιεκτική αναφορά στις καλές πρακτικές, αφού πάντα η σύγκριση βοηθά στο να κατανοήσουμε όσον το δυνατόν καλύτερα μία κατάσταση.

Στο κεφάλαιο των κοινωνικών επιχειρήσεων των ΟΤΑ στην Ελλάδα, στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων θα ξεκινήσουμε κάνοντας αναφορές στις παρεμβάσεις αυτές. Έπειτα, θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε κάθε πιθανή μορφή επιχειρηματικότητας από τους ΟΤΑ και του νομοθετικού πλαισίου που τις καλύπτει, για να καταλήξουμε στον νέο νόμο που πρόκειται να ανοίξει τον δρόμο στις κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Τέλος, επιγραμματικά θα σταθούμε σε ορισμένες μορφές κοινωνικών συνεταιρισμών – επιχειρήσεων από τον ελληνικό χώρο.

Η περιοχή του νομού Αιτωλοακαρνανίας που θα μας απασχολήσει εδώ θα ξεκινήσει με την παράθεση ορισμένων γενικών στοιχείων για το νομό. Θα μελετήσουμε τους λόγους

για τους οποίους αναπτύχθηκαν μοντέλα κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην περιοχή. Θα γίνει αναφορά στην Κοινωνική Πρωτοβουλία Equal που δίνει καθοριστικές λύσεις στα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ σταδιακά θα δούμε τις βασικές δομές κοινωνικής επιχειρηματικότητας όπως, το Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, η Αναπτυξιακή Σύμπραξη μέσω Συμφώνου και το Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Η παράλληλη δράση των δομών αυτών είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου. Τονίζοντας το επιχειρηματικό της κομμάτι παραθέτουμε μία ανάλυση SWOT, το business plan καθώς και το πρόγραμμα marketing, αλλά και την βιωσιμότητα.

Το κυριότερο μέρος της εργασίας αποτελεί η έρευνα για την Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου. Η έρευνα αυτή έχει σαφείς προσανατολισμούς και μεθόδους διεξαγωγής.

Με τα ερωτηματολόγια και την συνέντευξη επιχειρούμε την οριοθέτηση της επιχείρησης στη τοπική αγορά. Επίσης, θα ασχοληθούμε με τις σχέσεις που την διέκουν, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της περιβάλλον. Ενώ ιδιαίτερο βάρος θα δώσουμε στην συμβολή των ΟΤΑ αλλά και στην επίτευξη ισορροπίας της επιχείρησης μεταξύ κοινωνικού και επιχειρηματικού πνεύματος.

Τέλος, στα συμπεράσματα και στις προτάσεις θα προσπαθήσουμε να κάνουμε μια ουσιαστική αναφορά στα σημεία κλειδιά, ώστε να εστιάσουμε στον στόχο της εργασίας, δηλαδή κατά πόσο η ΤΑ μπορεί και πρέπει να παρεμβαίνει κοινωνικά μέσω της επιχειρηματικότητας και ειδικότερα με την δημιουργία και λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ελπίζουμε με την ανάγνωση της πτυχιακής εργασίας μας ο αναγνώστης να γίνει θετικός δέκτης του νοήματος της Κοινωνικής επιχειρηματικότητας αλλά και της αναγκαιότητας ανάληψης πρωτοβουλιών αντίστοιχων δράσεων από τους ΟΤΑ.

Θα θέλαμε σ' αυτό το σημείο να ευχαριστήσουμε την καθηγήτρια μας Μαραβά Νεκταρία για την πολύτιμη καθοδήγησή της και τον Μιχαλόπουλο Χαράλαμπο που χωρίς την συμβολή του η πτυχιακή μας θα ήταν «άχρωμη».

Επίσης, με αυτήν την ευκαιρία που μας δίνεται θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε όλους τους φίλους που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην μέχρι τώρα πορεία μας, τον Δημήτρη, τον Ηλία, τον Σταύρο και την Ελένη.

1. Κοινωνική Οικονομία

1.1. Η προώθηση του κοινωνικού χαρακτήρα της ανάπτυξης και της Κοινωνικής Οικονομίας ως εργαλείο αυτού.

Στην σύγχρονη διαμορφωθείσα παγκόσμια πραγματικότητα οι κυβερνήσεις όλων των κρατών έχουν ως κεντρικό άξονα έκφρασης της πολιτικής τους τον κοινωνικό επαναπροσανατολισμό . Για πολλά χρόνια οι πόλοι άσκησης εξουσίας σε παγκόσμιο επίπεδο στόχευαν αποκλειστικά στην οικονομική και παραγωγική ανάπτυξη στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού. Δύο βασικά στοιχεία όμως δεν συμπεριλήφθηκαν στον γενικότερο σχεδιασμό δράσης , η ανάπτυξη ως βιώσιμη και αειφόρος διαδικασία αλλά κυρίως ο άνθρωπος και ως άτομο και ως ομάδα , δηλαδή κοινωνικό σύνολο. Όλες οι πολιτικές είχαν μια φυγόκεντρη τάση δημιουργίας συνθηκών οικονομικής ανάπτυξης με παράλληλη αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου.

Αποτέλεσμα αυτής της «παγκόσμιας λογικής» ήταν να διαχωρίζονται οι άνθρωποι σε αυτούς που κατέχουν το κεφάλαιο , σε αυτούς που δουλεύουν για το κεφάλαιο και σε αυτούς που για διάφορους λόγους απέχουν από όλα τα επίπεδα παραγωγικής διαδικασίας και κατά ένα περίεργο λόγο απορρίπτονται από το σύνολο της κοινωνίας. Άτομα με ειδικές ανάγκες , γυναίκες , ηλικιωμένοι , άνθρωποι χωρίς μόρφωση , μετανάστες , κ .α καταδικάζονται σε κοινωνική απραξία και για αρκετά χρόνια στην ουσία ξεχνιούνται από συνανθρώπους και κυβερνήσεις.

Το νοσηρό φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού ως αποτέλεσμα ανθρωπίνων συμπεριφορών μπορεί να αντιμετωπιστεί και να καταπολεμηθεί μόνο μέσω αποφασιστικών κινήσεων από την ίδια πηγή που το προκάλεσε.

Η αρχή αυτή λοιπόν έγινε πριν από λίγα χρόνια όταν η πλειοψηφία των πολιτών του «παγκόσμιου χωριού» έθεσε ως μείζον θέμα την κοινωνική ενσωμάτωση και την σταδιακή αποκατάσταση των κοινωνικών ανισοτήτων. Όταν ασκήθηκε καθοριστική πίεση η οποία υποχρέωσε τις κυβερνήσεις και παράλληλα όλους τους πόλους εξουσίας να ασχοληθούν έστω και σε αρχικό στάδιο με τον σχεδιασμό και την άσκηση ουσιαστικής κοινωνικής πολιτικής.

Έκτοτε η αναφορά κοινωνικής πολιτικής δεν έλειψε από κανένα σχετικό πολιτικό προγραμματισμό. Σε όλα τα επίπεδα, παγκόσμιο, ευρωπαϊκό, εθνικό, τοπικό. Το ζήτησαν οι πολίτες, αναγκάζοντας έτσι τις κυβερνήσεις να «ακούσουν» , να επεξεργαστούν , να ερευνήσουν , να σχεδιάσουν και να νομοθετήσουν.

Τα βήματα αυτά δεν είχαν ποτέ ταχύ ρυθμό αλλά το σημαντικό ήταν ότι ξεκίνησαν . Η αρχή έγινε , ο άνθρωπος πλέον μπήκε ως προτεραιότητα στην διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού.

Το έργο που ανέλαβαν οι κυβερνήσεις, εκτός από υψίστης σημασίας, είναι και πολύ δύσκολο, γιατί δεν είναι μόνο τεχνοκρατικό αλλά και θέμα παιδείας και ηθικής. Οι πολιτικές λοιπόν διαφέρουν από επίπεδο σε επίπεδο εάν και έχουν τον ίδιο αντικειμενικό σκοπό. Διαφέρουν δε οι τρόποι αλλά και τα εργαλεία για να επιτευχθεί ο στόχος αυτός. Ένα πολύ σημαντικό εργαλείο κοινωνικής πολιτικής προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική ισορροπία, είναι η κοινωνική οικονομία.¹

1.2. Οι πρώτες ενδείξεις οργανωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος –

Τα αποτελέσματά τους

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα καταγράφηκαν ορισμένες φιλανθρωπικές και εθελοντικές δράσεις, οι οποίες αποτέλεσαν την πρώτη ένδειξη οργανωμένου κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται ξανά στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Την περίοδο εκείνη η παγκόσμια οικονομική κρίση λειτουργώντας όπως η θεωρία των συγκοινωνούντων δοχείων κατέλυσε το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα σε όλα τα επίπεδα και τους τομείς. Ούτε ο δημόσιος, ούτε ο ιδιωτικός τομέας κατάφεραν να προσφέρουν παραδοσιακές και συμβατικές λύσεις, ικανές, ώστε να ανατραπεί η στείρα οικονομικο-κοινωνική κατάσταση. Οι τότε κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να ανακαλύψουν μέσα στα ερείπια της παγκόσμιας οικονομίας, υλικά τέτοια, που να συμβάλλουν στην ανοικοδόμηση ενός αποτελεσματικότερου και ποιοτικότερου συστήματος.

Αποτέλεσμα λοιπόν της αναζήτησης κατάλληλου σχεδιασμού και λειτουργικών εφαρμογών ήταν η ανάδειξη του « Τρίτου Τομέα » της οικονομίας ή πιο απλά η Κοινωνική Οικονομία. Ο τομέας αυτός ελίσσεται ανάμεσα στους δύο παραδοσιακούς οικονομικούς πόλους, τον ιδιωτικό και τον δημόσιο. Καλείται να δώσει λύσεις εκεί που εμφανίζονται αδυναμίες και να διαχειριστεί ακραία προβλήματα όπως: η φτώχεια, η εξαθλίωση, η απουσία πρόνοιας, ο κοινωνικός αποκλεισμός κ.α.

1.3. Κύρια ρεύματα Θεωρητικής προσέγγισης της Κοινωνικής Οικονομίας

Κατά το παρελθόν έγιναν αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες αναφέρονται στο χώρο της οικονομίας και συγκεκριμένα στις δραστηριότητες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Θα μπορούσαμε όμως να πούμε ότι υπάρχουν σήμερα δύο κυρίαρχες προσπάθειες περιγραφής που προσδιορίζουν εννοιολογικά τον όρο της Κοινωνικής Οικονομίας.

---

¹. Defourny, J., «Introduction: from third sector to social enterprise» στο Borzaga, C. and Defourny, J., *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London 2001, σ. 1-28.

Η πρώτη προσέγγιση επηρεασμένη από τη γαλλική παράδοση² υποστηρίζει ότι η Κοινωνική Οικονομία περιλαμβάνει ανάλογες εφαρμογές, που τελούνται από επιχειρήσεις, συνεταιρισμούς, κοινωνίες αλληλοβοήθειας και σωματεία με σκοπό όχι την επιδίωξη του κέρδους αλλά την παροχή αγαθών-υπηρεσιών προς τα μέλη τους και την κοινωνία.

Η δεύτερη προσέγγιση επηρεασμένη κυρίως από την αγγλοσαξονική παράδοση³ υποστηρίζει ότι η Κοινωνική Οικονομία είναι ο τομέας των κοινωνικών παροχών που απαρτίζεται από μη κρατικούς μηχανισμούς με στόχο τον περιορισμό της διανομής των κερδών.

Ένας άλλος τρόπος προσέγγισης του τομέα αυτού είναι να δοθεί έμφαση στις κοινές αρχές που διέκουν τους αντίστοιχους οργανισμούς. Στόχος των προσπαθειών είναι να αναδειχθούν οι λόγοι όπου συγκεκριμένοι φορείς, διαφορετικοί μεταξύ τους, εξυπηρετούν τον ίδιο σκοπό καθώς και την κοινή μέθοδο που τους διακρίνει από τους άλλους οι οποίοι ανήκουν στους παραδοσιακούς τομείς.

Ορισμός Κοινωνικής Οικονομίας

Ως αποτέλεσμα της καλύτερης δυνατής σύνθεσης των δύο παραπάνω προσεγγίσεων παραθέτουμε τον παρακάτω ορισμό επειδή πληροί τα στοιχεία της περιεκτικότητας και της απλής περιγραφής μίας οικονομικής προσέγγισης.

Η προσέγγιση και ο ορισμός της Κοινωνικής Οικονομίας προϋποθέτουν κατ' αρχήν την εξέταση της παραδοσιακής αντίληψης των οικονομικών φαινομένων. Με τον όρο παραδοσιακή αντίληψη γίνεται αναφορά στην διχοτόμηση δράσεων των ιδιωτικών κερδοσκοπικών επιχειρήσεων από την μία πλευρά και του κράτους από την άλλη. Οι δύο αυτοί τομείς διαφοροποιούνται ως προς τα εξής :

- Τους στόχους που επιδιώκουν, αφού από την μία εμφανίζεται το κέρδος των επενδυτών και από την άλλη το συλλογικό συμφέρον.
- Την φύση των αγαθών-υπηρεσιών που παράγουν και παρέχουν. Σε αυτή την περίπτωση αυτά διαχωρίζονται σε ατομικά και συλλογικά.
- Την χρηματοδότηση τους, η οποία μπορεί να είναι είτε δημόσια είτε ιδιωτική.

Παρατηρώντας ωστόσο την πραγματικότητα, ξεχωρίζει κανείς συγκεκριμένες δράσεις που δεν συγκαταλέγονται στις δύο προαναφερόμενες κατηγορίες. Ειδικότερα, στις σύγχρονες οικονομίες παρατηρείται ο Τρίτος Τομέας που αν και δεν αποστασιοποιείται πλήρως και ξεκάθαρα από τους άλλους δύο τομείς διαθέτει τις δικές του αρχές, αξίες και φιλοδοξίες.

Λαμβάνοντας υπ' όψη τα παραπάνω μπορεί να υποστηριχθεί ότι, «η κοινωνική οικονομία αποτελείται από οικονομικές δραστηριότητες ιδιωτικών οργανώσεων κερδοσκοπικού

² Γαλλική παράδοση καλείται η θεωρητική προσέγγιση που πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία και υιοθετήθηκε από τα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη.

³ Η Αγγλοσαξονική παράδοση είναι η θεωρητική προσέγγιση που εφαρμόζεται, στα πλαίσια της «Κοινωνικής Οικονομίας», κυρίως στις Η.Π.Α. και την Μεγάλη Βρετανία.

χαρακτήρα, φορέων και οργανισμών των οποίων η ηθική, ο τρόπος λειτουργίας και οι στόχοι συνοψίζονται στα παρακάτω σημεία :

- Δραστηριοποίηση με στόχο την εξυπηρέτηση των μελών τους ή το συλλογικό όφελος.
- Διαχειριστική αυτονομία.
- Δημοκρατικές διαδικασίες όσον αφορά την λήψη αποφάσεων και
- Ανάπτυξη που θέτει ως προτεραιότητα τις ανάγκες των ανθρώπων και της απασχόλησης ».

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εν λόγω τομέας βασίζεται σε διακριτές ηθικές αρχές και πρακτικές.

Όσον αφορά την πρώτη αρχή που αναφέρει ως σκοπό την παροχή υπηρεσίας, δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι οι δραστηριότητες που αναλαμβάνονται στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας θα πρέπει να αποσκοπούν στην παροχή υπηρεσιών προς τα μέλη τους ή την ευρύτερη κοινότητα και δεν θα πρέπει να αποτελούν μέσον για την επίτευξη οικονομικής απόδοσης στο κεφάλαιο επένδυσης. Η πιθανή δημιουργία πλεονάσματος μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο για την υλοποίηση αυτών των υπηρεσιών αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να είναι ντο κυρίαρχο κίνητρο αυτής της δραστηριότητας.

Η αρχή της ανεξαρτησίας στην διοίκηση αυτών των δραστηριοτήτων συνιστά κατά πρώτο λόγο και ένα τρόπο διάκρισης της Κοινωνικής Οικονομίας από την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών του δημόσιου τομέα. Οι οικονομικές του δημόσιου τομέα, σε γενικές γραμμές, δεν επωφελούνται από μία ευρύτερη ανεξαρτησία η οποία και προσδίδει την απαραίτητη ώθηση στις εθελοντικές πρωτοβουλίες.

Η ανάγκη για μια δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων πηγάζει από την ανάγκη εφαρμογής της αρχής «ένα άτομο- μία ψήφος» και όχι «μία μετοχή-μία ψήφος». Πέρα από το ότι υπάρχει ποικιλία τέτοιων αποτελεσματικών πρακτικών, υπογραμμίζει το γεγονός ότι η θέση του μέλους και η συμμετοχή του στην διαδικασία λήψης αποφάσεων δεν επηρεάζονται από το μερίδιο κεφαλαίου που έχουν.

Σχετικά με την τελευταία αρχή δίδεται προτεραιότητα στα άτομα και την εργασία έναντι του κεφαλαίου καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα πρακτικών που εφαρμόζουν οι οργανισμοί Κοινωνικής Οικονομίας : περιορισμένη αποδοτικότητα του κεφαλαίου , διανομή του πλεονάσματος μεταξύ των εργαζομένων ή μελών – χρηστών, δημιουργία αποθεματικού για την ανάπτυξη της επιχείρησης, άμεση χρήση του πλεονάσματος για κοινωνικούς σκοπούς, κ.τ.λ.

1.4. Σύγκριση Μη Κερδοσκοπικού Τομέα με τον Τρίτο Τομέα – Ομοιότητες και διαφορές

Λόγω της ανυπαρξίας ενός καθολικά αποδεκτού ορισμού του Μη Κερδοσκοπικού Τομέα η περιγραφή της έννοιας του στηρίζεται στα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των οργανισμών που τον απαρτίζουν.

Σύμφωνα λοιπόν με τα συμπεράσματα της συγκριτικής διεθνούς μελέτης που ξεκίνησε το 1990 υπό τον συντονισμό του Αμερικάνικου Πανεπιστημίου «John Hopkins» προκύπτουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά :

1. Είναι τυπικοί, δηλαδή έχουν κάποιο βαθμό θεσμικής υπόστασης που προϋποθέτει την ίδρυσή τους ως νομικά πρόσωπα.
2. Είναι ιδιωτικοί, δηλαδή γιατί είναι διακριτοί τόσο από τις κρατικές υπηρεσίες και οργανισμούς όσο και από τους οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα.
3. Είναι ανεξάρτητοι, με την έννοια ότι έχουν δικούς τους κανονισμούς λειτουργίας και τα δικά τους όργανα διοίκησης.
4. Δεν μπορούν να διανέμουν κέρδη ούτε στα μέλη τους, ούτε στους διαχειριστές τους. Αυτός «ο περιορισμός στη διανομή κερδών» αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό γνώρισμα των Μη Κερδοσκοπικών Οργανισμών σε όλη τη σχετική βιβλιογραφία.
5. Θα πρέπει να υπάρχει σε κάποιο βαθμό εθελοντική συμμετοχή από τρίτους και να έχουν ιδρυθεί με βάση την ελεύθερη και εθελοντική συμμετοχή των μελών τους.⁴

Με βάση την μελέτη του Πανεπιστημίου Hopkins από τον Μη Κερδοσκοπικό Τομέα αποκλείονται :

- a. Κοινοπραξίες με κερδοσκοπικό σκοπό (διανομή κερδών). Όπως για παράδειγμα, Εμπορικοί Συνεταιρισμοί, Κοινοπραξίες, Κοινοπραξίες ασφαλιστικών εταιριών, κ.τ.λ.
- b. Συνεταιρισμοί τραπεζών και ταμιευτήρια
- c. Οργανισμοί που έχουν σκοπό την προώθηση της θρησκευτικής λατρείας καθώς και προώθηση υποψηφίων σε εκλογικές δραστηριότητες.

Κάνοντας λοιπόν την σύγκριση μεταξύ του Μη Κερδοσκοπικού Τομέα και της Κοινωνικής Οικονομίας διαπιστώνει κανείς την ύπαρξη σημαντικών συγκλίσεων και αποκλίσεων.

Οι συγκλίσεις-ομοιότητες αναφέρονται : στην προϋπόθεση για την ύπαρξη μίας τυπικής δομής η οποία περιλαμβάνεται και στον ορισμό της Κοινωνικής Οικονομίας με τη μόνη διαφορά ότι η τελευταία προτείνει τρεις τύπους νομικής υπόστασης (Συνεταιρισμοί, Αδελφότητες και Ενώσεις).

⁴ Safamou L. and Anheier, H., *The Emerging of Non Profit Sector: An Overview*, Manchester University Press, Manchester 1996, σ. 13-15.

Ο ιδιωτικός χαρακτήρας των Μη Κερδοσκοπικών οργανώσεων εμπεριέχεται και στον ορισμό του Τρίτου Τομέα δεδομένου ότι η νομική υπόσταση των οργανισμών περιλαμβάνει και Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου.

Το κριτήριο της ανεξαρτησίας είναι σχεδόν όμοιο -αν όχι ταυτόσημο- με την ανάγκη για αυτόνομη διοίκηση στην Κοινωνική Οικονομία.

Το τελευταίο κριτήριο που αφορά τους Μη Κερδοσκοπικούς οργανισμούς, αυτό της εθελοντικής συμμετοχής, ικανοποιείται στην πράξη από την πλειονότητα των οργανισμών της Κοινωνικής Οικονομίας.

Αναφορικά με τις αποκλίσεις, αποτυπώνονται σε δύο επίπεδα : η προσέγγιση της Κοινωνικής Οικονομίας αφορά οργανισμούς οι οποίοι θα πρέπει να διοικούνται με δημοκρατικό τρόπο , ενώ τέτοια προϋπόθεση δεν υπάρχει για τους Μη Κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Επίσης, οι περιορισμοί για την διανομή κερδών σημαίνει ότι ο Μη Κερδοσκοπικός Τομέας αποκλείει το συνεταιριστικό στοιχείο της Κοινωνικής Οικονομίας δεδομένου ότι οι συνεταιρισμοί, γενικά, αναδιανέμουν μέρος του πλεονάσματος στα μέλη τους.

Συνοπτικά, θα μπορούσε να καταλήξει κανείς στο ότι η θεωρητική βάση της προσέγγισης Μη Κερδοσκοπικού Τομέα έγκειται κυρίως στον περιορισμό της διανομής κερδών, ενώ η ανάπτυξη της έννοιας της Κοινωνικής Οικονομίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο συνεταιριστικό Κίνημα, το οποίο έχει ως κυρίαρχο και αναπόσπαστο στοιχείο την « οικονομική δημοκρατία »

1.5. Οι δύο εκδοχές του οικονομικού ρόλου των οργανισμών της Κοινωνικής

Οικονομίας

Είναι κοινά αποδεκτό ότι ο προσδιορισμός των φορέων της κοινωνικής οικονομίας σε μία συγκεκριμένη χώρα εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως, το νομικό πλαίσιο, τη σχέση μεταξύ Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα, το ρόλο των δημόσιων οργανισμών κλπ. Πέρα όμως από την κάθε ιδιομορφία υπάρχει κοινός παρονομαστής που χαρακτηρίζει όλες τις μορφές φορέων κοινωνικού χαρακτήρα. Κοινός παρονομαστής λοιπόν είναι η ελεύθερη συμμετοχή των μελών σε μία συλλογική προσπάθεια που βασίζεται στις αρχές αλληλεγγύης, ανεξαρτησίας και του δημοκρατικού ελέγχου.

Αυτή η προσδιοριστική προσπάθεια των φορέων του Τρίτου Τομέα οδήγησε τον Ρίφκιν να καταλήξει στον εξής ορισμό : «Ο χώρος όπου οι ρυθμίσεις που βασίζονται στην καλή πίστη παραδίδονται στους κοινοτικούς δεσμούς και όπου η διάθεση του χρόνου ενός ανθρώπου σε άλλους υποκαθιστά τις τεχνητά επιβαλλόμενες σχέσεις της αγοράς, οι οποίες βασίζονται στην πώληση του χρόνου και των υπηρεσιών».

Στον ίδιο άξονα κινείται και ο Λαντώ ο οποίος στην προσέγγισή του τονίζει ότι «Η κοινωνική οικονομία, περιλαμβάνει την φιλανθρωπία, εθελοντικές οργανώσεις, κοινωνικές επιχειρήσεις, οικιστικά σωματεία, κλπ».⁵

Στην προσπάθειά του να περιγράψει τις σημερινές συνθήκες που επικρατούν στην Ευρώπη υποστηρίζει πως η έννοια της κοινωνικής οικονομίας εμφανίζει διευρυντική τάση προκειμένου να συμπεριλάβει Συνεταιρισμούς, Αλληλοβοηθητικά Ταμεία, Σωματεία και Ιδρύματα.

Σε αντιδιαστολή με τις παραπάνω προσπάθειες σκιαγράφησης των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας δίχως οικονομικό ρόλο, ο Κόιν αναλύει τα χαρακτηριστικά φορέων που ανήκουν στον Τρίτο Τομέα με έμφαση στον οικονομικό τους ρόλο.

Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση λοιπόν επισημαίνονται ορισμένα χαρακτηριστικά που αφορούν τη φύση και τις δράσεις των οργανισμών αυτών:

- Οι φορείς αποβλέπουν στην εξεύρεση βιώσιμων λύσεων περισσότερο μέσω της επέκτασης των δραστηριοτήτων τους σε έναν νέο τομέα της αγοράς.
- Γίνεται συχνή αναφορά σε τομείς, προϋποθέσεις και κριτήρια όπως, η κοινωνική αλληλεγγύη, οι δημοκρατικοί οργανισμοί, η προτεραιότητα του ανθρώπου έναντι του κεφαλαίου.
- Αποτελούν συχνά αποτέλεσμα σύναψης δημόσιων και ιδιωτικών συνεργασιών αλλά και διαφόρων πρωτοβουλιών και συνεργασιών, ενώ βρίσκονται σε άμεση επαφή με την τοπική κοινότητα.
- Η ελεύθερη αγορά δεν αποτελεί την μοναδική πηγή εισοδημάτων τους, δεδομένου ότι κάποιοι φορείς επωφελούνται μέσω της λήψης κρατικών επιχορηγήσεων ή δανείων, ενώ άλλοι έχουν διάφορα εισοδήματα.
- Η προσοχή στρέφεται κυρίως με ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε μειονεκτούντα άτομα της κοινωνίας.
- Παρουσιάζουν συνήθως δομή περιορισμένης κλίμακας αλλά διαθέτουν μεγάλο αριθμό συνεργατών οι οποίοι ενίοτε είναι μη ενεργοί ή εθελοντικού χαρακτήρα και
- Τέλος, ο πιο σημαντικός παράγοντας, που δικαιολογεί την αυξημένη κινητοποίηση στον Τρίτο Τομέα, είναι η σχέση των φορέων που έχουν οικονομικό ρόλο, με την ανάπτυξη νέων μορφών απασχόλησης, οι οποίοι συνδέονται με την ικανοποίηση νέων αναγκών που δεν καλύπτονται ούτε από το κράτος αλλά ούτε και από τον ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα.⁶

⁵ Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002,

⁶ Ομοίως

1.6. Κατηγοριοποίηση των φορέων της Κοινωνικής οικονομίας- Θεσμικό Πλαίσιο

Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, οι επιχειρήσεις και οι οργανισμοί της Κοινωνικής Οικονομίας μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- Συνεταιριστικές επιχειρήσεις
- Κοινωνίες Αλληλοβοήθειας και
- Σωματεία ή Οργανισμοί που γενικώς ονομάζονται Ενώσεις

Οι φορείς αυτοί λοιπόν αποτελούν βρόμετρο για την συνολική αποτελεσματικότητα των στόχων της Κοινωνικής Οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα :

A) Συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Cooperatives) :

Υπάρχουν αγροτικοί συνεταιρισμοί, πιστωτικοί και αποταμευτικοί συνεταιρισμοί, καταναλωτικοί συνεταιρισμοί, διανεμητικοί συνεταιρισμοί, οικιστικοί συνεταιρισμοί, κ.ά. οι οποίοι στηρίζονται στην αυτοβοήθεια των μελών τους και παρ' ότι δεν αποκλείουν το κέρδος, έχουν κατά βάση κοινωνικές επιδιώξεις. Αυτού του τύπου οργανισμοί, της Κοινωνικής Οικονομίας τους συναντάμε επίσης και σε διάφορες πρωτοβουλίες οικονομικής δραστηριότητας που μπορεί να μην έχουν την μορφή συνεταιρισμού αλλά υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό κανόνες και πρακτικές που διέπουν την λειτουργία των συνεταιρισμών.

B) Κοινωνίες Αλληλοβοήθειας ή Αδελφότητες (Mutuals):

Έχουν θεσμοθετηθεί στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες και έχουν διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στα συστήματα της κοινωνικής ασφάλισης με την μορφή των Αλληλοβοηθητικών (Ασφαλιστικών) Ταμείων, ταμείων Υγείας, ή ακόμα και συνταξιοδοτικών οργανισμών, στεγαστικών, πιστωτικών, εμπορικών-επαγγελματικών συνεταιρισμών, κ.λ.π. Αυτού του τύπου οι οργανισμοί στηρίζονται στην αλληλοβοήθεια των μελών τους και αποκλείουν την επιδίωξη κέρδους.

Γ) Μη κερδοσκοπικές εταιρείες, Σωματεία ή Ενώσεις (Associations)

Λειτουργούν σε ένα ευρύ φάσμα νομικών μορφών και περιλαμβάνει όλες τις άλλες μορφές ελεύθερης ένωσης προσώπων που δεν περιλαμβάνονται στις δύο προηγούμενες κατηγορίες (A & B). Κύρια χαρακτηριστικά τους είναι ότι, διακατέχονται από ανθρωπιστικές αξίες (προτεραιότητα του ανθρώπου έναντι του κεφαλαίου), αρχές κοινωνικής δικαιοσύνης (ισότητα, αλληλεγγύη, καταπολέμηση ξενοφοβίας και ρατσισμού) αλλά και ταυτίζονται με την αξία του εθελοντισμού μέσω της προσωπικής θυσίας δημιουργώντας φιλανθρωπικά ιδρύματα, κοινοτικές επιχειρήσεις, ομάδες αυτοβοήθειας, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Σωματεία, εθελοντικές οργανώσεις, ομάδες πίεσης υπέρ των κοινωνικά

αποκλεισμένων, κ.λ.π. Ο σκοπός των παραπάνω είναι η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών όπου η επίτευξη κέρδους δεν αποτελεί βασικό και απαραίτητο κίνητρο⁷.

1.6.1. Η εφαρμογή της Κοινωνικής Οικονομίας μέσω των φορέων της στην πράξη και τα αποτελέσματά της

Όλη η δραστηριοποίηση της Κοινωνικής Οικονομίας στο πλαίσιο της αγοράς και ευρύτερα της κοινωνίας έχοντας πάντα ως υπόβαθρο, αρχές όπως αυτή της δημοκρατικής οργάνωσης βασιζόμενης σε ευρεία κοινωνική βάση, κριτήρια συλλογικής κατανομής κερδών, αναπτυξιακή διάθεση δημιουργίας σχέσεων αλληλεγγύης με το περιβάλλον και στρατηγικές προώθησης της κοινωνικής συνοχής οδηγεί σε επίπεδο κοινωνικών οργανισμών στην δημιουργία θέσεων εργασίας-απασχόλησης. Ενσωματώνονται δηλαδή εργασιακά αποκλεισμένες κοινωνικά ομάδες από την αγορά εργασίας ή ακόμα παρέχονται κοινοφελείς υπηρεσίες.

Όλη αυτή η δραστηριοποίηση προκαλεί μία σειρά θετικών αποτελεσμάτων που πολλές φορές λειτουργεί και συνδυαστικά. Με μία δραστηριότητα λοιπόν μπορούν να επιτευχθούν δύο στόχοι (από τους παρακάτω) με τα αντίστοιχα οφέλη.

Σε γενικές γραμμές, η κοινωνική οικονομία συνδέεται ή δραστηριοποιείται με τα ανάλογα αποτελέσματα στα παρακάτω πεδία :

- ⌘ Κοινωνική ενσωμάτωση
- ⌘ Τοπική ανάπτυξη
- ⌘ Βιώσιμη ανάπτυξη
- ⌘ Πρόληψη κοινωνικών ανισοτήτων
- ⌘ Ενίσχυση του κοινωνικού ιστού
- ⌘ Ενδυνάμωση του κοινωνικού κεφαλαίου και
- ⌘ Ανάπτυξη δημοκρατικών και συμμετοχικών δομών.

Πιο αναλυτικά, οι τομείς δραστηριοποίησης των κοινωνικών οργανισμών είναι οι παρακάτω :

- Αγροτικός τομέας
- Εμπορικός ή καταναλωτικός τομέας (μέσω του χονδρικού και λιανικού εμπορίου)
- Μεταποιητικός τομέας, κυρίως μέσω βιοτεχνιών
- Πιστωτικός τομέας, αφού βασίζεται στις τραπεζικές εργασίες
- Ασφαλιστικός τομέας, ο οποίος περιλαμβάνει αυτοδιαχειριζόμενα αλληλοβοηθητικά ταμεία, ασφαλιστικά ταμεία υγείας, *mutuelles*.

---

⁷ Industrial Common Ownership Movement (ICOM), *Guide to Co-operative and Community Business Legal Structures*, Λονδίνο 1994. Βλ. επίσης, Demoustier, D., *L'économie sociale et solidaire*, Syros, Παρίσι 2001, σ. 66-68.

- Στεγαστικός τομέας
- Τομέας Υγείας και Πρόνοιας, ο οποίος ασχολείται κυρίως με κοινωνικές υπηρεσίες
- Τουριστικός τομέας
- Ενεργειακός τομέας, που αφορά υπηρεσίες διανομή, ηλεκτρισμού, φυσικού αερίου κλπ.
- Στον τομέα των επικοινωνιών και της πληροφορικής, της νέας τεχνολογίας και της βιομηχανίας η κοινωνική οικονομία έχει περιορισμένη εφαρμογή.

1.6.2. Πλεονεκτήματα των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας

Οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας υποστηρίζεται ότι πλεονεκτούν έναντι του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Δεν παρουσιάζουν τα στοιχεία της γραφειοκρατίας και του «απρόσωπου που χαρακτηρίζει τον κρατικό μηχανισμό ή τα στοιχεία της επιδίωξης κέρδους και του ιδίου συμφέροντος στον ιδιωτικό κερδοσκοπικό τομέα.

Τα δημόσια οφέλη που απορρέουν από την λειτουργία των οργανισμών είναι πολλά και σημαντικά.

Οι φορείς μέσω της δράσης τους επεμβαίνουν και διορθώνουν τις ανισοροπίες της αγοράς. Καταπολεμούν τις διαφοροποιήσεις και τους κοινωνικούς διαχωρισμούς που προκύπτουν από τα εισοδήματα και τον πλούτο. Ενισχύει και εξάρει ενεργητικές συμπεριφορές, πρωτοβουλίες και την αυτοβοήθεια. Ομαδοποιεί παραγωγικές τάξεις αποσκοπώντας στην καλύτερη και αποτελεσματικότερη οργάνωση, ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα μέσω των συνεταιρισμών. Συμβάλουν στην ανάπτυξη του εξαγωγικού εμπορίου έχοντας την κρατική αρωγή (π.χ. φορολογικές ελαφρύνσεις, ευνοϊκές διακρατικές συμφωνίες).

Αναπτύσσουν δράσεις που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη βελτίωση της κατάστασης της εθνικής οικονομίας. Δημιουργούν θέσεις εργασίας, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, συμβάλλοντας έτσι στην μείωση της ανεργίας και παράλληλα στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Προωθούν το δημόσιο συμφέρον και υπερκαλύπτουν την απουσία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η οποία παρατηρείται σε περιοχές μειονεκτικές, δυσπρόσιτες, αγροτικές, κλπ.

Το σημαντικότερο δε είναι ότι ενισχύουν την κοινωνική αλληλεγγύη, τους κοινωνικούς δεσμούς, την κοινωνική πρόοδο, με στόχο πάντα την ανάδειξη και αναβάθμιση της δημοκρατίας και των θεσμών της⁸.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τους φορείς σε διεθνή και ευρωπαϊκή διάσταση. Έτσι, μέσω της συγκριτικής αναφοράς είναι πιο εύκολο να κατανοήσουμε την διαφορετικότητα του τρόπου λειτουργίας τους.

⁸ Raffell, E., *Επανεφεύρεση των Συνεταιρισμών: επιχειρήσεις για τον 21ο αιώνα*, Στοχαστής – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2000, σ. 202-203.

2. Οι φορείς σε Διεθνές και Ευρωπαϊκό επίπεδο

2.1. Η Διεθνής πορεία και εξέλιξη

Η οικονομική κρίση που δημιουργήθηκε την δεκαετία του '70 διεθνώς και οι αλλαγές στον τρόπο ζωής των τελευταίων χρόνων, οδήγησαν στην αναγνώριση περιορισμένων δυνατοτήτων των παραδοσιακών τομέων, ιδιωτικού και δημόσιου, και την περαιτέρω διεύρυνση των κοινωνικών αναγκών.

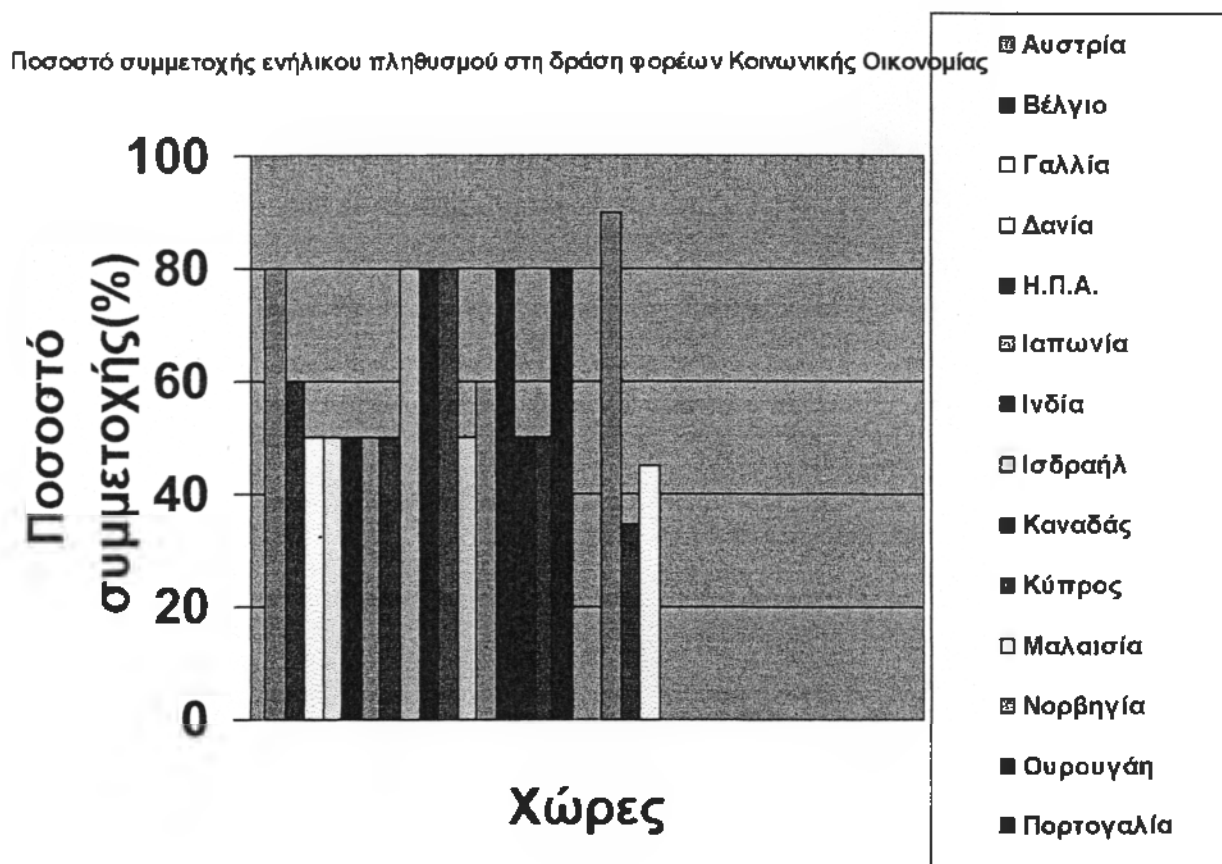
Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 λοιπόν, παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον από την πλευρά των περισσότερων κυβερνήσεων διεθνώς, σχετικά με την μεγαλύτερη ενεργοποίηση και χρησιμοποίηση των οργανισμών της Κοινωνικής Οικονομίας στην παραγωγή και παροχή υπηρεσιών που αφορούν κυρίως την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών.

Οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας χαρακτηρίζονται από ποικιλόμορφο νομικό καθεστώς αλλά και από διαφοροποίηση ανά τομέα παραγωγικής δραστηριότητας. Το πολιτικό, θρησκευτικό, οικονομικό, διεθνές ψηφιδωτό έχει ως αποτέλεσμα την παραλλαγή της πολιτικής που αφορά τους οργανισμούς αυτούς (π.χ. σοσιαλιστικοί και αστικοί συνεταιρισμοί). Η ύπαρξη όμως αυτής της ποικιλομορφίας κοινωνικο-πολιτικών συνθηκών, δεν επέτρεψε μια ανάλογη, όπως αυτή στις Η.Π.Α., εκτεταμένη και ταχεία αναγνώριση του Τρίτου Τομέα της Οικονομίας.

Σήμερα βέβαια, η ανάπτυξη του Τρίτου Τομέα ανεξαρτήτως κατηγορίας είναι σε διεθνές επίπεδο ιδιαίτερα υψηλή. Μια απλή εξέταση των στατιστικών στοιχείων της δράσης των φορέων, όπως αυτών που αφορούν ποσοστά συμμετοχής του πληθυσμού, ποσοστά κάλυψης μέρους της αγοράς και ποσοστά ύπαρξης εθελοντών, δείχνουν την βαρύτητα που αυτοί έχουν στην διαμόρφωση του πολιτικού, οικονομικού αλλά και κοινωνικού σκηνικού.

Χαρακτηριστικά αναφέρονται ότι : το 80% του ενήλικου πληθυσμού σε Αυστρία, Καναδά, Φιλανδία, Ισραήλ, Κύπρο και Ουρουγουάη, το 60% στην Γαλλία, το Βέλγιο και την Νορβηγία, το 50% στην Ινδία, την Ιαπωνία, την Μαλαισία, την Δανία, την Πορτογαλία, τις Η.Π.Α. και την Σρι Λάνκα, συμμετέχει στην δράση των φορέων.

Στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται συγκριτικά στοιχεία των προαναφερόμενων χωρών σχετικά με το ποσοστό συμμετοχής του ενήλικου πληθυσμού στον Τρίτο Τομέα :

Πηγή: Επιχειρήσεις και Οργανώσεις του Τρίτου Συστήματος, CIRIEC, 2000

Η έρευνα του Πανεπιστημίου John Hopkins η οποία συμπεριέλαβε 35 χώρες, κατέδειξε ότι το δυναμικό που απασχολείται σε φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας παρέχοντας αμοιβόμενη ή εθελοντική εργασία, αντιπροσωπεύει κατά μέσο όρο το 4,4% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Από το ποσοστό αυτό το 2,8% παρέχει αμοιβόμενη και το 1,6% εθελοντική εργασία. Στις ανεπτυγμένες χώρες το ποσοστό του απασχολούμενου δυναμικού ανέρχεται σε 7,4% από το οποίο το 4,7% αποτελούν οι αμοιβόμενοι, ενώ το 2,7% οι εθελοντικώς εργαζόμενοι. Δραματική μπορεί να χαρακτηριστεί βέβαια η μείωση των ποσοστών των υπό ανάπτυξη χωρών στο 1,9% με τους αμοιβόμενους να καλύπτουν το 1,2% και τους εθελοντές το 0,7%.

Παράλληλα αρκετά υψηλά ποσοστά απασχολούμενων, είτε μισθωτών είτε εθελοντών, εμφανίζει η Ολλανδία 14,4%, το Βέλγιο 10,9%, η Ιρλανδία 10,4%, οι Η.Π.Α. με 9,8% και η Μεγάλη Βρετανία με 8,5%.

Αντιθέτως, χαμηλά είναι τα ποσοστά χωρών όπως το Πακιστάν 1%, η Σλοβακία 0,8%, η Πολωνία και Ρουμανία με 0,8% και το Μεξικό με 0,4% ⁹.

Αξίζει δε να σημειωθεί και η διαπίστωση ότι πολλές χώρες με παράδοση στην ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών και του Κράτους Πρόνοιας, έχουν αναπτύξει ιδιαίτερα τους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών, της υγείας και του πολιτισμού, ενώ άλλες υπό ανάπτυξη χώρες όπως όλες σχεδόν της Λατινικής Αμερικής, έχουν μεγαλύτερο πεδίο δράσης στον εκπαίδευσης.

2.2 .Η εξέλιξη και οι συνθήκες ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην ΕΕ

- Αν και είναι πολύ δύσκολο να υπολογιστεί το μέγεθος του τρίτου τομέα στην ευρωπαϊκή οικονομία λόγω της απουσίας κοινού ορισμού, οι λιγοστές μελέτες για το συγκεκριμένο θέμα εκτιμούν ότι η κοινωνική οικονομία απασχολεί περίπου 5%-10% του εργατικού δυναμικού.

Η απόκλιση των παραπάνω μεγεθών οφείλεται κυρίως στις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των κρατών μελών ως προς την αντίληψη και τον ορισμό της κοινωνικής οικονομικής δραστηριότητας στην Ε.Ε , γεγονός που κατά τ' άλλα, προδιαγράφει ευοίωνες προοπτικές για την βελτίωση της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής στα κράτη μέλη της Ε.Ε.

Υπολογίζεται ότι καλύπτει σήμερα 8.848.543 θέσεις εργασίας συνολικά, κάτι που αντιπροσωπεύει το 6,6% της συνολικής πλήρους απασχόλησης και το 8% της μισθωτής απασχόλησης¹⁰.

Επίσης, ένας στους πέντε ευρωπαίους ανήκει αμέσως ή εμμέσως σε ένα οργανισμό της κοινωνικής οικονομίας. Η παρουσία της, όπως είναι φανερό, παρατηρείται ιδιαίτερα έντονη σε τομείς και κλάδους όπως η γεωργία, οι πιστωτικές υπηρεσίες, η κοινωνική προστασία και φροντίδα, με σημαντικές όμως διαφοροποιήσεις στο είδος των δράσεων από χώρα σε χώρα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο πάντα, ο τρίτος τομέας αντιμετωπίζει μία σειρά από σημαντικές δυσκολίες που πηγάζουν από τα παρακάτω δύο σημεία :

⁹ Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project

¹⁰ Χρυσάκης, Μ. και Ζιώμας, Δ., «Κοινωνική Οικονομία και Απασχόληση: Προοπτικές και Αναγκαίες Παρεμβάσεις», περ. *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, αρ. 26, 2002, σ. 70.

A. Την απουσία ή ανεπάρκεια της θεσμικής αναγνώρισης της και

B. Τον δυσμενή συσχετισμό δυνάμεων και πόρων με τις αντιστοίχου περιεχομένου δραστηριότητες του κράτους

Βέβαια, οι διαφορές δεν περιορίζονται μόνο στο ζήτημα αυτό, αλλά σχετίζονται και με τις ιδιαίτερες ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές, ιδεολογικές αντιλήψεις και νομικές παραδόσεις όπου έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο και συνέβαλαν στο να οργανωθούν και να αναγνωρισθούν με ξεχωριστό τρόπο σε κάθε χώρα οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις. Κράτη με μικρή συνεταιριστική παράδοση έχουν μία «ανοιχτή» νομοθεσία, η οποία συμπεριλαμβάνει τις συνεταιριστικές αρχές στο γενικό εμπορικό δίκαιο, ενώ αντίθετα, χώρες με μεγάλη συνεταιριστική παράδοση διαθέτουν ξεχωριστή συνεταιριστική οργάνωση και ιδιαίτερη συνεταιριστική νομοθεσία.

Το κυριότερο πρόβλημα είναι στο θεσμικό πεδίο, όπου η κοινωνική οικονομία δεν έχει αναγνωριστεί επαρκώς από το παράγωγο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ευρωπαϊκή νομοθεσία, όπως και των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, δεν αναγνωρίζει πλήρως τις ιδιαιτερότητες των επιχειρήσεων της Κοινωνικής Οικονομίας. Ιδιαιτερότητες που συνεπάγονται ένα διαφορετικό μοντέλο επιχειρηματικής διοίκησης, λειτουργίας και ανάπτυξης από τις λοιπές επιχειρήσεις.

Επιπρόσθετα, παρατηρείται μία χαρακτηριστική απουσία των φορέων του Τρίτου Τομέα από τον οργανωμένο κοινωνικό διάλογο, ο οποίος βασίζεται στην λογική της τριμερούς παραδοσιακής αντιπροσώπευσης Κράτος-εργοδοτικές οργανώσεις-συνδικαλιστικές οργανώσεις. Σαν δικαιολογία της απουσίας των παραγόντων και υποστηρικτών της κοινωνικής οικονομίας είναι ο στόχος που έχουνε θέσει οι ίδιοι. Την ένταξή τους δηλαδή στις διαδικασίες του κοινωνικού διαλόγου ως ανεξάρτητων-διακριτών συνομιλητών και όχι ως συνομιλητών υπό την «ομπρέλα» μιας από τις τρεις παραδοσιακές πλευρές του Κράτους, των εργοδοτών και εργαζομένων.

Συνοπτικά, η εξέταση της θέσης της κοινωνικής οικονομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναδεικνύει :

1. Την απουσία κοινά παραδεκτής ορολογίας για τις (ήδη ποικιλόμορφες) δραστηριότητές της. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι ακόμα και στην διεθνή βιβλιογραφία ο όρος «κοινωνική οικονομία» εναλλάσσεται πολλές φορές με τους όρους «τρίτος τομέας», «οικονομία της αλληλεγγύης», «μη κερδοσκοπικός τομέας».
2. Την απουσία θεσμικής αναγνώρισης από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

3. Την μη συμμετοχή των φορέων στον κοινωνικό διάλογο μέχρι να εκπροσωπούνται ως αυτόνομοι αντιπρόσωποι του ιδιαίτερα δυναμικού τμήματος του κοινωνικοοικονομικού συνόλου.
4. Τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι φορείς από την ανάδυση ενός νέου διεθνοποιημένου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος (αυξημένος ανταγωνισμός, χρηματοδότηση, φορολογία, κλπ).

Όλη αυτή η πολυσύνθετη μορφή που παρουσιάζουν οι κοινωνικοί φορείς σε ευρωπαϊκό επίπεδο μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή μέσω μίας σύντομης αναφοράς στην υπάρχουσα κατάσταση ανά χώρα. Η σύγκριση των βασικών χαρακτηριστικών τους θα συμβάλει ώστε να γίνουν περισσότερο κατανοητές έννοιες όπως :συνεταιριστική νομοθεσία και μοντέλα δράσης, συμμετοχή πληθυσμού (εθελοντικά ή μη) στον «Τρίτο τομέα» , οικονομική εξάρτηση από το κράτος.

Η πραγματική εικόνα της Κοινωνικής Οικονομίας ανά χώρα μέσα από αριθμούς.

Ευρωπαϊκές χώρες λοιπόν με αυξημένη κοινωνική δράση που αναφέρονται ενδεικτικά παρακάτω είναι οι εξής :

- Αυστρία

Στην Αυστρία οι συνεταιριστικές οργανώσεις φθάνουν συνολικά τις 2,038. Οι 729 από αυτές δραστηριοποιούνται στον τραπεζικό και τον ασφαλιστικό τομέα, οι 1077 στη γεωργία και οι 107 στη στέγαση. Στους παραπάνω τομείς τα μέλη είναι 2,360,948, 560,669μ και 392,787 αντίστοιχα¹¹.

- Βέλγιο

Στο Βέλγιο οι συνεταιριστικές οργανώσεις φθάνουν τις 1,553. Από αυτές οι 249 δραστηριοποιούνται στον τραπεζικό και ασφαλιστικό τομέα, ενώ οι 1,264 στη γεωργία. Τα μέλη τους είναι συνολικά 3,598,600. Στους συνεταιρισμούς απασχολούνται 19,607 άτομα εκ των οποίων οι 12,557 στον τραπεζικό και ασφαλιστικό τομέα. Μάλιστα ο τομέας αυτός κατέχει το 6% της αντίστοιχης αγοράς¹².

Συγκεκριμένα από την προηγούμενη δεκαετία λειτουργεί στη Βαλλονία ο θεσμός των «Επιχειρήσεων Κατάρτισης μέσω της Εργασίας». Το 2000 οι επιχειρήσεις αυτές έφθαναν τις 64 και απασχολούσαν περίπου 508 εργαζόμενους και απευθυνόταν σε 2,600 ασκούμενους κάθε χρόνο¹³. Προκειμένου να προωθήσουν τις δραστηριότητες τους οι επιχειρήσεις αυτές

¹¹ ÖSTAT, *Statistisches Jahrbuch 1999 / 2000*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 144.

¹² International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 152.

¹³ Nyssens, M. and Gregoire, O., «Les entreprises sociales d'insertion par l'économie en Belgique»,

χρησιμοποιούν ταυτόχρονα πόρους προερχόμενους από επιχορηγήσεις δημόσιων φορέων. Η βοήθεια από τον εθελοντικό τομέα είναι περιορισμένη και συνιστάται κυρίως στην βοήθεια από εξειδικευμένα άτομα (λογιστική διαχείριση, μάρκετινγκ, κλπ)¹⁴.

Σε Τοπικό Επίπεδο

Οι παρεμβάσεις της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι έμμεσες. Περιορίζονται σε κανονιστικές διατάξεις και σε επιβολή σε ειδικές περιπτώσεις πρόσθετης φορολόγησης.

Η αρμοδιότητα για την απασχόληση και τα κέντρα εκπαίδευσης ανήκουν κατ' αρχήν στις περιφέρειες. Παρ' όλα αυτά όμως, ένας μεγάλος αριθμός Ο.Τ.Α. παίζει έναν πολύ ενεργό ρόλο στην εύρεση εργασίας σε τοπικό επίπεδο. Κάθε Δήμος είναι υποχρεωμένος να έχει τοπικό γραφείο απασχόλησης, ενώ μέσα από τα δημοτικά κέντρα για την κοινωνική ευημερία παρέχονται διευκολύνσεις προς τους άνεργους.

• Γαλλία

Οι απασχολούμενοι στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας στη Γαλλία ανήλθαν από 1,242,200 μισθωτούς το 1984 σε 2,027,052 το 1998, γεγονός που συνέβαλε στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στη μείωση του χρόνου εργασίας¹⁵.

Οι Γαλλικές συνεταιριστικές οργανώσεις απασχολούν άμεσα ή έμμεσα 700,000 περίπου μισθωτούς. Στη χρηματοδότηση του συνεταιριστικού τομέα η δημόσια συμμετοχή είναι σημαντική αγγίζοντας το 1995 το 57,8% του συνόλου¹⁶.

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι οργανώσεις αυτές αποτελούνται από δύο μεγάλες υποκατηγορίες :

A) Εκείνες που δεν έχουν οικονομικούς (κερδοσκοπικούς) σκοπούς, όπως οι συνεταιρισμοί χρηστών, καταναλωτικοί, επιχειρηματικοί, χειροτεχνίας, μεταφορών, ναυτικοί, εμπορικοί και εργατικοί παραγωγικοί συνεταιρισμοί.

B) Οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί, όπως οι Λαϊκές Τράπεζες, Οργανισμοί Συνεταιριστικής Πίστης, τα ταμειυτήρια, κλπ.

• Γερμανία

Σημαντικότεροι συνεταιρισμοί σήμερα είναι εκείνοι που δραστηριοποιούνται στους τομείς της πίστης, της διακίνησης προϊόντων, των υπηρεσιών και της παραγωγής στους τομείς του εμπορίου, της χειροτεχνίας και της γεωργίας. Σύμφωνα με την έρευνα της

Εργασία μέρος του ερευνητικού σχεδίου "The Socio-Economic Performance of Social Enterprises in the Field of Integration by Work" (PERSE), σ. 5.

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 23

¹⁵ Jeantet, Th., *L'économie sociale face au 21eme siècle*, Rapport au Délégué Interministériel à l'Innovation Sociale, 15 Απριλίου 2000, σ. 6. Σχετικά με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας στη Γαλλία, βλ. ιδιαιτ. Lipietz, A., *Rapport relatif à la lettre de mission du 17 septembre 1998 adressée par Madame AUBRY, Ministre de l'Emploi et de la Solidarité*, Tome II: annexes.

¹⁶ Lipietz, A., *Rapport relatif à la lettre de mission du 17 septembre 1998 adressée par Madame AUBRY, Ministre de l'Emploi et de la Solidarité*, Tome II, σ. 18.

Διεθνούς Συνεταιριστικής Ενώσεως, το τέλος του 1996 υπήρχαν συνολικά 8,990 συνεταιριστικές οργανώσεις.

Στο κοινωνικό πεδίο τρεις ομοσπονδιακές συνεταιριστικές ενώσεις κατέχουν σημαντική θέση : α) Η Ομοσπονδιακή Συνεταιριστική Ένωση Στέγασης με μέλη 12 τοπικές ενώσεις, β) Οι συνεταιριστικές ενώσεις ανέργων που ανέρχονται συνολικά σε 6,700 και γ) Η Ομοσπονδιακή Ένωση Καταναλωτικών Συνεταιρισμών με μέλη 93 ενώσεις¹⁷.

Από την νομοθεσία θεωρούνται εμπορικές επιχειρήσεις και τα μέλη τους πρέπει να υπερβαίνουν τα επτά και μπορεί να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού φορέα.

Πρέπει να σημειωθεί πάντως ότι στην Γερμανία δεν έχουν ακόμη λυθεί τα σοβαρά νομικά προβλήματα και οι αμφισβητήσεις που ανακύπτουν όταν ιδιωτικού δικαίου μορφώματα αναπτύσσουν δραστηριότητες εκτός του χώρου της παροδικής διοίκησης και επεκτείνονται στη περιοριστική ή τη ρυθμιστική διοίκηση που συνδυάζεται με επιβολή περιορισμών σε βάρος θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών. Η εν λόγω προβληματική εντείνεται μάλιστα εδώ από το γεγονός ότι η νομοθεσία δεν προβλέπει ειδικές νομικές μορφές για δημοτικές επιχειρήσεις.

Σε τοπικό Επίπεδο

Η παρεμβατική δραστηριότητα της αυτοδιοίκησης της Γερμανίας είναι αξιοπρόσεκτη καθώς οι Ο.Τ.Α. ασκούν κοινωνική πολιτική πολύ περισσότερο μέσω της επιδότησης ιδιωτικών μη κερδοσκοπικών φορέων παρά μέσω του διοικητικού τους μηχανισμού ή «θυγατρικών» τους φορέων. Η πολιτική επιδοτήσεων ελέγχεται βέβαια πολύ στενά τόσο από τα δημοτικά συμβούλια όσο βέβαια και από τους άλλους θεσμούς δικαστικού και δημοσιονομικού ελέγχου.

Επίσης, αντίθετα με την Ελλάδα, οι ρυθμίσεις και οι μορφές του εμπορικού δικαίου ακολουθούνται όχι μόνο από μεικτές (σε συνεργασία με ιδιώτες) επιχειρήσεις αλλά και από τις αμιγείς επιχειρήσεις της Αυτοδιοίκησης. Πρόκειται δηλαδή για ανώνυμες εταιρείες ή εταιρείες περιορισμένης ευθύνης.

• Δανία

Στη Δανία υπάρχουν 1,445 συνεταιρισμοί πρώτου βαθμού, εκ των οποίων οι 695 δραστηριοποιούνται στη στέγαση και οι 526 στο εμπόριο και την κατανάλωση. Τα μέλη των συνεταιρισμών είναι συνολικά 1,392,244 και στου πρώτου βαθμού απασχολούνται συνολικά 68,092 άτομα¹⁸.

---

¹⁷ Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, p.128.

¹⁸ International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 157.

Οι συνεταιρισμοί δραστηριοποιούνται σε πολλούς τομείς : όπως μεταφορές, εμπόριο αγροτικών, βιομηχανικών και βιοτεχνικών προϊόντων, τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες, ηλεκτρισμός, αέριο, κλπ. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί αντιπροσωπεύουν το 50% των υπεραγορών και το 25% των λιανικών πωλήσεων. Αξιόλογη είναι επίσης η συμμετοχή των πιστωτικών και ασφαλιστικών στην οικονομία της χώρας¹⁹.

Σε τοπικό Επίπεδο

Σήμερα, οι Ο.Τ.Α. στη Δανία παρέχουν την πλειοψηφία των παρεχόμενων δημόσιων υπηρεσιών με επίκεντρο τον πολίτη. Κατά συνέπεια, το μεγαλύτερο μέρος των κρατικών εξόδων καταλαμβάνουν τα έξοδα για υπηρεσίες που παρέχονται σε τοπικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, οι Ο.Τ.Α. έχουν αναλάβει την εκπαίδευση, τις δημόσιες βιβλιοθήκες, τα πνευματικά και πολιτιστικά κέντρα, καθώς και τα αθλητικά κέντρα. Επίσης παρέχουν υπηρεσίες για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ένταξη τους στην αγορά εργασίας και ακόμη παρέχουν υπηρεσίες σε ηλικιωμένους όπως η φροντίδα στο σπίτι, κέντρα ημέρας, κλπ.

• Ελβετία

Στη χώρα αυτή οι συνεταιρισμοί παρουσίαζαν το 0,88% της εθνικής οικονομίας το 1998 από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων. Περισσότερο ανεπτυγμένοι ήταν οι τομείς των πιστωτικών εργασιών (18,28%) και του «ηλεκτρισμού, αερίου και ύδρευσης» (10,05%)²⁰.

• Μεγάλη Βρετανία

Στη Μεγάλη Βρετανία οι συνεταιρισμοί ήταν, στο τέλος του 1996, 2.191, από τους οποίους οι περισσότεροι ειδικεύονταν στην κοινωνική εργασία (1,200) και τη γεωργία (553). Τα μέλη τους ξεπερνούσαν τα 9,5 εκατομμύρια με τη συντριπτική πλειοψηφία αυτών να ανήκουν σε καταναλωτικούς και εμπορικούς συνεταιρισμούς.

Όμως η απουσία συνεταιριστικής νομοθεσίας έχει ως αποτέλεσμα τον δύσκολο προσδιορισμό του συνεταιριστικού τομέα και την ένταξη του στην οικονομία αλληλεγγύης. Αυτό σημαίνει ότι στο πλαίσιο των συνεταιρισμών εντάσσονται πολλές διαφορετικές μεταξύ τους οργανώσεις : α) ενώσεις ατόμων που έχουν κοινές ιατρικές / νοσηλευτικές ή ψυχολογικές ανάγκες και οι οποίες χρηματοδοτούνται από τα ίδια μέλη τους ή από την Τοπική αυτοδιοίκηση ή άλλες ενώσεις αλληλεγγύης, β) συνεταιρισμοί που στοχεύουν στην κοινοτική βοήθεια σε συγκεκριμένες κατηγορίες πληθυσμού, γ) σε φιλανθρωπικές οργανώσεις²¹. Κοινό χαρακτηριστικό όλων αυτών των οργανώσεων είναι ότι έχουν ως

¹⁹ Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 153.

²⁰ EUROSTAT, *A pilot study on co-operatives, mutuals, associations and foundations*, 2001.

²¹ *mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ.223.

βασικό στόχο την κάλυψη των αναγκών των μελών τους. Μάλιστα σύμφωνα με τον ορισμό της Industrial Common Ownership Movement, οι οργανώσεις που ταυτίζονται με τις συνεταιριστικές αρχές είναι εκείνες που ταυτίζουν τους εργαζόμενους με τα μέλη τους και έχουν έσοδα προερχόμενα από τα μέλη τους²².

Σε Τοπικό Επίπεδο

Στην Αγγλία δεν υπάρχει σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης ανάλογο με αυτό των ευρωπαϊκών χωρών. Η τοπική αυτοδιοίκηση είναι δομημένη με δύο διαφορετικούς τρόπους. Άλλο στην Σκωτία και Ουαλλία και άλλο στην υπόλοιπη Μεγάλη Βρετανία. Οι αρμοδιότητες μοιράζονται μεταξύ Περιφερειακών Συμβουλίων και Συμβουλίων Κομητειών.

• Ισπανία

Στην Ισπανία υπάρχουν 27.262 συνεταιρισμοί πρώτου βαθμού από τους οποίους οι 10.779 δραστηριοποιούνται στη στέγαση, οι 8.568 είναι «κοινωνικές συνεταιριστικές ενώσεις εργαζομένων», ενώ οι 3.930 δραστηριοποιούνται στη γεωργία. Έχουν συνολικά 4.5 εκατομμύρια μέλη και περισσότερους από 110 χιλ. μισθωτούς²³.

Οι συνεταιρισμοί παρουσίαζαν το 0.86% της εθνικής οικονομίας το 1998 από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων και το 2.33% από την άποψη του απασχολούμενου προσωπικού. Από τις 267.334 επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας οι 214.477 είναι συνεταιρισμοί²⁴.

Σε Τοπικό Επίπεδο

Η Ισπανία συγκαταλέγεται μεταξύ των χωρών που διαθέτουν εξειδικευμένη νομοθεσία για συνεταιρισμούς, η οποία μάλιστα δίνει την προτεραιότητα σε ειδικούς ή τοπικούς νόμους. Εκτός δηλαδή της εθνικής νομοθεσίας υπάρχει σημαντική νομοθεσία και σε τοπικό επίπεδο.

• Ιταλία

Οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί στην Ιταλία φθάνουν τις 3.500 οργανώσεις, όμως ο τρίτος τομέας είναι πολύ πιο ευρύς συμπεριλαμβάνοντας 15.000 εθελοντικές οργανώσεις, 150.000 συνεταιριστικές οργανώσεις, 2.000 ιδρύματα (με διαρκώς αυξανόμενο ρυθμό) και 20.000 λοιπές οργανώσεις με μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα²⁵.

---

²² Στο ίδιο.

²³ CEPES, *Annuaire de l'économie sociale 2000*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 170.

²⁴ EUROSTAT, *A pilot study on co-operatives, mutuals, associations and foundations*, 20

²⁵ Lipietz, A., ό.π., σ. 52-53.

- Λουξεμβούργο

Στο τέλος του 1999 υπήρχαν 79 συνεταιριστικές οργανώσεις οι οποίες απασχολούσαν 1.180 μισθωτούς και συμμετείχαν στο 3% του Α.Ε.Π.. Οι περισσότερες από αυτές δραστηριοποιούνταν στον πρωτογενή τομέα. Σχετική νομοθεσία δεν υπάρχει και όλοι οι συνεταιρισμοί διέπονται από το εμπορικό δίκαιο²⁶.

- Ολλανδία

Στην Ολλανδία οι συνεταιρισμοί τους 700, με την πλειοψηφία να δραστηριοποιούνται στον πιστωτικό και ασφαλιστικό τομέα. Τα μέλη τους ξεπερνούν τις 800.000 και οι δύο τομείς αυτοί κατέχουν το 25% και το 83% της αγοράς αντίστοιχα²⁷.

- Πορτογαλία

Η Πορτογαλία είναι η μοναδική χώρα όπου, καθ' υπαγόρευση του Συντάγματος του 1976, ο συνεταιριστικός τομέας αναγνωρίζεται ως «τρίτος τομέας» και ανεξάρτητος από τον δημόσιο και ιδιωτικό. Ο αριθμός των συνεταιριστικών επιχειρήσεων αντιπροσώπευε το 0.20% της Πορτογαλικής Οικονομίας²⁸.

- Σουηδία

Η Σουηδία είναι χώρα με μεγάλη συνεταιριστική παράδοση. Οι συνεταιριστικές οργανώσεις πρώτου βαθμού ανέρχονται σε 15.106 εκ των οποίων οι 11.942 ειδικεύονται στη στέγαση. Αριθμούν συνολικά 4.818.474 μέλη και απασχολούν 107.415 μισθωτούς. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί κατέχουν το 75% της συνολικής εγχώριας παραγωγής, οι στεγαστικοί το 20% και οι εμπορικοί και καταναλωτικοί το 16.38%²⁹.

Στη Σουηδία οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας αντιπροσωπεύουν το 2.69% του συνόλου. Το συνεταιριστικό κίνημα είναι οργανωμένο γύρω από τον τομέα της παραγωγής και της διακίνησης των αγροτικών προϊόντων. Η στέγαση, οι πιστωτικές εργασίες, η εκπαίδευση έχουν επίσης υιοθετήσει τα συνεταιριστικά πρότυπα. Η σχετική

---

²⁶ Δεδομένα προερχόμενα από το STATEC, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 206.

²⁷ International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 212.

²⁸ Δεδομένα του 1999 προερχόμενα από τον κυβερνητικό οργανισμό Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 222.

²⁹ Δεδομένα από το International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, και το Ινστιτούτο Koopi, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 237.

νομοθεσία αντιμετωπίζει τους συνεταιρισμούς ως εμπορικές επιχειρήσεις, ως «οικονομικές εταιρείες». Στις μέρες μας οι συνεταιρισμοί γνωρίζουν στη χώρα αυτή ιδιαίτερη ανάπτυξη³⁰.

Σε Τοπικό Επίπεδο

Οι Δήμοι στην Σουηδία είναι αρμόδιοι για την προσωπική ανάπτυξη και κοινωνική πρόνοια των δημοτών τους σε θέματα όπως ο σχεδιασμός, η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, οι υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης, η υπηρεσία συνηγόρου του πολίτη, τα μέσα μαζικής μεταφοράς, τα τεχνικά έργα καθώς και η ανάπτυξη προγραμμάτων πολιτιστικής καλλιέργειας. Ακόμη, οι Δήμοι αναπτύσσουν υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας που περιλαμβάνουν φροντίδα παιδιών, υπερήλικων, Α.μ.Ε.Α., αλλά και πληθώρα κοινωνικών-συμβουλευτικών υπηρεσιών για άτομα και οικογένειες.

Ο θεσμός που φαίνεται να επικρατεί σήμερα στον χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι η δημιουργία επιχειρήσεων με την μορφή οργανισμών-ιδρυμάτων. Οι Δήμοι έχουν την πλήρη δικαιοδοσία για σχεδόν το σύνολο των 1600 οργανισμών, ενώ περίπου 100 από αυτές ανήκουν σε κοινοπραξίες δήμων, Επίσης αναθέτουν μέρος της υλοποίησης των προγραμμάτων τους σε μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Τέλος, έχουν την αρμοδιότητα για τον Αναπτυξιακό Σχεδιασμό της περιοχής τους και την ευθύνη για την περιβαλλοντική ανάπτυξη και προστασία.

• Φιλανδία

Στη Φιλανδία οι συνεταιριστικές ενώσεις πρώτου βαθμού είναι 1.664. Τα μέλη τους ξεπερνούν τα 2 εκατομμύρια άτομα από τα οποία το 1.018.000 ανήκει στον τραπεζικό και ασφαλιστικό τομέα και το 1.066.774 στον τομέα του εμπορίου και της κατανάλωσης. Το 1998 αποτελούσαν το 0.52% της εθνικής οικονομίας από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων

Ιδιαίτερα σημαντική είναι όμως η συμμετοχή ορισμένων συνεταιριστικών ενώσεων στη συνολική λειτουργία της εθνικής οικονομίας, όπως οι τράπεζες (35%), οι ασφάλειες (7%), η γεωργία (79%) και η εκμετάλλευση των δασών (31%)³¹.

2.3. Το μέλλον της Κοινωνικής Οικονομίας

Έχοντας διαμορφώσει πλέον μία σφαιρική άποψη σχετικά με την κοινωνική οικονομία και τους φορείς της τόσο σε διεθνές όσο σε ευρωπαϊκό επίπεδο ξεχωρίζουμε θετικά και αρνητικά αποτελέσματα που προκύπτουν από τις προαναφερόμενες δράσεις και πρακτικές.

³⁰ Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ.230

³¹ International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001, σ. 18

Παρατηρείται σε αρκετές περιπτώσεις ότι ορισμένα χαρακτηριστικά των κοινωνικών φορέων αποτελούν παράλληλα και εφόδια για την αντιμετώπιση πολύπλοκων οικονομικών, πολιτικών αλλά και κοινωνικών προβλημάτων. Η μεγαλύτερη πρόκληση στην οποία πρέπει να ανταπεξέλθουν είναι η εναρμόνιση με τους όρους που επιτάσσει η παγκοσμιοποίηση των αγορών.

Ειδικότερα, η διατήρηση κερδών για την ανάπτυξη της επιχείρησης, η προστασία από τους παραδοσιακούς κανόνες αποδοτικότητας του κεφαλαίου, η δημοκρατική διακυβέρνηση που αποφέρει μέγιστη κινητοποίηση των εσωτερικών πόρων της επιχείρησης, θετική εικόνα λόγω της προσκόλλησης των ανάλογων φορέων στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, ευελιξία, αποδεδειγμένη ικανότητα λειτουργίας σε δίκτυο, διακρατική συνεργασία, εγγενής τάση αναζήτησης και υιοθέτησης καινοτομιών, η δράση σε τοπικό επίπεδο κ.τ.λ.

Από την άλλη τα αρνητικά χαρακτηριστικά που απορρέουν από την περιγραφή του ευρωπαϊκού, θεσμικού και πρακτικού πλαισίου αποτελούν παράγοντες που θέτουν σε κίνδυνο, μελλοντικά, το ευρωπαϊκό μέλλον του «Τρίτου τομέα». Αυτό προκύπτει από τον πολύ ταχύ ρυθμό καθώς και τις ανταγωνιστικές πιέσεις που επιβάλλει η σύγχρονη διεθνής οικονομία. Οι όροι αυτοί οδηγούν στην υιοθέτηση βραχυπρόθεσμων στρατηγικών τέτοιων που τελικώς λειτουργούν αντίθετα με τις αρχές του κοινωνικού τομέα.

Συρρικνώνουν υποστηρικτικές και κανονιστικές δομές του κράτους έχοντας ως συνέπεια την μείωση των ορίων ανάπτυξης του τομέα. Αυτόματα αυξάνονται οι ανταγωνιστικές πιέσεις από τον ιδιωτικό τομέα. Ενώ θεωρείται δεδομένη η ασυμβατότητα μεταξύ των οργανώσεων και των αρχών προστασίας του ανταγωνισμού που πολλές φορές συνεπάγονται έλλειψη χρηματοδοτήσεων και κεφαλαίων.

Τέλος αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι οι παραπάνω συνισταμένες μπορούν να υπάρξουν καθοριστικές μελλοντικά στην ανάγκη προώθησης παρεμβάσεων της Ε.Ε και των μελών της. Στην ανεύρεση συμβιβαστικών λύσεων σε προβλήματα όπως, δημιουργία κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, χρηματοδοτικού πλαισίου αλλά και τεχνικού έτσι ώστε να επιτρέπεται στους οργανισμούς και τα μέλη τους να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις επιταγές της ελεύθερης αγοράς.

2.4. Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα-Ένα ανεξερευνήτο πεδίο

Στην Ελλάδα η σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα περιλαμβάνει τη δράση και τη λειτουργία οργανισμών κοινωνικής οικονομίας όπως είναι οι αστικοί και καταναλωτικοί οργανισμοί. Στην ουσία όμως η κοινωνική οικονομία ως έννοια αποτελεί ένα σχεδόν ανεξερευνήτο πεδίο.

Τα σύγχρονα ζητήματα οικονομικής και κοινωνικής φύσεως που έχουν ανακύψει, απαιτούν οργανωμένη προσπάθεια αντιμετώπισης η οποία πρέπει να αναζητήσει διεξόδους, εκτός από το Κράτος Πρόνοιας, σε μη παραδοσιακούς τομείς.

Μερικά από τα σημαντικότερα προβλήματα στον οποίον την αντιμετώπιση καλείται να συμβάλει η κοινωνική οικονομία είναι :

- ⇒ Η αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού
- ⇒ Η καταπολέμηση της φτώχειας
- ⇒ Η επίτευξη κοινωνικής συνοχής
- ⇒ Η ανάπτυξη των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας
- ⇒ Η αναζωογόνηση της περιφερειακής οικονομίας
- ⇒ Η καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων
- ⇒ Η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου
- ⇒ Η αύξηση της απασχόλησης
- * ⇒ Η μείωση της ανεργίας
- ⇒ Η προσαρμογή της αγοράς σε ευέλικτα και εξελιγμένα σχήματα
- ⇒ Η διεύρυνση προοπτικών βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης
- ⇒ Η μείωση των γεωγραφικών ανισοτήτων με παράλληλη γεωγραφική διασπορά του πληθυσμού
- ⇒ Η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης ανθρώπων, κυρίως αυτών με χαμηλό εισόδημα
- ⇒ Η βελτίωση των συνθηκών στέγασης
- ⇒ Η αναβάθμιση του τομέα κοινωνικής ασφάλισης
- ⇒ Η έμπρακτη εκδήλωση ενδιαφέροντος για τις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες (Α.μ.Ε.Α. , υπερήλικες, γυναίκες, κλπ.)
- ⇒ Κοινωνική αφομοίωση των μεταναστών.

Σε γενικές γραμμές, όλα αυτά τα προβλήματα που αναφέρθηκαν σε εθνικό επίπεδο απασχολούν στον ίδιο βαθμό την παγκόσμια κοινότητα και πόσο μάλλον το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών.

Οι κοινωνικοί θεσμοί λοιπόν, υποχρεώθηκαν στην κατάρτιση στρατηγικού σχεδιασμού ο οποίος αποτελεί βασικό εργαλείο άσκησης κοινωνικής πολιτικής.

Η παρέμβαση, αυτή της ευρωπαϊκής ένωσης, προς αυτή την κατεύθυνση, στην Ελλάδα μεταφράζεται μέσα από το πρόσφατο Ελληνικό Εθνικό Σχέδιο Δράσης.

Το Ε.Σ.Δ. περιλαμβάνει τέσσερις άξονες δράσης, οι οποίοι είναι οι εξής :

- I. Η διευκόλυνση της συμμετοχής στην απασχόληση
- II. Η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης χωρίς εξαιρέσεις στους πόρους, τα δικαιώματα, τα αγαθά και τις υπηρεσίες.
- III. Η αποφυγή και πρόληψη φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού
- IV. Η ενσωμάτωση των ευαίσθητων τμημάτων πληθυσμού

Στο παρελθόν, στο τομέα παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και κοινωνικών υπηρεσιών πρόνοιας, δημιουργήθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν μη κυβερνητικοί οργανισμοί, ημι-δημόσιοι όπως ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, ΠΙΚΠΑ, κλπ. Σημαντική ήταν επίσης η συμβολή της Εκκλησίας, η παρουσία τοπικών συλλόγων, οι πρωτοβουλίες εθελοντικών ομάδων καθώς και οι ενέργειες ομάδων πίεσης και αυτοβοήθειας. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι η λειτουργία όλων των παραπάνω δεν κατάφερε σε καμία περίπτωση να αντικαταστήσει ένα Κράτος Πρόνοιας.

Η επιτυχία του Τρίτου Τομέα, ειδικά στην Ελλάδα, βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από αρκετούς άμεσους και έμμεσους παράγοντες. Τέτοιοι παράγοντες είναι : Η πολιτική βούληση, η εθνική οικονομία, το νομοθετικό πλαίσιο, αλλά και έννοιες όπως η Κοινωνία των Πολιτών και ο εθελοντισμός, που ως αντίληψη και ως προσφορά μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 παρέμενε ιδιαίτερα ανενεργός.

2.5. Προσπάθεια Οριοθέτησης των φορέων στην Ελλάδα

Για τους φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα δεν υπάρχει ενιαίο νομικό και θεσμικό πλαίσιο. Χαρακτηριστικό δε είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει συνολική καταγραφή της δράσης τους, των στόχων τους, της διαχειριστικής τους λειτουργίας, κλπ.

Μια θεωρητική προσέγγιση του Τρίτου Τομέα καθώς και μια σχετική καταγραφή των φορέων του στην Ελλάδα επιχείρησε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας μέσω της μελέτης της το 1999 σε συνεργασία με την Πανελλήνια Ένωση Κοινωνικών Συνεταιρισμών και την Πανελλήνια Ένωση Οργανώσεων Κοινωνικής Οικονομίας.

Σύμφωνα μ' αυτήν οι φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας είναι :

- ❖ Οι συνεταιρισμοί
  - Αστικοί
  - Αγροτικοί
  - Παραγωγικοί
  - Πιστωτικοί κ.τ.λ.
- ❖ Οι οργανώσεις και συνεταιρισμοί στο χώρο της κατανάλωσης
- ❖ Οι οργανώσεις που καλύπτουν το χώρο της κατανάλωσης και δεν ανήκουν στο Δημόσιο τομέα
  - Αυτοδιαχειριζόμενα αλληλοβοηθητικά ταμεία
- ❖ Τα ιδρύματα
- ❖ Τα μη συνδικαλιστικά σωματεία
- ❖ Σύλλογοι που δραστηριοποιούνται σε κλάδους που συμβάλλουν στην αναβάθμιση και στην βελτίωση των συνθηκών ζωής των πολιτών
- ❖ Εθελοντικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται σε κλάδους που συμβάλλουν στην αναβάθμιση και στην βελτίωση των

συνθηκών ζωής των πολιτών.

Έπειτα από την οριοθέτηση και κατηγοριοποίηση των φορέων, τα κοινά χαρακτηριστικά των συνεργασιών (Κοινοπραξίες, Συνεταιρισμοί, κλπ.) που συγκροτούνται για την ανάληψη δραστηριοτήτων στον κοινωνικό τομέα, σύμφωνα με την μελέτη-έρευνα που πραγματοποίησε το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας το 1999 είναι τα εξής :

- Η ιδιοκτησία είναι της κοινότητας ή ενός υποσυνόλου της κοινότητας με άμεσο ενδιαφέρον για το θέμα
- Υπάρχει ανταπόκριση στη ζήτηση της αγοράς, ασχέτως της πηγής εισοδήματος
- Το επίκεντρο βρίσκεται στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη μιας κοινότητας
- Λειτουργούν προς όφελος της κοινότητας
- Παρέχουν εμπειρία απασχόλησης και ευκαιρίες απασχόλησης που είναι διατηρήσιμες, αν και μπορεί να εξαρτώνται από την υποστήριξη των δημόσιων αρχών

Επιπρόσθετα, οι επιχειρήσεις που λειτουργούν στον κοινωνικό τομέα έχουν ένα εισόδημα που ανταλλάσσεται και τα κέρδη ή τα έσοδα επενδύονται στη βιωσιμότητα της επιχείρησης αντί να μοιράζονται στα μέλη. Αν και ανήκουν στην κατηγορία των επιχειρήσεων, με την έννοια ότι λειτουργούν στην αγορά και έχουν ένα εισόδημα που ανταλλάσσεται, το σύνολο ή ένα μέρος του εισοδήματος μπορεί να προέρχεται από δημόσιες επιχορηγήσεις για την παροχή υπηρεσιών, για την δημιουργία ευκαιριών για απασχόληση, για την απόκτηση εμπειρίας εργασίας από ομάδες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ένταξης στην αγορά εργασίας.

2.6. Εν δυνάμει φορείς στην Κοινωνική Οικονομία. Συνοπτική αναφορά

Στο πλαίσιο των παρεμβάσεων για την προώθηση της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα ενδιαφέρον παρουσιάζουν μια σειρά από φορείς και εταιρικά σχήματα που αποτελούν εν δυνάμει φορείς Κοινωνικής Οικονομίας και είναι οι εξής τύποι :

1. Φορείς που ικανοποιούν τα κλασικά-παραδοσιακά κριτήρια του Τρίτου Τομέα (μη κερδοσκοπικοί φορείς, δημοκρατική λήψη αποφάσεων, εθελοντισμός) χωρίς υποχρεωτικά να έχουν άμεσο οικονομικό αντικείμενο. (παραγωγή υπηρεσιών-προϊόντων)
2. Φορείς και εταιρικά σχήματα που αναπτύσσουν πρωτοβουλίες για ένταξη στην απασχόληση ατόμων αποκλεισμένων από την αγορά εργασίας, υλοποιώντας δραστηριότητες με οικονομικό περιεχόμενο (προγράμματα καταπολέμησης του αποκλεισμού, EQUAL, Ψυχαγωγός)

3. Φορείς και εταιρικά σχήματα με σαφή προορισμό την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας από μειονεκτικές ομάδες πληθυσμού ή σε μειονεκτικές γεωγραφικές περιοχές (π.χ. LEADER, Ε.Π. Ανταγωνιστικότητα, κ.α.)
4. Οργανώσεις και δομές που δραστηριοποιούνται στην προστασία του περιβάλλοντος και του καταναλωτή, φορείς που αναπτύσσουν πρωτοβουλίες για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών³².

2.7. Πρακτική Εφαρμογή του Κοινωνικού Τομέα στην Ελλάδα

Συνεταιρισμοί Αγροτουρισμού και συνεταιρισμοί για άτομα με ψυχοκοινωνικά προβλήματα

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί δύο διακριτοί τομείς της «Κοινωνικής Οικονομίας» στην Ελλάδα, με σκοπό την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού κυρίως μέσω δράσεων για ένταξη στην απασχόληση που υλοποιούνται στο πλαίσιο του εν λόγω τομέα.

Πρόκειται, από τη μια πλευρά, για Αγροτουριστικούς Συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν κυρίως από γυναίκες σε αγροτικές περιοχές με τουριστικό προσανατολισμό και από την άλλη για τους Αστικούς και Αγροτικούς Συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν από μια συγκεκριμένη ομάδα, κοινωνικά αποκλεισμένη (κυρίως άτομα με ψυχική με ψυχική διαταραχή).

Και οι δύο τομείς έχουν ένα φανερό κοινωνικό σκοπό, αλλά επίσης χαρακτηρίζονται από την επιχειρηματική τους ικανότητα να παράγουν και να πουλούν αγαθά-υπηρεσίες και παράλληλα να διατηρούν την βιωσιμότητά τους.

Συγκεκριμένα, οι αγροτικοί Συνεταιρισμοί στοχεύουν στην επανάκτηση ανθρώπινων και πολιτιστικών πόρων ώστε να ενισχύσουν μια εναλλακτική ανάπτυξη η οποία θα μπορεί να επιφέρει κέρδη και να συμβάλει στην κοινωνική ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ατόμων. Επίσης, έχουν μια επιπλέον δυναμική τοπική διάσταση και υποστηρίζουν τοπικές αναπτυξιακές στρατηγικές.

Όσον αφορά τις πρωτοβουλίες από άτομα με διανοητικά ή ψυχολογικά προβλήματα, έχει εμφανιστεί ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός συνεταιρισμών (αγροτικοί και αστικοί) τα τελευταία χρόνια. Οι συνεταιρισμοί αυτοί συγκροτούνται για την εξυπηρέτηση θεραπευτικών και επιχειρηματικών στόχων παρέχοντας την ευκαιρία στα μέλη τους να επανακτήσουν προσόντα ή να αποκτήσουν νέα προσόντα μέσα από την πρακτική άσκηση σε επιχειρηματικό περιβάλλον.

Σ' αυτό το σημείο ειδική μνεία πρέπει να γίνει για τους «Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης». Πρόκειται για έναν νέο θεσμό που ψηφίστηκε τον

---

³² Χρυσάκης, Μ. και Ζιάμας, Δ., «Κοινωνική Οικονομία και Απασχόληση: Προοπτικές και Αναγκαίες Παρεμβάσεις», περ. *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, αρ. 26, 2002, σ. 74-75.

Μάιο του 1999 (αρ. 12 του Ν. 2716/1999) και αποβλέπει στην κοινωνικο-οικονομική ενσωμάτωση και επαγγελματική ένταξη των ατόμων με σοβαρά ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με περιορισμένη ευθύνη των μελών τους, έχουν εμπορική ιδιότητα και αποτελούν Μονάδες Ψυχικής Υγείας, οι οποίες εντάσσονται στους τομείς Ψυχικής Υγείας. Η μέριμνα για την ανάπτυξη τους και η εποπτεία τους ανήκουν στον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας και ασκούνται μέσω της Διεύθυνσης Ψυχικής Υγείας. Οι Συνεταιρισμοί αυτοί μπορούν να είναι ταυτόχρονα παραγωγικές, καταναλωτικές, προμηθευτικές, μεταφορικές, τουριστικές, οικοδομικές, πιστωτικές, αναπτυξιακές, κοινωνικές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές μονάδες και να αναπτύσσουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. Ακόμα χαρακτηριστικά της ευελιξίας τους είναι ότι μπορούν να ιδρύουν και να διατηρούν καταστήματα πώλησης και υποκαταστήματα οπουδήποτε, να συμμετέχουν σε επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και να συμμετέχουν σε αναπτυξιακά προγράμματα. Μέλη των Κοι.Σ.Π.Ε. μπορούν να γίνουν φυσικά πρόσωπα, ενήλικες ή ανήλικοι τουλάχιστον 15 ετών οι οποίοι λόγω ψυχικής διαταραχής έχουν ανάγκη αποκατάστασης, ενήλικες που εργάζονται στον χώρο της ψυχικής υγείας, Δήμοι, Κοινότητες ή άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου.

Προστατευμένα Παραγωγικά Εργαστήρια

Το 1998, σύμφωνα με το ΦΕΚ 286/20/10/1998 τα ΝΠΔΔ που εποπτεύονται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας καθώς και ειδικά πιστοποιημένοι φορείς που αναπτύσσουν δραστηριότητες για άτομα με νοητική στέρση, αυτισμό, βαριές σωματικές και πολλαπλές αναπηρίες μπορούν να λειτουργήσουν προστατευμένα παραγωγικά εργαστήρια.

Σκοπός αυτών είναι η εξασφάλιση της δυνατότητας για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, η συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία και η δημιουργία προϋποθέσεων για αυτόνομη ή ημιαυτόνομη διαβίωση.

Βοήθεια στο σπίτι

Το 1997 με το ΦΕΚ 917/17/10/1997 ψηφίστηκε το πρόγραμμα «Βοήθεια στο σπίτι» το οποίο εφαρμόστηκε πιλοτικά στον Δήμο Περιστερίου και ύστερα σε όλη την Ελλάδα.

Στόχος του προγράμματος είναι η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του Δήμου, των πολιτών και των οργανωμένων τοπικών φορέων για την κάλυψη των αναγκών των ηλικιωμένων δημοτών. Η αξιοποίηση των εθελοντικών πρωτοβουλιών, η ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεγγύης, η διαρκής ευαισθητοποίηση και ενημέρωση της ευρύτερης κοινότητας για τις ανάγκες, τις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητες των ηλικιωμένων με έμφαση στην αλληλεγγύη των γενεών, Και τέλος, την παροχή οργανωμένης και συστηματικής φροντίδας στους ηλικιωμένους και τις οικογένειές τους από ειδικούς επιστήμονες, καταρτισμένα στελέχη και εθελοντές για να καλύψουν τις άμεσες ανάγκες αξιοπρεπούς επιβίωσης

Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης

Τα Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης ξεκίνησαν το 1997 ως μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης της απασχόλησης. Στην Ελλάδα, αποτελούν ένα άτυπο σχήμα συνεργασίας στο οποίο συμπράττουν τοπικές αρχές και τοπικοί κοινωνικοί και παραγωγικοί φορείς.

Στόχος τους είναι η προώθηση της απασχόλησης σε βιώσιμες και παραγωγικές δραστηριότητες, όπως επίσης και η διαμόρφωση εκείνων των συνθηκών που θα προσελκύσουν επιχειρηματικές δράσεις από τις οποίες εκτιμάται ότι θα δημιουργηθεί απασχόληση.

Οι εμπλεκόμενοι φορείς συνεργασίας μπορεί να είναι τοπικές αρχές, κοινωνικοί εταίροι, μεγάλες επιχειρήσεις (ιδιωτικού και δημόσιου τομέα), Τοπικές Αναπτυξιακές Εταιρείες, συνεταιρισμοί και ενώσεις, κοινωνικοοικονομικές και επαγγελματικές οργανώσεις, οργανισμοί εκπαίδευσης και κατάρτισης, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα καθώς και ερευνητικά και τεχνολογικά ιδρύματα.

Πιο συγκεκριμένα, τα Τοπικά Σύμφωνα Απασχόλησης δεν αφορούν προκαθορισμένες ενέργειες και δράσεις αλλά διαμορφώνονται στην βάση της κοινής θέλησης των παραπάνω εμπλεκόμενων φορέων και των αναγκών κάθε περιοχής. Βασικό στοιχείο για τον σχεδιασμό τους είναι ο τοπικός διάλογος σε κάθεμιά από τις επιλεγμένες γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας.

Σαν πρώτη πιλοτική φάση εφαρμογής των «Τοπικών Συμφώνων Απασχόλησης» έχουν επιλεγεί 7 περιοχές οι οποίες χαρακτηρίζονται από αυξημένα προβλήματα ανεργίας και κοινωνικού αποκλεισμού, από την αυξημένη αντιπροσωπευτικότητάς τους όσον αφορά την πληθυσμιακή πυκνότητα των πόλεων και από την ύπαρξη των αναγκαίων δομών ανάπτυξης των τοπικών πρωτοβουλιών απασχόλησης³³.

Η χρηματοδότηση των «Τοπικών Συμφώνων Απασχόλησης» προέρχεται από κοινοτικούς πόρους, εθνικούς και δημόσιους φορείς. Σημαντικός παράγοντας βιωσιμότητας είναι επίσης η ενεργοποίηση των τοπικών πόρων που αναλάβουν σταδιακά την χρηματοδότησή τους. Επίσης, δίνεται προτεραιότητα στις προτάσεις που στηρίζουν τη βιωσιμότητα τους σε αυξημένα ποσοστά ίδιας συμμετοχής.

Τα αναμενόμενα αποτελέσματα των «Τοπικών Συμφώνων Απασχόλησης» εστιάζονται στην αντιμετώπιση της ανεργίας και στη διασφάλιση και αύξηση της απασχόλησης στην περιοχή, αφού δίνεται η δυνατότητα σε τοπικούς παραγωγικούς και κοινωνικούς φορείς να αναπτύξουν δράσεις που επηρεάζουν την απασχόληση. Παράλληλα

---

³³ Σύνοδος Λουξεμβούργου

προωθείται με αυτόν τον τρόπο μια ισορροπημένη περιφερειακή ανάπτυξη αναβαθμίζοντας τις αναπτυξιακές προοπτικές ολόκληρης της χώρας³⁴.

2.8. Τοπικό Επίπεδο : Το ευνοϊκότερο πλαίσιο ανάπτυξης της Κοινωνικής

Οικονομίας και επιχειρηματικότητας.

Όλο και περισσότερα στοιχεία υποδεικνύουν ότι η κοινωνική συνοχή και το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελούν θεμελιώδεις συντελεστές της οικονομικής ευημερίας και της βιώσιμης ανάπτυξης. Σαν ευνοϊκότερο πλαίσιο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, σύμφωνα με διάφορες μελέτες που έχουν εκπονηθεί για το θέμα αυτό, αποτελεί η εφαρμογή σε τοπικό επίπεδο.

Η σχέση μεταξύ της τοπικής οικονομίας και της τοπικής κοινωνίας εντοπίζεται στα εξής πεδία :

- Ποιοτική απασχόληση
- Αύξηση του κοινωνικού κεφαλαίου (το κοινωνικό κεφάλαιο σαν βάση θεσμών , πλαισίων, τύπων και σχέσεων που καθορίζουν την ποιότητα και την ποσότητα όλου του κοινωνικού γίνεσθαι).
- Ενίσχυση της δημοκρατίας
- Δημιουργία συνεργασιών και συμπράξεων μεταξύ των φορέων του Τρίτου Τομέα και των τοπικών αρχών.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, πρέπει να υπογραμμιστεί η ήδη αποδεδειγμένη συμβολή της κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο για την προώθηση της κοινωνικής συνοχής, την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου, την προώθηση της συμμετοχής των πολιτών στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δρώμενα και την αύξηση της απασχόλησης μέσω της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων.

Ένα διαφωτιστικό παράδειγμα δίνει ο Μ. Κάμπελ από το πολιτικό Ινστιτούτο Ερευνών το οποίο αναλύει το εργασιακό σύστημα του τρίτου τομέα σε σχέση με την τοπική ανάπτυξη. Σύμφωνα με αυτό λοιπόν, παρέχοντας – παράγοντας αγαθά και υπηρεσίες, ο τρίτος τομέας, δημιουργεί και αναπτύσσει επιχειρήσεις που απασχολούν άμεσα εργαζόμενους , με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο πράττουν το δημόσιο και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις.

Επιπρόσθετα, δημιουργούνται και έμμεσες θέσεις απασχόλησης δια μέσου δύο μηχανισμών :

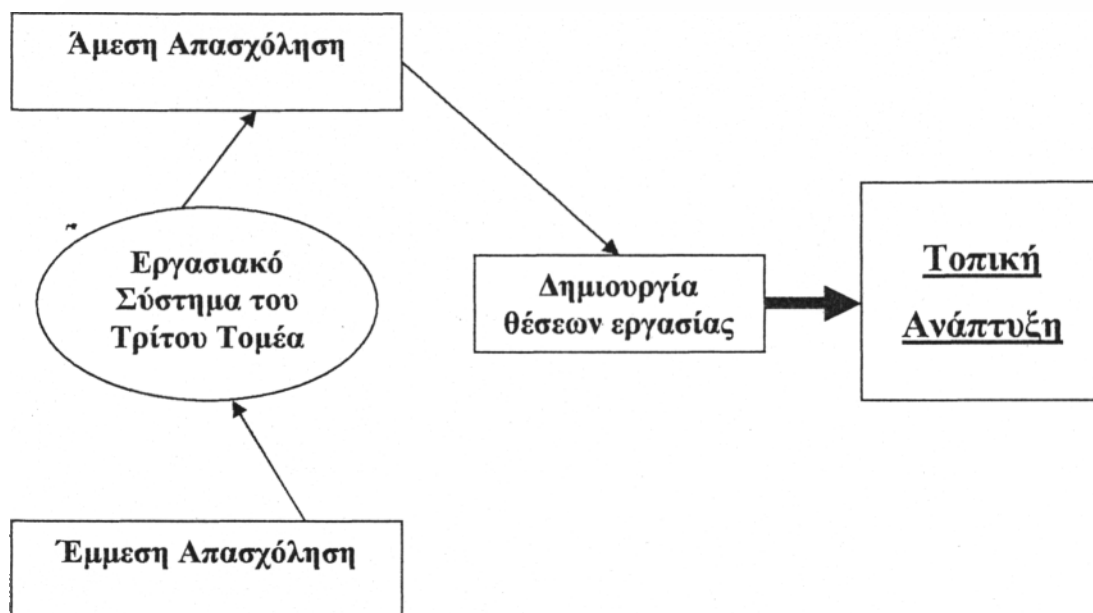
- a) Αγοράζοντας αγαθά και υπηρεσίες από οργανώσεις του ιδιωτικού ή δημόσιου τομέα, οι οργανισμοί της κοινωνικής οικονομίας ενισχύουν την τοπική παραγωγή και την απασχόληση και

³⁴ Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002

b) Τα άτομα που απασχολούνται στον τρίτο τομέα καταναλώνουν αγαθά και υπηρεσίες από διάφορες τοπικές επιχειρήσεις και οργανώσεις.

Οι δύο αυτοί οργανισμοί μπορούμε να πούμε ότι τελικά πολλαπλασιάζουν τα ποσοστά απασχόλησης και ανάπτυξης.

Διάγραμμα 1 (Mike Campbell, Policy Research Institute, 1999)

Το εργασιακό σύστημα της Κοινωνικής Οικονομίας και η τοπική ανάπτυξη

Στο παραπάνω διάγραμμα διαφαίνεται η πολύ σημαντική επίδραση της ανάπτυξης των φορέων της κοινωνικής οικονομίας ως προς τα επίπεδα απασχόλησης και την ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας.

Παράλληλα η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών που παράγονται από ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, εκτός από την άμεση ή έμμεση απασχόληση που είναι σε θέση να δημιουργήσει, επιτρέπει-προωθεί την πρόσβαση των ίδιων των ευπαθών κοινωνικών ομάδων στην εύρεση εργασίας. Είναι δηλαδή πομπός και δέκτης του αποτελέσματος της δράσης των κοινωνικών φορέων.

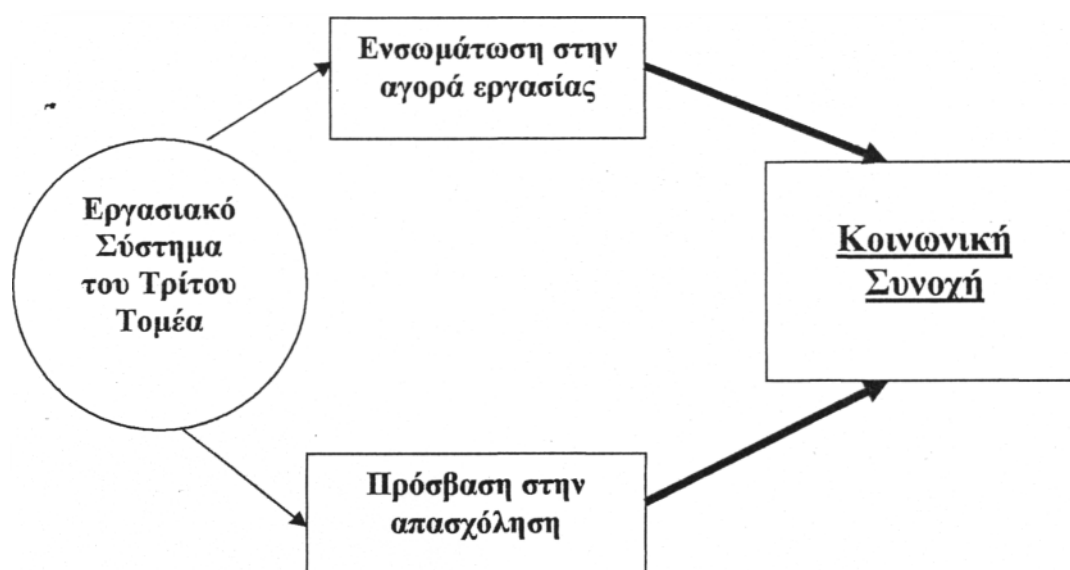
Ένα απλό παράδειγμα της σύνθετης αυτής σχέσης είναι , όταν σε τοπικό επίπεδο βελτιώνονται οι συγκοινωνίες, επιτρέπουν σε άτομα από απομονωμένες περιοχές να έχουν πρόσβαση σε μέρη με προσφορά εργασίας.

Εφόσον λοιπόν οι υπάλληλοι των επιχειρήσεων του τρίτου τομέα προέρχονται από κοινωνικές ομάδες που πλήττονται από αποκλεισμό στην αγορά εργασίας (μακροχρόνια άνεργοι, άτομα με ειδικές ανάγκες, γυναίκες, νέοι, πρώην χρήστες ουσιών, μειονότητες κτλ), έχουν ως άμεσο αποτέλεσμα τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Τέλος, η εργασιακή ένταξη των ατόμων στις επιχειρήσεις του τρίτου τομέα συνοδεύεται από την επακόλουθη βελτίωση της απασχολησιμότητας και την ενίσχυση των επαγγελματικών προοπτικών τους στην αγορά εργασίας.

Συνολικά, όλοι οι παραπάνω παράγοντες αυξάνουν τις προοπτικές κοινωνικής ένταξης των αποκλεισμένων ατόμων, επηρεάζουν άμεσα τα επίπεδα ανταγωνιστικότητας μίας περιοχής και κυρίως στηρίζουν την συνοχή του κοινωνικού συνόλου.

Διάγραμμα 2 (Mike Campbell, Policy Research Institute, 1999)

Το εργασιακό σύστημα της Κοινωνικής Οικονομίας και η τοπική ανάπτυξη

2.8.1. Η Συμβολή του Τρίτου Τομέα στην εξέλιξη του τοπικού εργασιακού συστήματος.

Τα πλεονεκτήματα που εμφανίζει ο Τρίτος Τομέας ως προς το τοπικό εργασιακό σύστημα είναι :

- ❖ Ότι πολλές οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας βασίζονται σε νέες οργανωτικές και εργασιακές πρακτικές (μεγαλύτερη συμμετοχή των εργαζομένων στις αποφάσεις της επιχείρησης)
- ❖ Ενισχύεται το αίσθημα της εμπιστοσύνης της περιοχής, εφόσον η επιχείρηση προσλαμβάνει άτομα που προέρχονται απ' αυτήν και προσδιορίζει τις υπηρεσίες που θα παρέχει ύστερα από διαβουλεύσεις με την τοπική κοινωνία. Δίνεται δηλαδή η ευκαιρία στους κατοίκους της περιοχής να εμπλακούν με ενεργό τρόπο στις αποφάσεις γι' αυτή
- ❖ Ο Τρίτος Τομέας παίζει επίσης αποφασιστικό ρόλο στη προώθηση της ισότητας και της εργασιακής ποικιλομορφίας σε τοπικό επίπεδο. Παράλληλα οι φορείς της

αναδεικνύουν με τις καινοτόμες δραστηριότητες που συχνά προωθούν, τον διάλογο για τις αναπτυξιακές επιλογές που θα αποφασιστούν μελλοντικά. Για παράδειγμα να δοθούν απαντήσεις σε ερωτήματα όπως : Ποιοι στόχοι, ποιες προτεραιότητες, ποια η θέση των κατοίκων της περιοχής στη λήψη αποφάσεων γι' αυτήν και ποια η θέση και ο ρόλος των τοπικών υπηρεσιών στην τοπική ανάπτυξη.

❖ Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, ως απόρροια της ανάγκης επιχειρηματικότητας των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, μπορούν να συνάπτουν στενούς δεσμούς με την περιοχή και τα άτομα που εξυπηρετούν (κατανόηση των αναγκών και αίσθημα κοινωνικής ευθύνης). Η ευελιξία των κοινωνικών επιχειρήσεων σε συνδυασμό με τη γνώση των τοπικών αναγκών επιτρέπει στις τελευταίες να δοκιμάζουν νέες ιδέες, μεθόδους, αγαθά και τρόπους παροχής των εν λόγω υπηρεσιών

❖ Τελικώς, αναδεικνύεται η σημασία της κοινωνικής οικονομίας για την δημιουργία μίας τοπικής κοινωνικής ευθύνης. Δηλαδή η τοπική κοινωνία αυτοδιαχειρίζεται τις βασικές παραμέτρους της περιοχής, διαδραματίζοντας ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του τοπικού κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις εμπεριέχουν στις βασικές λειτουργίες τους τις αρχές της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης, συνυπολογίζοντας βέβαια τις οικονομικές και ηθικές προτεραιότητες της επιχείρησης.

3. Κοινωνική Επιχειρηματικότητα

3.1. Η ευρωπαϊκή κατοχύρωση απασχόλησης και επιχειρηματικότητας. Η μεταφορά της δράσης από το ευρωπαϊκό επίπεδο στο τοπικό

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του '70, ήταν αιτία που προκάλεσε αρκετές κοινωνικοοικονομικές αλλά και πολιτικές ανακατατάξεις. Τα αποτελέσματα των οποίων άρχισαν να αποκτούν ξεκάθαρη εικόνα στα μέσα της δεκαετίας του '80.

Η αλλαγή πολιτικής πλεύσης λοιπόν, του συνόλου των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων εκείνη την περίοδο οδήγησε σε έναν άγνωστο μέχρι τότε προορισμό, την κοινωνική οικονομία. Ο καινοτόμος τότε τομέας είχε και έχει ως μοναδικό στόχο την παραγωγή και παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται κυρίως με την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου.

Η τυπική, αλλά παράλληλα και ουσιαστική, επιβεβαίωση της βούλησης των ευρωπαϊκών χωρών να κινηθούν μακριά από τα γνώριμα μονοπάτια των παραδοσιακών δομών, δηλαδή του δημοσίου και ιδιωτικού, για να βρουν λύσεις ρεαλιστικές που θα απαντούσαν στις αυξημένες απαιτήσεις, έγινε πράξη με την Σύνοδο Κορυφής του Λουξεμβούργου.

Η σύνοδος αυτή έγινε με αφορμή την Απασχόληση. Θέμα που προβλημάτιζε επίσης έντονα την Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι αποφάσεις που πάρθηκαν ήταν καταλυτικές και συνεχίζουν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ακόμα και σήμερα. Κυρίαρχο μέρος του συνόλου των αποφάσεων ήταν η χάραξη Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση. Η Στρατηγική περιλαμβάνει τέσσερις πυλώνες, ένας εκ των οποίων είναι η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του εν λόγω τομέα κρίνεται η δραστηριοποίηση των Ευρωπαϊκών Κρατών σχετικά με την προώθηση της Απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, κυρίως όσον αφορά το τοπικό επίπεδο.

Αναφορά στην επιχειρηματικότητα γίνεται ξανά και μέσω των Κατευθυντήριων Γραμμών, οι οποίες δείχνουν τον δρόμο και τον τρόπο ώστε να υλοποιηθούν οι στόχοι που θέτουν σαφώς οι πυλώνες.

Η αναφορά βέβαια αυτή δεν είναι πολύ εξειδικευμένη, αλλά είναι αρκετή ώστε να περιγράψει στα κράτη-μέλη το πώς θα πρέπει να ενεργήσουν για να φέρουν την γενικευμένη Ευρωπαϊκή Στρατηγική στα μέτρα τους. Η μεταφορά στα πλαίσια κάθε χώρας θα γίνεται με την μορφή των Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Απασχόληση, που θα αφορούν την εκάστοτε εγχώρια ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την προώθηση της απασχόλησης στον Τρίτο τομέα.

Από την σύνοδο του Λουξεμβούργου λοιπόν και μετά, η επιχειρηματικότητα έμελλε να είναι παρούσα σε όλες τις πολιτικές κινήσεις, σε όλα τα επίπεδα. Χαρακτηριστική, είναι η

θέσπιση των νέων κανονισμών των Διαρθρωτικών Ταμείων, του Ε.Κ.Τ. αλλά και του Προγράμματος Πλαισίου για την έρευνα, κλπ, η οποία έχει ως βασικό συνθετικό της την Κοινωνική Οικονομία μέσω της επιχειρηματικότητας για την Απασχόληση.

Εκείνο που έμενε πλέον ήταν η διοχέτευση της δράσης της Κοινωνικής Οικονομίας και της επιχειρηματικότητας από το ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο στο τοπικό.

Αυτή η διοχέτευση πολιτικής επιτεύχθηκε με την διακήρυξη της Λευκής Βίβλου το 1994, που αφορά την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την επιχειρηματικότητα ως προέκταση της Απασχόλησης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασιζόμενη στο 10^ο κεφάλαιο της Λευκής Βίβλου ταύτισε την σύνδεση πολιτικών ανάπτυξης της Απασχόλησης με τις τοπικές ανάπτυξης. Η ταύτιση αυτή οριστικοποιήθηκε με την χάραξη της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την ενθάρρυνση των Τοπικών Πρωτοβουλιών Ανάπτυξης και Απασχόλησης. Σε αυτήν αναφέρεται η ανάπτυξη ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πολιτικών ενεργειών μέσω τομέων οικονομικής δραστηριότητας, με στόχο την αύξηση της απασχόλησης και δημιουργία νέων επιχειρήσεων για να επιτευχθεί η τοπική ανάπτυξη.

3.2. Η Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL ως όχημα ανάπτυξης και προώθησης κοινωνικής επιχειρηματικότητας και Απασχόλησης

Το Equal είναι κοινοτική πρωτοβουλία με στόχο την ανάπτυξη και προώθηση νέων προσεγγίσεων, μεθόδων και πρακτικών για την αντιμετώπιση κάθε μορφής διακρίσεων και ανισοτήτων που βιώνουν όσοι επιζητούν πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή βρίσκονται ήδη σε αυτή (*Υποπρόγραμμα 2 : Ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος*). Για την περίοδο 2000-2006 ολοκληρώνει εμπειρίες που αποκτήθηκαν από τις προηγούμενες πρωτοβουλίες ADAPT και ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, η τελευταία από τις οποίες περιελάμβανε τους κλάδους Now, Horizon, Youth start και Integra. Το EQUAL είναι πρόγραμμα «ομπρέλα» που θα αποτελέσει ένα εργαλείο όχι για τη δημιουργία υποδομών, αλλά για τον εντοπισμό καλών πρακτικών από διάφορα κράτη-μέλη, με δυνατότητα ενσωμάτωσης στον κορμό των εθνικών και κοινοτικών πολιτικών για την απασχόληση και διευκόλυνσης της εφαρμογής άλλων Ε.Π., όπως αυτό της «Απασχόλησης και Επαγγελματικής Κατάρτισης».

Στρατηγικός στόχος του Προγράμματος είναι να λειτουργήσει ως πεδίο δοκιμής νέων πολιτικών στον τομέα της απασχόλησης, προκειμένου να αντιμετωπιστεί κάθε μορφή διακρίσεων και ανισοτήτων που βιώνουν όσοι επιζητούν πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή βρίσκονται ήδη σε αυτή. Ο στόχος εδώ δεν αφορά στην υλοποίηση ποσοτικοποιημένων στοιχείων, αλλά σε ποιοτικές αλλαγές, αλλαγές δηλαδή συμπεριφορών, πρακτικών και νοοτροπιών.

Η Πρωτοβουλία θα συμβάλλει στην εξειδίκευση των στόχων και μέτρων του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Απασχόληση(Ε.Σ.Δ.Α.) σε τοπικό, περιφερειακό ή και τομεακό επίπεδο και θα αναπτύξει καινοτόμες μεθόδους εφαρμογής της πολιτικής και των στόχων του Ε.Σ.Δ.Α.

Ομάδες – στόχοι

Οι επωφελούμενες ομάδες πρόκειται να είναι οι ομάδες που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση στην αγορά εργασίας. Ως τέτοιες θεωρούνται οι νέοι, οι γυναίκες, οι απασχολούμενοι με ελλιπή εκπαίδευση, οι αιτούντες άσυλο, τα άτομα με αναπηρίες, οι μετανάστες, οι παλιννοστούντες, οι φυλακισμένοι, αποφυλακισμένοι και ανήλικοι παραβάτες, τα απεξαρτημένα άτομα και οι Τσιγγάνοι.

3.2.1. Καινοτόμες προσεγγίσεις και δράσεις στα πλαίσια Ευρωπαϊκής και Εθνικής Στρατηγικής.

Στα πλαίσια των τεσσάρων αξόνων της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση, βάσει θεματικών πεδίων προτεραιότητας, οι κατευθυντήριες γραμμές εξειδικεύονται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης. Στην ελληνική προσέγγιση συγκεκριμένα, λαμβάνονται υπόψη η κατάσταση, οι εξελίξεις και οι ιδιαιτερότητες της αγοράς εργασίας στη χώρα. Προβλέπεται να αναπτυχθούν καινοτόμες προσεγγίσεις και δράσεις που αλληλοσυνδέονται μεταξύ τους και συνάδουν με τους γενικούς στόχους της Πρωτοβουλίας. Ειδικότερα, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα στοχεύει :

- στην προώθηση της δια βίου μάθησης και των εργασιακών πρακτικών ενσωμάτωσης, οι οποίες ενθαρρύνουν την πρόσληψη και την παραμονή αυτών που πλήττονται από διακρίσεις και ανισότητα στην αγορά εργασίας
- στην ενθάρρυνση της κατάρτισης του επαγγελματικού διαχωρισμού, καθώς και στο συνδυασμό οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής
- στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επιστροφής στην αγορά εργασίας των ατόμων που έχουν δυσκολίες ένταξης/επανένταξης στην απασχόληση και στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην αγορά εργασίας.
- στη βελτίωση της πρόσβασης στη διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης, μέσω της παροχής των αναγκαίων υποστηρικτικών μέσων, καθώς και στην ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας με επίκεντρο τη βελτίωση της ποιότητας των θέσεων εργασίας και την ενεργό συμμετοχή ατόμων που έχουν δυσκολίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας
- στην υποστήριξη της προσαρμοστικότητας των εταιρειών και των εργαζομένων στις διαρθρωτικές οικονομικές αλλαγές και στη χρήση της τεχνολογίας της πληροφορίας και άλλων νέων τεχνολογιών
- στην υποστήριξη της κοινωνικής ένταξης των αιτούντων άσυλο
- στην αποτελεσματική εφαρμογή, διαχείριση και διάδοση της πρωτοβουλίας Equal

3.2.2. Προτεραιότητες και προϋποθέσεις για επιτυχή υλοποίηση.

Τα κύρια στοιχεία προτεραιότητας για την επιτυχή υλοποίηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος και την επίτευξη των παραπάνω στόχων είναι τα εξής :

- η αξιοποίηση των υποδομών, εμπειριών και τεχνογνωσίας που αποκτήθηκαν από την εφαρμογή προηγούμενων σχεδίων (και ειδικότερα από τις Πρωτοβουλίες EMPLOYMENT και ADAPT)
- η επιδίωξη του συντονισμού και συμπληρωματικότητας των πολιτικών και εμπλεκόμενων φορέων για την επίτευξη πολυδιάστατης και πολυεπίπεδης παρέμβασης με συγκεκριμένο και κοινό στόχο
- η εξασφάλιση, σε επίπεδο σχεδιασμού, υλοποίησης και αξιοποίησης, αλληλοσυμπληρούμενων πολιτικών και δράσεων με σαφή καθορισμό στρατηγικής και συγκεκριμένων προτεραιοτήτων
- η εξασφάλιση μιας οριζόντιας προσέγγισης στην ανάπτυξη των δράσεων, δηλαδή πλήρους πρόσβασης σε κάθε θεματικό πεδίο όλων των ομάδων που πλήττονται από διάφορες μορφές διακρίσεων. Σε αυτή την οριζόντια προσέγγιση δίδεται έμφαση στην προώθηση της ισότητας ανδρών και γυναικών που θα διαπερνά και τους τέσσερις άξονες της στρατηγικής για την απασχόληση, ενώ παράλληλα θα ενισχύεται μέσα από ειδικές ενέργειες στον τέταρτο άξονα
- η προώθηση της εφαρμογής της πρωτοβουλίας σε όλες τις περιφέρειες της χώρας και η αντίστοιχη ενθάρρυνση των Αναπτυξιακών Συμπράξεων να επικεντρώσουν τα σχέδια τους στις περιοχές στις οποίες εμφανίζονται εντονότερα φαινόμενα αποκλεισμού και διακρίσεων σε βάρος συγκεκριμένων μειονεκτούσων ομάδων
- η εισαγωγή μηχανισμών αξιοποίησης και βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υφιστάμενων υποστηρικτικών δομών και συστημάτων μέσω συντονισμού και δικτύωσης και μετεξέλιξη τους σε βιώσιμες δομές/υπηρεσίες που να απευθύνονται σε πολλαπλές κατηγορίες μειονεκτούσων και αποκλεισμένων ομάδων
- η αναζήτηση καινοτόμων πρακτικών για την αντιμετώπιση κάθε μορφής διακρίσεων και η βελτίωση/ανάπτυξη μηχανισμών και μεθόδων ευρύτερης διάδοσής τους. Επίδιωξη της ενσωμάτωσης των καινοτόμων προσεγγίσεων στον κεντρικό κορμό των εθνικών πολιτικών για την απασχόληση
- η προώθηση ποιοτικών θεσμών εργασίας με μελλοντικές προοπτικές

3.2.3. Κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού

Το μέτρο 2.2. της *EQUAL* έχει τρεις βασικούς στόχους για την αποτελεσματικότητά της.

- Διαμόρφωση κατάλληλου επιχειρηματικού πλαισίου -περιβάλλοντος για τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δράσης στον τρίτο τομέα
- Ανάδειξη νέων επαγγελμάτων στην κοινωνική οικονομία
- Ενίσχυση της απασχόλησης και υποστήριξη της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων /οργανισμών στον κοινωνικό τομέα

Δίνει δηλαδή την δυνατότητα αξιοποίησης της υπάρχουσας εμπειρίας για την ενίσχυση και διασφάλιση της βιωσιμότητας των υφιστάμενων δομών υποστήριξης ευπαθών ομάδων, εστιάζοντας τη δημιουργία νέων δομών στη βάση διαπιστωμένων αναγκών συγκεκριμένων περιοχών και επιλεγμένων ομάδων στόχου.

Δεδομένου κιάλας ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας έχει πολύ μικρή προϊστορία στην Ελλάδα, καταβάλλεται προσπάθεια στο συγκεκριμένο μέτρο να τεθεί ένα πλαίσιο που εξασφαλίζει βιωσιμότητα στις επιχειρηματικές δράσεις και ενέργειες που θα αναληφθούν στον κοινωνικό τομέα.

Ο βασικός προσανατολισμός αφορά συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, τη διασφάλιση βιώσιμων κοινωνικών επιχειρήσεων και τη διαμόρφωση αναβαθμισμένου επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

3.3. Κοινωνικές Επιχειρήσεις. Ορισμός και ποια μοντέλα ξεχωρίζουν στην Ευρώπη

Οι «κοινωνικές επιχειρήσεις» ορίζονται ως οργανώσεις που συνδυάζουν την παραγωγή ατομικών ή συλλογικών αγαθών με βάση τις διοικητικές πρακτικές και το νομικό καθεστώς των ιδιωτικών επιχειρήσεων και με οργανωτικές πρακτικές που εξυπηρετούν μια προκαθορισμένη κοινωνική αποστολή³⁵.

Ο όρος της «κοινωνική επιχείρηση» είναι σχετικά καινούργιος και θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά στο Βέλγιο. Η εμφάνιση του όρου εκφράζει την ενίσχυση του παραγωγικού ρόλου των φορέων της κοινωνικής οικονομίας με αντικείμενο την ικανοποίηση αναγκών που δεν καλύπτονται από τις δημόσιες αρχές ή τις αγορές.

Σε γενικές γραμμές, στην Ευρώπη ξεχωρίζουν δύο τύποι κοινωνικών επιχειρήσεων :

- Στις επιχειρήσεις των οποίων βασικός στόχος αποτελεί η ενσωμάτωση των μη προνομιούχων και που κατά συνέπεια απασχολούν μη προνομιούχους και

³⁵ Regione Autonoma Trentino – Alto Adige, «Social Enterprises and New Employment in Europe», (1998).

«κανονικούς εργαζόμενους» για την παραγωγή μη κοινωνικών αγαθών και προϊόντων

- Στις επιχειρήσεις των οποίων βασικός στόχος αποτελεί η παραγωγή και η προσφορά κοινωνικών και γενικότερα συλλογικών υπηρεσιών

3.3.1. Διαφοροποίηση κοινωνικών επιχειρήσεων από τους υπόλοιπους φορείς του Τρίτου Τομέα και ειδικότερα από τις Μη κερδοσκοπικές οργανώσεις

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που διαφοροποιούν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τους υπόλοιπους φορείς του «τρίτου τομέα», όπως για παράδειγμα οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Τα σημεία τα οποία διαφοροποιούν τους δύο τύπους οργανώσεων συνοψίζονται στα παρακάτω τρία σημεία :

- Σε αντίθεση με τις κοινωνικές επιχειρήσεις, οι παραδοσιακές μη κερδοσκοπικές οργανώσεις εμπλέκονται σε δραστηριότητες, που αφορούν τη συντηγασία, ή τη μετατροπή χρηματικών εκροών σε υπηρεσίες που παρέχονται δωρεάν, ή που δεν καλύπτουν το κόστος παραγωγής (δηλαδή δεν εφαρμόζονται ανταγωνιστικές αρχές διοίκησης και λειτουργίας μιας επιχείρησης)
- Οι ίδιες οι οργανώσεις εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη χρηματοδότηση των δημόσιων αρχών ή άλλων μεγάλης κλίμακας οργανώσεων (δηλαδή έχουν μικρό βαθμό αυτονομίας)
- Οι κοινωνικές επιχειρήσεις συνήθως ξεχωρίζουν από την καινοτομική φύση των υπηρεσιών τους και την ικανότητά τους να ικανοποιούν ανάγκες στις οποίες δεν ανταποκρίνονται το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας.

Συνοπτικά, τα πεδία που ξεχωρίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις από τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις αφορούν :

- την παραγωγική / ανταγωνιστική ταυτότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων και την πώληση των υπηρεσιών τους σε κανονικές συνθήκες αγοράς.
- το βαθμό αυτονομίας από τις δημόσιες αρχές
- τα καινοτομικά χαρακτηριστικά των υπηρεσιών που παρέχονται

Εν ολίγοις, για να χαρακτηριστεί μια οργάνωση του τρίτου τομέα ως «κοινωνική επιχείρηση» οφείλει να είναι παραγωγική / ανταγωνιστική, να χαρακτηρίζεται από ένα υψηλό βαθμό αυτονομίας (βιωσιμότητα) και να συνεισφέρει νέες απαντήσεις ή λύσεις σε ανάγκες που δεν ικανοποιούνται από την αγορά (καινοτομική δράση)

3.3.2. Τι καθιστά αναγκαία την ύπαρξη κοινωνικών επιχειρήσεων -

Τα πλεονεκτήματα τους

Σε γενικές γραμμές, οι κοινωνικές επιχειρήσεις υπερτερούν σε πολλά σημεία των λοιπών φορέων του «τρίτου τομέα». Δημιουργούνται προς όφελος των μελών της τοπικής κοινότητας στηρίζονται σε μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ καταναλωτών και παραγωγών που ενισχύει κατ' αυτόν τον τρόπο την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημα αφορά τη σχετική ευκολία με την οποία οι κοινωνικές επιχειρήσεις χρηματοδοτούν τις δραστηριότητές τους, όπως και την παρατηρημένη αποδοτικότερη χρήση των οικονομικών τους πόρων. Κάτι τέτοιο οφείλεται κυρίως στο γεγονός, ότι λειτουργούν περισσότερο με τα πρότυπα των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα (όσον αφορά την κατανομή κερδών, αλλά και τα κριτήρια αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας). Τώρα, όσον αφορά την αποτελεσματικότητά τους, αν και στόχος τους δεν αποτελεί η μεγιστοποίηση των κερδών, τα παραδείγματα από τη διεθνή εμπειρία αποδεικνύουν ότι δεν απέχουν πολύ από τα επίπεδα αποτελεσματικότητας των αμιγώς κερδοσκοπικών επιχειρήσεων. Σαν αιτία που φανερώνει και ενισχύει την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων εντοπίζεται στην ικανότητά τους να μειώνουν το κόστος παραγωγής.

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στη μείωση του κόστους

Το γεγονός ότι οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις παρέχουν υπηρεσίες είναι ένας παράγοντας, καθώς η ποιότητα των επιχειρήσεων στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ποιότητα της σχέσης μεταξύ του παροχέα και του καταναλωτή της υπηρεσίας. Κάτι τέτοιο αιτιολογείται από το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι στον τρίτο τομέα, εκτός από τους συνήθεις λόγους για τους οποίους εργάζεται κάποιος, έχουν και ηθικούς λόγους να εργάζονται στο επίπεδο της κοινωνικής οικονομίας γιατί αποτελεί και ηθική επιλογή.

Επίσης, οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν την ικανότητα να προσελκύουν οικονομικούς και ανθρώπινους πόρους σε χαμηλό κόστος (εθελοντική εργασία). Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η εθελοντική εργασία και η ύπαρξη της ιδιαίτερα στο ξεκίνημα της επιχείρησης. Ταυτόχρονα και οι δωρεές αποτελούν ένα δεύτερο χαρακτηριστικό παράδειγμα αφού διευκολύνουν την κάλυψη του κόστους διοίκησης και αποτελούν δωρεάν κεφάλαιο εκκίνησης.

Επιπρόσθετα, παρατηρείται μεγάλη ευελιξία με την οποία απασχολούν το εργατικό τους δυναμικό τους. Η εν λόγω ευελιξία εντοπίζεται κυρίως λόγω στη δομή του ωράριου εργασίας, όπως και στην εκτεταμένη γκάμα καθηκόντων που οι εργαζόμενοι μπορούν και είναι διατεθειμένοι να εκτελέσουν, συμβάλλοντας τόσο στη μείωση του κόστους όσο και στη βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης υπηρεσίας.

Ένας άλλος παράγοντας είναι η ευρεία και διαδεδομένη συμμετοχή των καταναλωτών ως συμπαραγωγούς, γεγονός που μειώνει το κόστος παραγωγής και ενισχύει την λειτουργικότητα της επιχείρησης.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το χαμηλό επίπεδο των αποδοχών σε σχέση με τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα μειώνει δραστικά το κόστος παραγωγής, χωρίς ωστόσο κάτι τέτοιο να αποτελεί μειονέκτημα για την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης, γιατί οι εργαζόμενοι προτιμούν μια επιχείρηση που τους προσφέρει δυνατότητες ευέλικτης απασχόλησης, ένα καλύτερο εργασιακό περιβάλλον και να εργάζονται για στόχους της επιχείρησης τους οποίους τους συμμερίζονται και υποστηρίζουν ηθικά και πρακτικά.

3.3.3. Σκιαγράφηση της δράσης και των χαρακτηριστικών των κοινωνικών επιχειρήσεων

- Η νομική υπόσταση των κοινωνικών επιχειρήσεων διαφέρει από κράτος σε κράτος
- Οι δράσεις τους έχουν επιχειρηματικό χαρακτήρα και υπακούουν σε κριτήρια βιωσιμότητας-αποτελεσματικότητας, χωρίς ωστόσο να υποβαθμίζονται οι κοινωνικοί στόχοι της επιχείρησης
- Δημοκρατική οργάνωση και λειτουργία της επιχείρησης
- Συνύπαρξη οικονομικών και κοινωνικών στόχων
- Κοινωνική και οικονομική καινοτομία
- Δραστηριοποίηση στο πλαίσιο των κανόνων και υποχρεώσεων της αγοράς
- Οικονομική Βιωσιμότητα
- Υψηλά επίπεδα αυτό-χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων τους
- Ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες
- Κατάρτιση και αποκατάσταση των εργασιακών δεξιοτήτων των απασχολούμενων
- Ανάπτυξη δεσμών συνεργασίας, εμπιστοσύνης και αλληλοστήριξης μεταξύ της διοίκησης και των εργαζομένων και μεταξύ της επιχείρησης και της τοπικής κοινωνίας
- Προώθηση της ισότητας και της εργασιακής ποικιλομορφίας/ καταπολέμηση κάθε μορφής διάκρισης
- Ανάπτυξη των δημιουργικών και παραγωγικών ικανοτήτων των ατόμων
- Κάλυψη συλλογικών αναγκών που δεν καλύπτονται από το δημόσιο/ ιδιωτικό τομέα μέσω της παραγωγής/ παροχής παραδοσιακών ή καινοτόμων αγαθών και υπηρεσιών
- Εισχώρηση των φορέων κοινωνικής δράσης στην αγορά μέσω δραστηριοτήτων έντασης εργασίας (και σε μικρότερο βαθμό έντασης κεφαλαίου)
- Άμεση συμμετοχή των εργαζομένων στις υποθέσεις της επιχείρησης
- Προώθηση της επιχειρηματικότητας με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση των φαινομένων αποκλεισμού

- Δημιουργία ενός πεδίου συνεργασίας μεταξύ των ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, των δημόσιων φορέων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, του ιδιωτικού τομέα και των μη κυβερνητικών οργανώσεων³⁶

3.4. Σύστημα κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης

3.4.1. Ορισμός και ο ρόλος της Κοινωνικής Λογιστικής, του Κοινωνικού Ελέγχου και του κοινωνικού απολογισμού στις κοινωνικές επιχειρήσεις

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι οργανώσεις που, όπως έχει ήδη αναφερθεί, προσπαθούν να συνδυάσουν την παραγωγή ατομικών ή συλλογικών αγαθών με βάση τις διοικητικές πρακτικές και το νομικό καθεστώς των ιδιωτικών επιχειρήσεων αλλά και την κοινωνικοοικονομική ενσωμάτωση ατόμων από ευπαθείς ομάδες.

Η αποστολή τους λοιπόν είναι διττή, και μπορεί η οικονομική βιωσιμότητα και η κερδοφορία να αποτελούν σημαντικές προτεραιότητες για να λειτουργία της οργάνωσης-επιχείρησης, τα κοινωνικά οφέλη όμως είναι ο βασικός στόχος.

Για τον λόγο αυτό η καταγραφή και η αξιολόγηση των στοιχείων της επιχείρησης δεν πρέπει να βασίζεται σε αμιγώς οικονομικά κριτήρια αλλά να περιλαμβάνει ένα ευρύτερο πεδίο διερεύνησης δραστηριοτήτων και παραγόντων λειτουργίας της επιχείρησης.

Οι πρακτικές λοιπόν της κοινωνικής λογιστικής, του κοινωνικού ελέγχου και του κοινωνικού απολογισμού³⁷ απαντούν με την εφαρμογή τους σε αυτήν ακριβώς την ανάγκη και την έλλειψη που αφορά την αξιολόγηση των κοινωνικών αποτελεσμάτων αλλά και την εκτίμησή της επίδρασης που έχει η τελευταία στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης.

Στην προσπάθεια του να προσεγγίσει θεωρητικά τις πρακτικές αυτές ο John Pearce (2001) αναφέρει : «Η κοινωνική λογιστική και ο κοινωνικός έλεγχος απαρτίζουν ένα πλαίσιο λειτουργίας που επιτρέπει σε μια οργάνωση να αναπτύξει διαδικασίες αξιολόγησης της κοινωνικής ευθύνης, να εκδώσει ένα απολογισμό για την εν λόγω επίδοση και να διαμορφώσει ένα σχέδιο δράσης με στόχο την βελτίωσή της. Παράλληλα, με βάση το πλαίσιο λειτουργίας που διαμορφώνεται από τις διαδικασίες κοινωνικής λογιστικής και κοινωνικού ελέγχου, η οργάνωση έχει την δυνατότητα να κατανοήσει την επίδρασή της στην κοινότητα και να ελεγχθεί από τα μέλη της τελευταίας».

Σε αυτή τη προσέγγιση ο Spraculey (2000) λειτουργεί συμπληρωματικά λέγοντας ότι: «Ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί μία μέθοδο με βάση την οποία οι οργανώσεις έχουν την δυνατότητα να σχεδιάσουν, να διαχειρίζονται και να εκτιμούν μη οικονομικές

³⁶ Marisa Burlastegui, «Introducción al concepto de empresa social»

³⁷ «Social Accounting, Social Audit και Social Report».

δραστηριότητες και να παρακολουθούν τις εξωτερικές και εσωτερικές επιπτώσεις των κοινωνικών και εμπορικών εργασιών της οργάνωσης».

Βάσει λοιπόν και των θεωρητικών προσεγγίσεων μπορεί να υποστηριχθεί ότι : Ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί μία μέθοδο με την οποία οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν την δυνατότητα να παρακολουθούν τις κοινωνικές τους επιδόσεις στο εξωτερικό και εσωτερικό τους περιβάλλον.

Η κοινωνική λογιστική είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ο οργανισμός συλλέγει, αναλύει και ερμηνεύει περιγραφικές, ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες με στόχο τον έλεγχο και την αξιολόγηση των κοινωνικών της επιδόσεων.

Κοινωνικός απολογισμός είναι το εργαλείο αξιολόγησης της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων με αντικείμενο την εξέταση μη οικονομικών παραγόντων, όπως :

- ⇒ Παράγοντες που σχετίζονται με τα δικαιώματα του πολίτη/εργαζόμενου
- ⇒ Περιβαλλοντικούς παράγοντες
- ⇒ Παράγοντες κοινωνικής συνεισφοράς
- ⇒ Παράγοντες δημοκρατικής λειτουργίας

Αποκτά δε ολοένα αυξανόμενη σημασία για τις ανταγωνιστικές επιδόσεις των επιχειρήσεων του μέλλοντος, ενώ δεν περιορίζεται στην ικανοποίηση των εμπλεκόμενων με την λειτουργία και την προβολή της επιχείρησης. Αντιθέτως, αποτελεί πρακτική που συμβάλλει ενεργητικά στην βελτίωση των οργανωτικών και εργασιακών επιδόσεων της επιχείρησης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι λόγω του γεγονότος ότι οι πρακτικές κοινωνικού ελέγχου αποτελούν μια καλοσχεδιασμένη στρατηγική με αντικείμενο την συνεχή βελτίωση και παρακολούθηση της κοινωνικής επίδοσης, πολλές είναι οι ιδιωτικές (ενδεικτικά : NIKE, BP, E.T., INTRAKOM, κ.α.), κοινωνικές και συνεταιριστικές επιχειρήσεις, δημόσιους και εθελοντικούς φορείς που έχουν υιοθετήσει αυτό το σύστημα

3.4.2. Διάρθρωση συστήματος κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης

Το σημαντικότερο και πιο χρήσιμο εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιεί μια κοινωνική επιχείρηση είναι το σύστημα κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης. Το σύστημα αυτό σταδιακά δίνει απαντήσεις σε σημαντικά ερωτήματα όπως : Ποιος είναι ο σκοπός της επιχείρησης, ποιες οι αρχές της , ποιες μεθόδους θα χρησιμοποιεί, πως αιτιολογεί τους στόχους, πως θα κρίνει τα αποτελέσματα, και πολλά άλλα.

Το σύστημα λοιπόν του κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης διαρθρώνεται σε τέσσερα επιμέρους τμήματα ή στάδια :

1. Προσδιορισμός των στόχων, των αρχών, των δραστηριοτήτων και της αποστολής της επιχείρησης (1^ο Στάδιο)

2. Καθορισμός των δεικτών, των μεθόδων και των διαδικασιών για τη συστηματική συλλογή και καταχώριση των απαιτούμενων για τον κοινωνικό έλεγχο ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριών (2^ο Στάδιο)
3. Αξιοποίηση των στοιχείων που συλλέχτηκαν κατά την διάρκεια του έτους και διαμόρφωση των κοινωνικών λογαριασμών (3^ο Στάδιο)
4. Εκτέλεση του κοινωνικού ελέγχου-έλεγχος των κοινωνικών λογαριασμών και έκδοση Πορίσματος κοινωνικού ελέγχου (4^ο Στάδιο)

Σε αυτό το σημείο θα γίνει μια ενδελεχής ανάλυση του συστήματος ανά στάδιο.

3.4.3. Προσδιορισμός των στόχων, αξιών και δραστηριοτήτων της επιχείρησης.

Καταγραφή και επιλογή των εμπλεκόμενων στην λειτουργία της. (1^ο Στάδιο)

Η προώθηση των δράσεων κοινωνικού ελέγχου και απολογισμού προϋποθέτει τον ακριβή προσδιορισμό της ευρύτερης αποστολής του οργανισμού. Άρα πρέπει να απαντηθούν τα ερωτήματα : ποιοι είναι οι στόχοι που έχουν τεθεί, πώς αυτοί αιτιολογούνται και βάσει ποιών αρχών θα επιτευχθεί η υλοποίησή τους.

Προσδιορισμός των στόχων, των αξιών, των δραστηριοτήτων και της αποστολής της επιχείρησης

- Οι στόχοι της επιχείρησης περιγράφουν τα αποτελέσματα που επιδιώκονται από την επιχείρηση. Οι στόχοι επιτυγχάνονται μέσω των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται από την επιχείρηση. Ενώ διακρίνονται σε εξωτερικούς (πώς και σε ποιο βαθμό επιδρά ή επιχείρηση στο εξωτερικό της περιβάλλον) και σε εσωτερικούς (χαρακτηριστικά του management και της οργάνωσης της επιχείρησης).
- Η αποστολή σκιαγραφεί τη φύση της οργάνωσης, τους λόγους για τους οποίους υπάρχει, τις αξίες που υποστηρίζουν, τις δραστηριότητες και τις πρωτοβουλίες.
- Οι δραστηριότητες είναι λεπτομερείς δράσεις που προωθούνται από την επιχείρηση για την επίτευξη των στόχων της.
- Οι αξίες είναι οι αρχές βάσει των οποίων η επιχείρηση αναπτύσσει τις δραστηριότητες της. Επηρεάζουν δε άμεσα τη συμπεριφορά της αλλά και τη συμπεριφορά των μελών της.

Η κοινωνική επίδοση λοιπόν της επιχείρησης αξιολογείται σε σχέση με όλα όσα προαναφέρθηκαν. Γενικότερα βέβαια, οι δράσεις της κοινωνικής λογιστικής δεν περιορίζονται στον έλεγχο των αρχικών στόχων. Αντιθέτως, επεκτείνονται σε ένα διευρυμένο σύνολο σχέσεων και επιδράσεων που προκύπτουν από την δραστηριοποίηση της επιχείρησης, αφού βασικός σκοπός του κοινωνικού ελέγχου είναι η συγκρότηση μιας συνολικής περιγραφικής εικόνας. Για να επιτευχθεί αυτό, πρέπει να ενταχθούν στον ύψιστο βαθμό οι

εμπλεκόμενοι στην λειτουργία της και κατ' επέκταση στην διαδικασία κοινωνικού ελέγχου, παρέχοντάς τους την δυνατότητα συμμετέχουν στην αξιολόγηση επιδόσεων της επιχείρησης αλλά και στην ενδεχόμενη αναθεώρηση ή επανατοποθέτηση των στόχων της.

Η εξέταση της σχέσης μεταξύ της επιχείρησης και των εμπλεκόμενων στη λειτουργία της (stake holders³⁸) αντιστοιχεί σε μία από τις σημαντικότερες δράσεις στο πλαίσιο των διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και λογιστικής.

Μένει πλέον η επεξεργασία των στοιχείων αυτών από τον κοινωνικό λογιστή, με απώτερο σκοπό την δημιουργία μιας αναφοράς στην οποία απεικονίζονται : το σύνολο των μετόχων των εμπλεκόμενων, τα χαρακτηριστικά και η φύση της σχέσης της με αυτούς, καθώς και η έκταση της συγκεκριμένης σχέσης.

Προσδιορισμός των επωφελούμενων και εμπλεκόμενων στην λειτουργία της επιχείρησης

Οι εμπλεκόμενοι στην λειτουργία της επιχείρησης αποτελούνται από τα άτομα ή τις ομάδες ατόμων που επηρεάζουν (την) ή επηρεάζονται (από) την επιχείρηση. Αυτό σημαίνει ότι κάθε οργανισμός, ιδιαίτερα όταν έχει κοινωνικό χαρακτήρα, οφείλει από τη μία να ελέγχει συστηματικά την ποιότητα και την έκταση των σχέσεων της με όλα τα άτομα που επηρεάζει είτε άμεσα είτε έμμεσα και από την άλλη, να τους παρέχει την δυνατότητα να επηρεάζουν με την σειρά τους τον τρόπο με τον οποίο η επιχείρηση λειτουργεί και ανταλαμβάνεται τις ανταγωνιστικές, κοινωνικές και άλλες προτεραιότητες της.

Οι πιο συνηθισμένες κατηγορίες εμπλεκόμενων και επωφελούμενων είναι οι εξής : Δημόσιος τομέας (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό επίπεδο), χρηματοδότες, εταίροι, εργαζόμενοι, προμηθευτές, τοπική κοινωνία, ομάδα δικαιούχων, θεσμικοί φορείς, πελάτες και εκπαιδευόμενοι δικαιούχοι, κλπ.

Η ομάδα κοινωνικής λογιστικής επεξεργάζοντας την λίστα των εμπλεκόμενων και επωφελούμενων, έχοντας βέβαια λάβει υπ' όψη της τους γενικότερους στόχους και αξίες, οφείλει να αποσαφηνίσει:

- Για ποιους στόχους και δραστηριότητες θα δημιουργηθούν κοινωνικοί λογαριασμοί
- Τους παράγοντες με τους οποίους η επιχείρηση θα διαβουλευτεί για το βαθμό επίτευξης των στόχων της και το σεβασμό των αξιών που στηρίζουν την δράση της
- Εάν στην διαδικασία κοινωνικού ελέγχου θα προστεθούν πέρα από τις ειδικές αξίες και στόχους, περιβαλλοντικά ζητήματα, θέματα ισότητας και κοινωνικής ένταξης

---

³⁸ Οι stakeholders ορίζονται ως «τα άτομα ή τις ομάδες ατόμων που επηρεάζονται από η επηρεάζουν τις δραστηριότητες της επιχείρησης / οργάνωσης».

- Ποια πρότυπα η επιχείρηση έχει ήδη ή στοχεύει στο μέλλον να υιοθετήσει και να εντάξει στις διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου.

Όταν λοιπόν αυτά τα τέσσερα στάδια προσδιοριστούν επακριβώς τότε το πρώτο στάδιο διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και λογιστικής έχει ολοκληρωθεί.

3.4.4. Καθορισμός των δεικτών, μεθόδων και διαδικασιών για την συστηματική συλλογή και καταχώρηση των απαιτούμενων για την κοινωνική λογιστική ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριών. Οι διαδικασίες τήρησης κοινωνικών βιβλίων. (2^ο Στάδιο)

Σε αυτό το στάδιο η ομάδα κοινωνικού απολογισμού βάσει όσων προσδιορίστηκαν και στο 1^ο στάδιο αποφασίζει, με ποιούς δείκτες, εργαλεία και μεθόδους θα πραγματοποιηθεί η συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών για την δημιουργία των κοινωνικών λογαριασμών. Τρία είναι λοιπόν τα είδη των πληροφοριών :

- Οι αφηγηματικές πληροφορίες, οι οποίες περιγράφουν με ακρίβεια τι έχει υλοποιηθεί και τι όχι.
- Οι ποσοτικές πληροφορίες, που παρέχουν μετρήσιμα στοιχεία σχετικά με την πρόοδο της επιχείρησης
- Οι ποιοτικές πληροφορίες, οι οποίες αναδεικνύουν τις απόψεις για την επιχείρηση των παραγόντων που επωφελούνται και εμπλέκονται (από) στη λειτουργία της.

Δείκτες και Δεδομένα

Βάσει και της διεθνούς εμπειρίας υποστηρίζεται ότι η καταγραφή των δεδομένων και η επεξεργασία των δεικτών πρέπει να είναι απλή και ουσιαστική.

Τα σχέδια κοινωνικής λογιστικής δηλαδή, πρέπει να συμβαδίζουν με τα εξής χαρακτηριστικά : απλότητα, περιορισμένη χρονική διάρκεια δράσεων (ώστε να είναι ευκολότερη η επεξεργασία) και η ενεργητική συμμετοχή και επίδειξη ενδιαφέροντος από τους αρμόδιους της συγκεκριμένης δράσης της κοινωνικής λογιστικής.

Προσεγγίζοντας τους εμπλεκόμενους και επωφελούμενους από την λειτουργία της επιχείρησης παράγοντες

Τα εργαλεία που, ως επί το πλείστον, χρησιμοποιούνται για την προσέγγιση των ατόμων που επηρεάζονται και επηρεάζουν την κοινωνική επιχείρηση απορρέουν από ήδη δοκιμασμένες μεθόδους ερευνών αγοράς, ερευνητικών μεθόδων κοινωνικών επιστημών και από διάφορες άλλες συμμετοχικές πρακτικές διαβούλευσης και λήψης αποφάσεων, κυρίως σε τοπικό επίπεδο.

Οι συνηθέστερες μέθοδοι είναι οι παρακάτω :

- Έντυπα αξιολόγησης/ ανταπόκριση –Feedback

- Ερωτηματολόγια σε επιλεγμένους παράγοντες
- Συνεντεύξεις
- Κύκλοι διαλόγου
- Εργαστήρια, συναντήσεις ομάδων εργασίας, ετήσιες συνελεύσεις κ.α.
- Κανάλια ελέγχου (θεμελιώδης ρόλος στο πλαίσιο της λειτουργίας «δημοκρατικών» κοινωνικών επιχειρήσεων
- Ερωτηματολόγια για τους κεντρικούς στόχους της επιχειρήσεως
- Επιλογή των σημαντικότερων εξωτερικών εμπλεκόμενων

Το σχέδιο κοινωνικής λογιστικής

Η προώθηση των δράσεων αξιολόγησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας υλοποιείται σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που αποτυπώνονται στο Σχέδιο Κοινωνικής Λογιστικής. Η διαμόρφωση του εν λόγω σχεδίου αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στο πλαίσιο του οποίου καθορίζονται το σύνολο των ζητούμενων ποιοτικών και ποσοτικών πληροφοριών, όπως και οι σχετικές μέθοδοι για τη συλλογή τους. Διαμορφώνοντας το Σχέδιο Κοινωνικής Λογιστικής, η ομάδα Κοινωνικής Λογιστικής προσδιορίζει :

- Ποια στοιχεία πρέπει να συλλεχθούν ;
- Πώς και από ποιόν ;
- Ποιοι εμπλεκόμενοι και επωφελούμενοι παράγοντες θα προσεγγιστούν (για ποιους λόγους, πότε πως και από ποιον;)

Σε γενικές γραμμές –και πριν την εφαρμογή των διαδικασιών συλλογής και επεξεργασίας των πληροφοριών – η Ομάδα Κοινωνικής Λογιστικής (ή εφόσον δεν υπάρχει, ο εξωτερικός φορέας κοινωνικής αξιολόγησης) προσδιορίζει με ακρίβεια τα εξής ζητήματα :

- Ποιες είναι οι πληροφορίες που προϋπάρχουν και που δεν χρειάζεται να συλλεχθούν εκ νέου; Υπάρχει πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες; Τι διευθετήσεις πρέπει να προωθηθούν για να συλλεχθούν πρόσθετες πληροφορίες;
- Σε περίπτωση που οι ζητούμενες πληροφορίες δεν υπάρχουν , τι μηχανισμός έχει σχεδιαστεί για τη συλλογή τους; Ποιος επιμελείται της συγκεκριμένης ευθύνης; Το ωράριο και οι δεξιότητες του εν λόγω υπεύθυνου είναι συμβατά με τις απαιτήσεις των δράσεων κοινωνικής λογιστικής; Πως θα αξιοποιηθούν οι σχετικές πληροφορίες; Τέλος, ο μηχανισμός συλλογής της πληροφορίας είναι λειτουργικός;
- Ποιοι ανεξάρτητοι ή εξωτερικοί φορείς θα αναλάβουν την προσέγγιση των εμπλεκόμενων στη λειτουργία της επιχείρησης παραγόντων;

Τέλος, το Σχέδιο Κοινωνικού Ελέγχου συνοδεύεται από ένα λεπτομερές χρονοδιάγραμμα με αντικείμενο την ακριβή διάρκεια της κάθε δράσης. Είναι αυτονόητο ότι η χρονική κατανομή των δράσεων κατά τη διάρκεια του Κύκλου Κοινωνικού Ελέγχου πρέπει

να είναι ομοιογενές, ώστε να αποφεύγεται η συσσώρευση των εργασιών στο τέλος του χρόνου (και πριν από την εκτέλεση του κοινωνικού ελέγχου). Η καταχώρηση και επεξεργασία των δεδομένων και στοιχείων που συλλέγονται οφείλει επίσης να είναι άμεση. Το ίδιο ισχύει και για τις αναφορές που προκύπτουν από την προσέγγιση των εμπλεκόμενων παραγόντων. Η επεξεργασία των πληροφοριών σε σύντομο χρονικό διάστημα από την συλλογή τους επιτρέπει την άμεση αξιοποίησή τους από την επιχείρηση, γεγονός που συμβάλλει στην μεγιστοποίηση των ωφελειών που προκύπτουν από την ανάπτυξη διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και λογιστικής.

3.4.5. Διαμόρφωση και αξιοποίηση των κοινωνικών λογαριασμών(3^ο Στάδιο)

Το τρίτο στάδιο του συστήματος για την προώθηση διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και λογιστικής αφορά τη διαμόρφωση και αξιοποίηση των κοινωνικών λογαριασμών. Οι λογαριασμοί αυτοί, που αντιστοιχούν σε ένα έγγραφο, το οποίο συντάσσεται ως αποτέλεσμα της διαδικασίας της κοινωνικής λογιστικής και υποβάλλεται για εξέταση στην Ομάδα κοινωνικού ελέγχου, διαμορφώνεται κατάλληλα βάσει 13 σημαντικών κανόνων.

Οι κανόνες αυτοί περιγράφονται στα 13 σημεία που ακολουθούν :

1. Συνοπτική Παρουσίαση της κοινωνικής επιχείρησης, η οποία θα αναφέρει στοιχεία όπως : ιστορικό, μεγέθη, τοποθεσία, δομή, κλπ.
2. Παρουσίαση των λόγων για τους οποίους η επιχείρηση προχώρησε στην ανάπτυξη διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου. Παρουσίαση της συνολικής διαδικασίας, έτσι όπως αναπτύχθηκε στο εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης. Παρουσίαση των ατόμων/ φορέων που υλοποίησαν τις σχετικές δράσεις.
3. Αναφορά των στόχων και των δραστηριοτήτων που προωθήθηκαν για την επίτευξή τους. Έκθεση των αξιών που κατευθύνουν την επιχείρηση.
4. Παρουσίαση των επωφελούμενων και εμπλεκόμενων στην λειτουργία της επιχείρησης παραγόντων. Κριτήρια επιλογής που υιοθετήθηκαν για την διαδικασία κοινωνικού ελέγχου.
5. Περιγραφή του πεδίου δράσης του κοινωνικού απολογισμού (μεθοδολογία, ενέργειες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα, μέθοδοι προσέγγισης εμπλεκόμενων)
6. Αναφορά ανά στόχο και δραστηριότητα. Η αναφορά καλύπτει :
  - Περιγραφικές πληροφορίες σε αφηγηματική μορφή
  - Ποσοτικές πληροφορίες-μετρήσιμα στοιχεία και πληροφορίες που αποδεικνύουν τι έχει υλοποιηθεί μέχρι και το τέλος του κύκλου του κοινωνικού ελέγχου (π.χ. οικονομικές πληροφορίες για αποτίμηση και απόδοση δράσεων με κοινωνικό χαρακτήρα, όπως είναι η κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης)

- Σχόλια και μία σύντομη ενότητα που συνοψίζει τα κύρια συμπεράσματα και ευρήματα ανά στόχο
7. Αναφορά των θέσεων και απόψεων των διαφόρων ομάδων παραγόντων που προσεγγίστηκαν. Ομαδοποίηση των απόψεων σε θεματικές ενότητες, όπως η συνολική επίδοση της επιχείρησης, η προσαρμογή των στόχων και δραστηριοποίηση της στις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, οι αξίες της
  8. Έκθεση πληροφοριών με αντικείμενο την συμμόρφωση της επιχείρησης με διάφορα νομοθετημένα ή εθελοντικά πρότυπα ποιότητας, κλπ.
  9. Αναφορά για τις επιδόσεις στον περιβαλλοντικό τομέα και στο πεδίο της κοινωνικής ενσωμάτωσης
  10. Παρουσίαση των απαιτήσεων των εμπλεκόμενων και επωφελομένων παραγόντων με αντικείμενο τις δραστηριότητες και επιδόσεις της επιχείρησης. Σύγκριση και ανάλυση αντιφατικών στοιχείων
  11. Έκθεση των προβλημάτων και δυσκολιών της διαδικασίας κοινωνικού ελέγχου, έτσι όπως εφαρμόστηκε στην επιχείρηση.
  12. Υποβολή προτάσεων για τον επόμενο κύκλο κοινωνικού ελέγχου με βάση τις δυσκολίες που αναφέρθηκαν νωρίτερα και τις απαιτήσεις ορισμένων εμπλεκόμενων παραγόντων (ιδιαίτερα όταν στην διαδικασία εμφανίζονται νέοι παράγοντες με «νόμιμες» απαιτήσεις που δεν ελέγχονται από την επιχείρηση).
  13. Περιγραφή των δράσεων δημοσιοποίησης και δημοσίευσης των στοιχείων που προέκυψαν από τον κοινωνικό έλεγχο.

Αξιοποίηση των κοινωνικών λογαριασμών

Μετά την διαμόρφωση των κοινωνικών λογαριασμών ακολουθεί η αξιοποίησή τους, η οποία επικεντρώνεται στην σχέση μεταξύ της επιχείρησης και των κυρίων εμπλεκόμενων παραγόντων της αλλά και στους στόχους, τις δραστηριότητες, τις αξίες και τις κοινωνικές επιδόσεις της.

Πιο αναλυτικά, όσον αφορά τις σχέσεις της επιχείρησης, τονίζεται η σπουδαιότητα της εξέτασης του βαθμού κατά τον οποίο έχει αναπτύξει διαδικασίες διαλόγου και διαβούλευσης με τους εμπλεκόμενους στην λειτουργία της παράγοντες με στόχο την επίλυση προβλημάτων που προκύπτουν από την δραστηριοποίησή της στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό και οικολογικό της περιβάλλον.

Οι διαδικασίες αυτές προβλέπουν ενέργειες όπως :

- Πραγματοποίηση τακτικών συναντήσεων με τους αρμόδιους δημόσιους φορείς για την υπόδειξη των εν λόγω προβλημάτων και την διαμόρφωση ειδικών πολιτικών / πρακτικών για την επίλυσή τους. (π.χ. συνάντηση με εκπροσώπους αρμοδίων υπουργείων και κρατικών φορέων κτλ)

- Διεξαγωγή συζητήσεων εργασίας ή συνεδρίων για την εξέταση σε διευρυμένη βάση των συγκεκριμένων ζητημάτων (με συμμετοχή δήμων, εθελοντικών οργανώσεων, περιβαλλοντικών ομάδων, οργανώσεων πολιτικών, κτλ)
- Πραγματοποίηση πρόσθετων συναντήσεων με ομάδες εξυπηρετούμενων/ πελατών

Σε δεύτερο επίπεδο η επιχείρηση αναλύει :

- Τους στόχους της (τις επιδόσεις της με βάση ποιοτικού και ποσοτικούς δείκτες, την ανταπόκρισή τους στις απαιτήσεις/ ανάγκες των εμπλεκόμενων παραγόντων
- Τις δραστηριότητες για την επίτευξη των παραπάνω στόχων (βαθμός αποτελεσματικότητας και συμβατότητα των δραστηριοτήτων της)
- Τις αξίες στις οποίες στηρίζει την λειτουργία της (κατά πόσο οι δραστηριότητες και οι στόχοι της επιχείρησης συμβαδίζουν με τις συγκεκριμένες αξίες)

Στο τελευταίο στάδιο της αξιοποίησης η κοινωνική επιχείρηση (και ενώ έχει ήδη τελειώσει με τα δύο προηγούμενα επίπεδα) πρέπει να :

- Θέσει νέα επιθυμητά επίπεδα επιδόσεων την επόμενη περίοδο και να προσδιορίσει τις μεθόδους που θα επιτρέψουν την αξιολόγηση των εν λόγω επιδόσεων (εξωτερικό σημείο αναφοράς, δείκτες, κλπ) αλλά και να προσαρμόσει τις πρακτικές της βάσει της εξέτασης των επιδόσεων και τις θέσεις των εμπλεκόμενων στην λειτουργία της παραγόντων.

Αξιολόγηση διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου και λογιστικής

Η κοινωνική λογιστική και ο κοινωνικός έλεγχος αποτελούν πολυδιάστατες και πολυσύνθετες διαδικασίες. Η διεθνής εμπειρία έχει αποδείξει ότι η αξιολόγηση των διαδικασιών αυτών, αποτελεί τη βάση για την μεσοπρόθεσμη αύξηση της λειτουργικότητας τους και τη μεγιστοποίηση των αποτελεσμάτων τους.

Η αξιολόγηση των συγκεκριμένων διαδικασιών προϋποθέτει τη απάντηση στα παρακάτω ερωτήματα:

- Κατά πόσο τηρήθηκε το χρονοδιάγραμμα του σχεδίου Κοινωνικής Λογιστικής ή εάν τυχόν ήταν άστοχο;
- Πόσο ήταν αποτελεσματικές υπήρξαν οι μέθοδοι προσέγγισης των εμπλεκόμενων παραγόντων; Πόσο ενεργητική ήταν η συμμετοχή των τελευταίων;
- Μήπως κάποιες ομάδες εμπλεκόμενων παραλείφθηκαν; Εάν ναι, γιατί;
- Η τήρηση των κοινωνικών βιβλίων πραγματοποιήθηκε σωστά; Πόσο εύκολη ή δύσκολη υπήρξε η τήρησή τους (δηλαδή η συλλογή-επεξεργασία των απαιτούμενων πληροφοριών); Σε γενικές γραμμές η επιλογή των ποσοτικών και

ποιοτικών δεικτών που επιλέχθηκαν και εφαρμόστηκαν επέτρεψε την συλλογή των ζητούμενων πληροφοριών;

- Σε ποιο βαθμό το ανθρώπινο δυναμικό της επιχείρησης ανταπεξήλθε στις απαιτήσεις του συστήματος κοινωνικής λογιστικής; Η ανταπόκριση της επιχείρησης στις απαιτήσεις του συστήματος; Προϋποθέτει περισσότερο χρόνο, ανθρώπινο δυναμικό και δράσεις κατάρτισης;

Τα ερωτήματα αυτά λοιπόν θα βοηθήσουν την επιχείρηση να καταστρώσει το επόμενο Σχέδιο Κοινωνικής Λογιστικής.

Δημοσίευση/ Διάχυση των Κοινωνικών Λογαριασμών

Βασική αρχή των πρακτικών κοινωνικού ελέγχου και Λογιστικής αποτελεί η διάχυση-δημοσίευση των κοινωνικών λογαριασμών στο σύνολο των εμπλεκόμενων με τη λειτουργία της επιχείρησης παραγόντων:

Στην περίπτωση των κοινωνικών επιχειρήσεων, κάτι τέτοιο αντιστοιχεί στην ενημέρωση της ευρύτερης κοινότητας, το λεγόμενο ευρύ κοινό.

Η επικρατέστερη μορφή διάδοσης της πληροφορίας είναι η δημοσίευση των κοινωνικών λογαριασμών. Επίσης πρακτικές διάχυσης της πληροφορίας αποτελούν :

- Η δημοσίευση των αποτελεσμάτων σε τοπικά έντυπα ενημέρωσης, όπως εφημερίδες, περιοδικά, δελτία τύπου κλπ.
- Η διεξαγωγή μίας σειράς παρουσιάσεων σε ομάδες εμπλεκόμενων παραγόντων
- Η δημιουργία οπτικοακουστικού υλικού
- Η εκτύπωση ειδικού φυλλαδίου
- Η χρήση της διαδικτυακής θέσης της επιχείρησης (με ταυτόχρονη δυνατότητα υποβολής σχολίων/ απόψεων/ προτάσεων από τους χρήστες
- Συνδυασμός των παραπάνω δράσεων

3.4.6. Ο κοινωνικός έλεγχος (4^ο Στάδιο)

Ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί το τέταρτο και τελευταίο στάδιο στην εφαρμογή του συστήματος κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης. Κατά τη διάρκεια και στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διαδικασίας ελέγχονται :

- Η ποιότητα και η πληρότητα της διαδικασίας κοινωνικής λογιστικής
- Ο βαθμός αντικειμενικότητας και αξιοπιστίας της ερμηνείας που αποδόθηκε στις πληροφορίες και τα στοιχεία που καταχωρήθηκαν στους κοινωνικούς λογαριασμούς.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι ο κοινωνικός έλεγχος δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση μία διαδικασία αξιολόγησης των δραστηριοτήτων της επιχείρησης (αφού η συγκεκριμένη ενέργεια αφορά την ίδια την επιχείρηση και τους διοικούντες και εμπλεκόμενους στη λειτουργία της).

Η επιχείρηση λοιπόν αξιολογεί τη δράση της γνωρίζοντας ωστόσο ότι τα περιεχόμενα και η ερμηνεία τους θα ελεγχθεί από μία ανεξάρτητη Ομάδα κοινωνικού ελέγχου (διεθνής ορολογία «Social Audit Panel”).

Φύση, δομή και καθήκοντα ομάδας κοινωνικού ελέγχου

Η ομάδα κοινωνικού ελέγχου όπως προαναφέρθηκε υλοποιεί τον έλεγχο κοινωνικών λογαριασμών. Ως επί το πλείστον απαρτίζεται από 3 έως 5 άτομα και συστήνεται από την επιχείρηση. Τα μέλη της δεν έχουν ίδια συμφέροντα στην επιχείρηση που διενεργούν τον έλεγχο ενώ όμως πρέπει να γνωρίζουν το πεδίο και τις δραστηριότητες της τελευταίας.

Η σύσταση της ομάδας κοινωνικού ελέγχου, βασίζεται στην αντικειμενικότητα και αμεροληψία των μελών της και πραγματοποιείται συνήθως στην αρχή του κύκλου του κοινωνικού ελέγχου με στόχο την εξοικείωση των μελών της με τις δραστηριότητες και το περιβάλλον της κοινωνικής επιχείρησης.

Ηγέτης της ομάδας κοινωνικού ελέγχου είναι ο κοινωνικός ελεγκτής, ο οποίος ευθύνεται για :

- Το συντονισμό των δράσεων που αφορούν τις συναντήσεις της ομάδας εργασίας
- Την οργάνωση της διαδικασίας Audit trail
- Την καθοδήγηση των συναντήσεων της ομάδας εργασίας
- Την διαπραγμάτευση με την επιχείρηση όσον αφορά αλλαγές στα περιεχόμενα των κοινωνικών λογαριασμών, στις μεθόδους συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών, στους εμπλεκόμενους παράγοντες που πρέπει να συμπεριληφθούν στην διαδικασία κοινωνικής λογιστικής, κλπ.
- Την έκδοση του κοινωνικού ελέγχου

Σε γενικές γραμμές, η ομάδα κοινωνικού ελέγχου δραστηριοποιείται σε εθελοντική βάση με μοναδική εξαίρεση τον κοινωνικό ελεγκτή αφού ο όγκος, ο χρόνος αλλά και η ευθύνη της εργασίας που απαιτούνται από αυτόν χρήζουν ιδιαίτερης αμοιβής.

Σειρά ελέγχου (Audit trail/ Συναντήσεις της Ομάδας Κοινωνικού ελέγχου)

- Η επαλήθευση των πηγών

Η εκτέλεση επιτόπιου ελέγχου αποτελεί διαδομένη πρακτική στο πλαίσιο των διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου. Ο έλεγχος συνήθως επικεντρώνεται στην εξέταση των μηχανισμών που τροφοδοτούν τα κοινωνικά βιβλία με τις ζητούμενες πληροφορίες, όπως και στις διαδικασίες προσέγγισης των εμπλεκόμενων παραγόντων. Εν ολίγοις οι παραπάνω ενέργειες παραπέμπουν στον έλεγχο των εκτιμήσεων και των στοιχείων που έχουν καταχωρηθεί στους κοινωνικούς λογαριασμούς. Ο επιτόπιος έλεγχος ολοκληρώνεται με την καταγραφή των πληροφοριών που προέκυψαν από τις ελεγκτικές διαδικασίες (Audit trail) σε ένα έγγραφο που υποβάλλεται στην συνέχεια στα μέλη της Ομάδας Κοινωνικού ελέγχου και περιλαμβάνει τις δραστηριότητες που ελέγχθηκαν, τα αρχεία που τροφοδοτούνται

συστηματικά με καινούργιες πληροφορίες, τις παρατηρήσεις για το αν τα βιβλία κοινωνικών λογαριασμών τηρούνται με σωστό τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η άμεση και αποτελεσματική χρήση των καταχωρημένων πληροφοριών, κλπ.

- Συναντήσεις της Ομάδας Κοινωνικού Ελέγχου

Οι συναντήσεις πραγματοποιούνται μεταξύ της ομάδας κοινωνικού ελέγχου και των αντιπροσώπων της επιχείρησης (με επικεφαλής τον Κοινωνικό Λογιστή και τη σχετική ομάδα εργασίας) με αντικείμενο την εξέταση των δραστηριοτήτων κοινωνικής λογιστικής της επιχείρησης (ανά τμήμα και συνολικά).

Στις συναντήσεις αυτές είναι επίσης θεμιτή και η παρουσία του διευθυντή της επιχείρησης. Σε γενικές γραμμές, οι συγκεκριμένες συναντήσεις είναι τυπικές, ισορροπημένες και διεξάγονται σε αυστηρό πλαίσιο, αλλά είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τη βελτίωση των διαδικασιών κοινωνικής λογιστικής της επιχείρησης. Αξίζει να υπογραμμιστεί στο σημείο αυτό, ότι ο στόχος και η αποστολή του κοινωνικού ελέγχου δεν αποτελεί η γενική αξιολόγηση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης, αλλά η αξιολόγηση της διαδικασίας κοινωνικής λογιστικής (τήρηση κοινωνικών βιβλίων, συστηματικότητα στην καταχώρηση των πληροφοριών, μεθοδολογία προσέγγισης των εμπλεκόμενων μερών και επιλογή τους, κλπ.)

Το πλαίσιο εργασίας της ομάδας κοινωνικού ελέγχου

Η διαδικασία και το πεδίο της ομάδας κοινωνικού ελέγχου ορίζεται από τις αρχές του κοινωνικού ελέγχου. Σε τίτλους η μεθοδολογία και το αντικείμενο εργασίας κοινωνικού ελέγχου περιλαμβάνει τα εξής :

- Συνολική προσέγγιση
- Πολυδιάστατη προσέγγιση
- Περιβαλλοντική διάσταση
- Συμμόρφωση με πρότυπα ποιότητας
- Συγκριτική διάσταση
- Σταθερότητα
- Αναφορές κοινωνικού ελέγχου
- Διάχυση και διάλογος
- Μεθοδολογία και πόροι

Συναντήσεις της Ομάδας Κοινωνικού ελέγχου : Μεθοδολογία καταγραφής και παρουσίασης συμπερασμάτων

Κατά τη διάρκεια των συναντήσεων των ομάδων κοινωνικού ελέγχου γίνεται συστηματική καταγραφή των προτάσεων, θέσεων και παρατηρήσεων, η οποία ενισχύει την ορθολογική εκτέλεση της συγκεκριμένης διαδικασίας. Στα πρακτικά λοιπόν των συναντήσεων αυτών θα πρέπει να καταγράφονται οι αλλαγές που οφείλουν να

πραγματοποιηθούν στην ερμηνεία- αξιολόγηση των κοινωνικών λογαριασμών πριν εκδοθεί το τελικό πόρισμα κοινωνικού ελέγχου. Οι συναντήσεις ως προς τους στόχους, τη μεθοδολογία και τις διαδικασίες για τον επόμενο κύκλο κοινωνικού ελέγχου. Τα πρακτικά των συναντήσεων διανέμονται σε όλους τους συμμετέχοντες. Ο κοινωνικός λογιστής των επιχειρήσεων αναλαμβάνει να διορθώσει τους κοινωνικούς λογαριασμούς με βάση τις κατευθύνσεις που προκύπτουν από κάθε συνάντηση.

Το πόρισμα κοινωνικού ελέγχου

Η εκτέλεση του κοινωνικού ελέγχου ολοκληρώνεται με την έκδοση ενός πορίσματος που βεβαιώνει :

- Την εγκυρότητα των πληροφοριών που αναγράφονται στους κοινωνικούς
- Την αντικειμενική και αξιόπιστη ερμηνεία που αποδόθηκε στα συγκεκριμένα στοιχεία
- Την διόρθωση των παραπάνω αντικειμένων με βάση τις παρατηρήσεις που προέκυψαν στην διαδικασία κοινωνικού ελέγχου (και ειδικότερα στις συναντήσεις της ομάδας Κοινωνικού Ελέγχου).
- Ότι οι κοινωνικοί λογαριασμοί δεν περιέχουν λάθη, ανακρίβειες ή λανθασμένες ερωτήσεις

Είναι επίσης θεμιτό στο πόρισμα να αναφέρεται ότι τα πρακτικά των συναντήσεων της Ομάδας Κοινωνικού Ελέγχου είναι διαθέσιμα στο κοινό υπογραμμίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την εγκυρότητα, αξιοπιστία και διαφάνεια της συνολικής διαδικασίας.

Με την ολοκλήρωση των διαδικασιών κοινωνικής λογιστικής και κοινωνικού ελέγχου καθίσταται πλέον δυνατή η δημοσίευση του Κοινωνικού Απολογισμού της επιχείρησης. Στο συγκεκριμένο έγγραφο συμπεριλαμβάνονται :

1. Μία σύντομη παρουσίαση της επιχείρησης, των στόχων, αξιών και δραστηριοτήτων της
2. Οι κοινωνικοί λογαριασμοί (στο σύνολο τους ή τμηματικά ή ακόμα μία σύνοψη των περιεχομένων τους ανάλογα με τον όγκο του κάθε λογαριασμού)
3. Σχόλια και παρατηρήσεις που ερμηνεύουν τα περιεχόμενα των εν λόγω λογαριασμών
4. Τα πρακτικά των συναντήσεων της Ομάδας Κοινωνικού Ελέγχου (προαιρετικά)
5. Το πόρισμα της Ομάδας Κοινωνικού ελέγχου
6. Παρατηρήσεις και σχόλια για την εφαρμογή των διαδικασιών κοινωνικής λογιστικής, κοινωνικού ελέγχου και απολογισμού
7. Μία σύνοψη των παραπάνω και οι προδιαγραφές για τον επόμενο κύκλο κοινωνικού ελέγχου.

4. Εμπειρία από την λειτουργία των Κοινωνικών Επιχειρήσεων σε Ε.Ε.

Κοινωνικοί συνεταιρισμοί στην Ιταλία

Στην Ιταλία η μορφή κοινωνικής επιχείρησης που συναντάται πιο συχνά είναι αυτή του «Κοινωνικού Συνεταιρισμού», ενός θεσμού που θεσπίστηκε με ειδική νομοθετική ρύθμιση για πρώτη φορά το 1991.

Οι Συνεταιρισμοί διακρίνονται σε δύο τύπους :

- Οι Συνεταιρισμοί τύπου Α διαχειρίζονται υπηρεσίες υγείας , εκπαίδευσης, πρόνοιας κλπ, σε διάφορες ομάδες πληθυσμού όπως, άτομα τρίτης ηλικίας, παιδιά, μειονεκτούντα άτομα κλπ.
- Οι Συνεταιρισμοί τύπου Β έχουν στόχο την κοινωνική ενσωμάτωση μειονεκτούντων ατόμων. Υποχρεούνται σύμφωνα με τον νόμο να απασχολούν το λιγότερο 30% μειονεκτούντα άτομα. Μπορούν να επιχορηγούνται από το κράτος και να έχουν φορολογική ελάφρυνση.

Γενικά οι «Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί» στην Ιταλία στοχεύουν στην παροχή κοινωνικών και υγειονομικών υπηρεσιών καθώς και στην ένταξη στην εργασία μειονεκτούντων ατόμων. Αναπτύχθηκαν τη δεκαετία του 1980 από ομάδες ατόμων ή εθελοντικούς οργανισμούς κάτω από την γενική νομοθεσία που διέπει τους συνεταιρισμούς.

Η κύρια συνεισφορά των κοινωνικών συνεταιρισμών στην μάχη κατά του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η κάλυψη κάποιων κοινωνικών αναγκών μέσω της παραγωγής υπηρεσιών πάρα μέσω των χρηματικών εισφορών. Πολλές προσφερόμενες υπηρεσίες ενισχύουν μειονεκτούσες ομάδες (τοξικομανείς, πρώην χρήστες, κλπ.)

Από την άποψη αυτή οι Συνεταιρισμοί έχουν μετατρέψει το σύστημα Πρόνοιας της Ιταλίας από ένα διανεμητικό (monetary transfers) σε ένα σύστημα προσανατολισμένο στην παροχή υπηρεσιών (service-oriented system). Με τον τρόπο αυτό πετυχαίνει καλύτερη προσέγγιση των πραγματικών αναγκών των μειονεκτούντων ατόμων.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν πολιτική συνείδηση για τα προβλήματα σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι καλές σχέσεις που χαρακτηρίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν επηρεάσει θετικά στις ενισχύσεις που λαμβάνουν από τις δημοτικές αρχές.

Στην Ιταλία σήμερα λειτουργούν 3.800 κοινωνικοί συνεταιρισμοί με 75.000 μισθωτούς (εκ των οποίων 11.000 σε μειονεκτούσες κατηγορίες) με την συμμετοχή 7500 εθελοντών και με 100.000 εταίρους.

Ο μεγαλύτερος Συνεταιρισμός είναι ο Noncello. Ξεκίνησε το 1982 στο Πορντενόνε με πρωτοβουλία 3 ψυχιάτρων και 6 ασθενών του ψυχιατρείου ύστερα από την κατάργηση των

ψυχιατρικών ασύλων σύμφωνα με την ιταλική νομοθεσία. Στην αρχή πρόσφερε υπηρεσίες καθαρισμού σε νοσοκομεία, Πανεπιστήμια της περιοχής. Στην συνέχεια μισθωτοί του Συνεταιρισμού εξειδικεύτηκαν στην φροντίδα ηλικιωμένων, ατόμων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες και στη συνέχεια επεκτάθηκε και στον Περιβαλλοντικό τομέα. Από το 1996 ανακυκλώνει λευκές συσκευές και προγραμματίζει την ανακύκλωση και σε περαιτέρω συσκευές.

Το 1998 ο κύκλος εργασιών του Συνεταιρισμού έφτασε σε υψηλά επίπεδα (35 δις λιρέτες) αναδεικνύοντας τον έτσι στην Τρίτη σε μέγεθος επιχείρηση της περιφέρειας Φριούλι.

Εταιρίες με κοινωνικούς στόχους στο Βέλγιο.

Στο Βέλγιο θεσμοθετήθηκαν από τον νόμο του 1995 οι «Επιχειρήσεις Κοινωνικού Σκοπού»

Τον χαρακτήρα αυτών των επιχειρήσεων είναι δυνατόν να τον υιοθετήσει οποιαδήποτε εμπορική επιχείρηση εφόσον τηρεί κάποιους όρους όπως : η επιδίωξη μικρού κέρδους ή καθόλου, ο καθορισμός συγκεκριμένων κοινωνικών στόχων, η δυνατότητα των μελών του προσωπικού της εταιρίας να γίνει εταίρος μετά την πάροδο ενός χρόνου απασχόλησης του, η υποχρέωση τήρησης έκθεσης σχετικά με την πορεία των ενεργειών κοινωνικού χαρακτήρα της επιχείρησης, η υποχρέωση της εταιρείας σε περίπτωση διάλυσης να κατανέμει την οποιαδήποτε υπεραξία σε άλλες εταιρίες κοινωνικού σκοπού.

Σε άλλες περιοχές του Βελγίου όπως στην Βαλλωνία θεσμοθετήθηκαν άλλες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων όπως οι *επιχειρήσεις Κατάρτισης μέσω της Απασχόλησης* που προσφέρουν μεταβατικές υπηρεσίες κατάρτισης μέσω της απασχόλησης καθώς και οι *Κοινωνικές Επιχειρήσεις Ενσωμάτωσης στην Απασχόληση* οι οποίες έχουν στόχο την ενσωμάτωση άνεργων ατόμων στην αγορά εργασίας παρέχοντας «συμβόλαιο απασχόλησης». Οι επιχειρήσεις αυτές υποχρεούνται να απασχολούν το λιγότερο σε ποσοστό 30% του προσωπικού τους μειονεκτούντα άτομα κατά τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας ενώ στην συνέχεια το ποσοστό αυξάνεται (γίνεται τον επόμενο 40% και στη συνέχεια 50%). Η κοινωνική επιχείρηση επιδοτείται για την έναρξη καθώς και κατά την λειτουργία της με ένα προκαθορισμένο ποσό ανά απασχολούμενο άτομο.

Όλες οι παραπάνω μορφές επιχειρήσεων έχουν έσοδα τόσο από την αγορά μέσω των πωλήσεων αγαθών και υπηρεσιών όσο και από κρατικές επιδοτήσεις.

Η παλιότερη κοινωνική επιχείρηση του Βελγίου είναι η Terge που ιδρύθηκε το 1942 από 60 εθελοντές στον τομέα της ανακύκλωσης. Περιλαμβάνει 6 εταιρείες με ποικίλες δραστηριότητες : όπως συλλογή παλιών ενδυμάτων, χαρτιών, μετάλλων, διαλογή, ανακύκλωση, μεταποίηση και εγκατάσταση χωρισμάτων-ψευδοροφών, ανακαίνιση κτιρίων.

Το 70% των θέσεων εργασιών που δημιουργεί καλύπτονται από ανθρώπους από μειονεκτούσες κατηγορίες. Για την πρόσληψη περιθωριοποιημένων ατόμων η Terge

λαμβάνει πάνω από 40 εκατ. Φράγκα από κρατικές επιδοτήσεις (πληρώνει όμως 71 εκατ. σε φόρους).

Σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν αναπτυχθεί στον τομέα της κοινωνικής στέγασης και στην αναζωογόνηση των καθυστερημένων περιοχών μέσω κέντρων που προσφέρουν βοήθεια σε νέα άτομα και βοήθεια στο σπίτι.

Αναφορικά με την κοινωνική στέγαση, η δράση των πρωτοβουλιών έχει ποικίλο χαρακτήρα. Μερικές φορές περιλαμβάνει προσωπική στέγαση, άλλες φορές μόνιμη στέγαση ή και ακόμη αγορά κατοικίας. Αξίζει να σημειωθεί ένας αυξανόμενος αριθμός των τοπικών κοινωνικών στέγασης όπου βρίσκονται υπό την αιγίδα της κοινωνικής πρόνοιας και των τοπικών αρχών.

Γερμανία (πρωτοβουλίες ένταξης στην απασχόληση)

Στη Γερμανία, ως συνέπεια της κρίσης της ανεργίας, πολλές πρωτοβουλίες έχουν εμφανιστεί. Προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα και ευκαιρίες για απασχόληση ορισμένου χρόνου.

Τρεις τύποι πρωτοβουλιών θα μπορούσαν να θεωρηθούν «κοινωνικές επιχειρήσεις».

A) Πρωτοβουλίες για την δημιουργία απασχόλησης («social employment initiatives»). Πρόκειται για οργανισμούς που ιδρύθηκαν για να δημιουργήσουν εργασία. Είναι ορισμένης χρονικής βάσης και καλύπτουν κοινωφελείς δραστηριότητες.

B) Ενώσεις για την δημιουργία απασχόλησης και την ανάπτυξη («The employment – creation and structural development associations»)

Γ) Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Και στις τρεις περιπτώσεις πρόκειται για οργανισμούς που συμμετέχουν σε ειδικά προγράμματα τα οποία σχετίζονται με τις πολιτικές της αγοράς εργασίας. Η υποστήριξη (χρηματοδότηση) γίνεται από την πολιτεία και είναι ορισμένου χρόνου. Οι επιχειρήσεις θα πρέπει μετά από 5 χρόνια το μέγιστο, να γίνουν αυτοδιαχειριζόμενες.

Επισημαίνεται ότι και οι τρεις αυτοί τύποι έχουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα και αδυναμίες. Όλες αυτές οι επιχειρήσεις θα μπορούσαν να είναι πιο αποτελεσματικές, αλλά αναπτύσσεται προβληματισμός για το αν θα μπορούν να συνεισφέρουν περισσότερο στην συνολική κοινωνική ανάπτυξη από τις συνηθισμένες επιχειρηματικές δραστηριότητες (business development activities).

Φιλανδία – Συνεταιρισμοί Απασχόλησης

Τα συστήματα κοινωνικής πρόνοιας στην Φιλανδία καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα αναγκών ενώ οι δημόσιοι οργανισμοί και ιδιαίτερα οι δήμοι διατηρούν ένα ρόλο κλειδί στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών. Σαν συνέπεια, ο τρίτος τομέας και ειδικότερα «οι κοινωνικές επιχειρήσεις» έχουν μικρότερο ρόλο ως εργοδότες στην Φιλανδία.

Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τους Εργατικούς Συνεταιρισμούς που δίνουν υπεργολαβίες ή εκμισθώνουν τα μέλη τους σε εταιρείες. Η δράση τους εμφανίζεται σε

πολλούς τομείς αλλά κυρίως στις κατασκευές και σε εργασίες γραφείων. Προσφέρουν υπηρεσίες υποστήριξης (computer), λογιστικής, κοινωνικών υπηρεσιών, εκπαίδευση στη μεταλλουργία, στην υφαντουργία κλπ.

Στόχος τους είναι να ενισχύσουν την οικονομική και κοινωνική κατάσταση των μελών τους προσφέροντας ευκαιρίες απασχόλησης.

Τα μέλη μπορούν να απασχολούνται με πλήρη απασχόληση ή μερική απασχόληση ή να έχουν ακόμα σταθερή απασχόληση.

Η αποτελεσματικότητά τους σε σχέση με την τοπική και περιφερειακή οικονομία κρίνεται ενθαρρυντική, ιδιαίτερα σε περιοχές με υψηλή ανεργία.

Ισπανία (πρωτοβουλίες ένταξης στην απασχόληση)

„ Στην Ισπανία οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν σκοπό να βοηθήσουν τα μειονεκτούντα άτομα που απειλούνται με αποκλεισμό από την αγορά εργασίας.

Οι επιχειρήσεις αυτές οργανώνουν την εργασία σε ειδικά επιχειρηματικά κέντρα (enterprises group).

Τα ειδικά επιχειρηματικά κέντρα, των οποίων οι κύριοι πελάτες είναι από την ελεύθερη αγορά, είναι αναγνωρισμένα ως παραδοσιακές επιχειρήσεις. Αυτά τα κέντρα, υφίστανται στην Ισπανία και θεωρούνται συνηθισμένες επιχειρήσεις, έτσι ώστε τα μειονεκτούντα άτομα να μπορέσουν να συνειδητοποιήσουν ότι είναι ικανοί να εκτελέσουν παραγωγικά έργα.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις, που έχουν πετύχει τα καλύτερα αποτελέσματα είναι εκείνες που οι διοικήσεις τους έχουν εισάγει ένα επιχειρηματικό πνεύμα. Τέτοια άτομα-επιχειρηματίες προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα και έχουν ανακαλύψει ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα εργαλείο το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συνδυάσει την επιχειρηματικότητα του ιδιωτικού τομέα προς όφελος των κοινωνικών στόχων.

Οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ορισμένου χρόνου, μέχρις ότου αποκτήσουν όλα εκείνα τα εφόδια για την επανένταξη τους στην αγορά εργασίας.

Ηνωμένο Βασίλειο (πρωτοβουλίες ένταξης και απασχόλησης)

Στην μεγάλη Βρετανία παρατηρείται πρόσφατα αξιόλογο ενδιαφέρον στην προσέγγιση του ενδιαμέσου επιπέδου αγοράς εργασίας. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε επαγγέλματα για τα οποία προσφέρεται εκπαίδευση σε ανέργους, για ορισμένο χρόνο και τα οποία υπηρετούν κάποιο κοινωνικό σκοπό.

Επίσης, έχει αναθερμανθεί το ενδιαφέρον για τα κέντρα επιχειρηματικότητας της Κοινότητας, τα οποία αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για την προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών και απασχόλησης. Η ιδέα αυτή μεταφέρθηκε με επιτυχία από τις αγροτικές περιοχές στα υποβαθμισμένα κέντρα πόλεων και κυρίως στην Γλασκώβη. Αργότερα

διαδόθηκε στην υπόλοιπη χώρα ως μέσο για την επίλυση προβλημάτων σε υποβαθμισμένες περιοχές στο κέντρο των πόλεων.

Αυστρία (Υπηρεσίες για την κάλυψη αναγκών)

Στην Αυστρία η κοινωνική οικονομία εμφανίζεται με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών. Ενδιαφέρον εμφανίζουν οι πρωτοβουλίες για την φροντίδα των παιδιών στο σπίτι από υπεύθυνους οι οποίες είναι κυρίως γυναίκες. Στόχος είναι να παρέχουν στα παιδιά ευκαιρίες να μάθουν αρκετά πράγματα σε ένα πλαίσιο συνεργασίας με τους γονείς. Στα πλαίσια αυτών των πρωτοβουλιών ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι «Παιδικές Ομάδες» που αποτελούνται από 12 παιδιά και 2 εκπαιδευμένους υπεύθυνους.

Όλοι οι υπεύθυνοι φροντίδας εκπαιδεύονται και οι περισσότεροι από αυτούς γίνονται εργαζόμενοι με αμοιβή.

Όσον αφορά τα κέντρα για την βοήθεια των παιδιών, τη δεκαετία του 90 μια πληθώρα πρωτοβουλιών εμφανίστηκαν για να καλύψουν τέτοιες ανάγκες. Κέντρα για άρρωστα παιδιά, για ανέργους που τους επιτρέπουν να ακολουθήσουν επαγγελματική εκπαίδευση ή να ψάξουν για δουλειά, κέντρα που προσφέρουν ελαστικές υπηρεσίες και λειτουργούν σε ώρες εκτός σχολείου. Τέτοιες πρωτοβουλίες έχουν ληφθεί πιθανόν από κοινωνικούς εταίρους, τοπικές αρχές, εταιρείες, κοινωνικά σωματεία, κλπ.

Σε ότι αφορά τις υπηρεσίες για βοήθεια στο σπίτι πολλές πρωτοβουλίες έχουν συσταθεί από διάφορους φορείς : γιατρούς, νοσοκόμους, εταιρείες, κοινωνικά σωματεία, κλπ'

Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η εθελοντική εργασία χωρίς να αποκλείεται η έμμισθη.

Οι εταιρείες που έχουν σχέση με την εθελοντική εργασία δραστηριοποιούνται σε υπηρεσίες που η δημόσια χορηγία δεν είναι εξασφαλισμένη.

Εταιρείες κοινωνικού σκοπού. Η εμπειρία της Γαλλίας

Στη Γαλλία, δραστηριοποιούνται δύο τύποι κοινωνικών επιχειρήσεων :

«οι επιχειρήσεις κοινωνικής ενσωμάτωσης» με την μορφή τοπικών κυρίως Συνδέσμων και οι «επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού» που παρέχουν συλλογικές υπηρεσίες σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο πληθυσμό και έχουν την μορφή Συνεταιρισμών.

Οι επιχειρήσεις «κοινωνικής ενσωμάτωσης» με τη μορφή τοπικών Συνδέσμων – Υπηρεσιών έχουν ξεκινήσει τις λειτουργίες τους από το 1980 παρέχοντας υπηρεσίες αστικής διαχείρισης. Απασχολούν μακροχρόνια άνεργους ή μειονεκτούντα άτομα που έχουν πρόβλημα ένταξης στην αγορά εργασίας. Οι αυτές συνάπτουν συμβόλαια με τοπικούς περιφερειακούς φορείς, ενώ πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με την διυπουργική απόφαση από το 1993 και το 1995, οι επιχειρήσεις για να αναλάβουν συμβόλαια έργων πρέπει να πληρούν επιπλέον κριτήρια σχετικά με την απασχόληση ανέργων ή μειονεκτούντων ατόμων. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της περιοχής Saint Dennis, όπου επρόκειτο να κατασκευαστεί το στάδιο Stade de France. Οι συνεργαζόμενες εταιρείες που επελέγησαν για την κατασκευή του σταδίου ήταν αυτές που στην προσφορά

τους στόχευαν στην απασχόληση 170 ατόμων από την περιοχή εκ των οποίων οι 90 ήταν μακροχρόνια άνεργοι . Πρέπει να σημειωθεί ότι τελικά ο στόχος όχι μόνο επιτεύχθηκε αλλά απασχολήθηκαν πολύ περισσότερα άτομα.

Επίσης, στην Γαλλία δραστηριοποιείται η ENVIE, μια ομάδα κοινωνικών επιχειρήσεων και έχει ειδικευτεί στην ανακύκλωση μεταχειρισμένων οικιακών συσκευών . Το 1997 απασχολούσε 550 εργαζομένους (εκ των οποίων οι 400 είχαν πρόβλημα δυσκολίες ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας) σε 25 μονάδες σε ολόκληρη την χώρα. Οι εργαζόμενοι αυτοί διαλέγουν και επισκευάζουν παλιές οικιακές συσκευές. Περίπου οι μισοί εργαζόμενοι στην ENVIE βρίσκουν δουλειά όταν φεύγουν. Στα δώδεκα χρόνια λειτουργίας της 1600 μειονεκτούντα άτομα ξεκίνησαν εκεί την διαδικασία ενσωμάτωσης.

Παραδείγματα επιχειρήσεων κοινωνικού σκοπού που παρέχουν συλλογικές υπηρεσίες αποτελούν τα παρακάτω :

Το βιομηχανικό συγκρότημα Cokeril-Sambre ίδρυσε 2 οργανισμούς. Τη μη κερδοσκοπική εταιρεία Sens που παρέχει μια σειρά υπηρεσιών γειτονιάς στη Λιέγη σε χαμηλές τιμές (σιδέρωμα, μεταποίηση ρούχων, κηπουρική). Το συνεταιρισμό Croissens που παρέχει υπηρεσίες σε νοικοκυριά και πουλάει συσκευασμένα έτοιμα γεύματα που παρασκευάζεται από επιχείρηση κατάρτισης-παραγωγής στη Λίλλη.

Πρωτοβουλίες αναπτύσσονται επίσης στον τομέα των υπηρεσιών γειτνίασης σε ένα πλαίσιο αναπτυξιακής προοπτικής.

Η ικανότητα να παρουσιάζουν, οι πρωτοβουλίες αυτές, καινοτόμες λύσεις οι οποίες είναι πέρα από την συνήθη λειτουργία της αγοράς και της πολιτείας έχει γίνει ο παράγοντας-κλειδί για την καταξίωση των κοινωνικών επιχειρήσεων στις υπηρεσίες γειτνίασης. Το μέλλον τους εξαρτάται από την ικανότητα να ανακαλύψουν νέα πεδία δράσεων³⁹.

---

³⁹ Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, *Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας*, Σάκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002

5. Οι επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α. στην Ελλάδα στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων

5.1. Κοινωνικές Παρεμβάσεις των Ο.Τ.Α.

Στα πλαίσια της Κοινωνικής Πολιτικής που ασκείται σε εθνικό επίπεδο, ένα μεγάλο τμήμα πολιτικού προβληματισμού, σχεδιασμού και τρόπου υλοποίησης αφιερώνεται στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας. Χαράζεται λοιπόν, η εθνική Στρατηγική, η οποία θα αφορά όλες τις δράσεις σε όλους τομείς των κοινωνικών παρεμβάσεων. Όπως όμως έχει αναφερθεί, η Στρατηγική αυτή δεν έχει νόημα και αποτελέσματα αν δεν λαμβάνει υπ' όψη της το τοπικό επίπεδο. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων πρέπει να ακολουθεί μια διαδρομή, η οποία θα ξεκινάει από τον προορισμό των κοινωνικών ζητημάτων σε τοπικό επίπεδο, όπως υφίστανται, θα επεξεργάζονται και εν συνεχεία τα αποτελέσματα θα μεταφέρονται στο εθνικό κέντρο αποφάσεων. Εκεί θα συνεκτιμώνται όλα τα στοιχεία και σύμφωνα και με το Εθνικό Κέντρο Δράσης θα ακολουθεί ο Πολιτικός Προγραμματισμός. Βάσει αυτού θα αρχίσει η δραστηριοποίηση σε τοπικό επίπεδο, μετά από την επιλογή των πιο ωφέλιμων λύσεων για την αντιμετώπιση των τοπικών προβλημάτων.

Είναι δεδομένο ότι τα προβλήματα είναι καλό να αντιμετωπίζονται εκεί που έχουν δημιουργηθεί. Εφόσον λοιπόν τα προβλήματα αφορούν τοπικές κοινωνίες, σε τοπικό επίπεδο πρέπει να υπάρξει κοινωνική παρέμβαση.

Οι Ο.Τ.Α. φέρουν το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων, ενώ καλούνται μόνοι τους αλλά και με την συνεργασία άλλων φορέων, να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες κοινωνικές παρεμβάσεις. Βάσει λοιπόν της ελληνικής νομοθεσίας, οι Ο.Τ.Α νομιμοποιούνται να παρεμβαίνουν κοινωνικά σε τοπικό επίπεδο, εφόσον οι πρωτοβουλίες τους έχουν τις εξής μορφές :

- I. Με την μορφή «επιχειρήσεων»
- II. Με την μορφή συνεργασίας με ν.π.ι.δ. κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα
- III. Με την μορφή προγραμματικών συμβάσεων

5.1.1. Επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α. – η νομική τους υπόσταση

Οι επιχειρηματικές τάσεις των Ο.Τ.Α. και των φορέων τους στο τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων έχουν την δυνατότητα να γίνουν πράξη μέσα από συγκεκριμένες νομικές μορφές επιχειρήσεων,

Οι επιχειρήσεις λοιπόν, τις οποίες μπορούν και συνιστούν ή να συμμετέχουν οι δήμοι και γενικότερα οι φορείς της τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι :

- Αμιγής δημοτική ή κοινοτική επιχείρηση που συνιστάται από έναν δήμο ή κοινότητα.
- Άμιγής διαδημοτική ή διακοινοτική επιχείρηση που συνιστάται από κοινού από δύο ή περισσότερους δήμους ή κοινότητες, ή ακόμα δήμους και κοινότητες.

- Δημοτική ή κοινοτική επιχείρηση συνεταιριστικού χαρακτήρα που συνιστάται από ένα δήμο ή κοινότητα και φυσικά πρόσωπα.
- Ανώνυμη εταιρία Ο.Τ.Α., Τ.Ε.Δ.Κ., και συνεταιρισμών (δημοσυνεταιριστική ΑΕ) που συνιστάται ως ανώνυμη εταιρεία από τους ανάλογους φορείς.
- Δημοτική ή Κοινοτική εταιρεία λαϊκής βάσης που συνιστάται ως ανώνυμη εταιρεία από φορείς των Ο.Τ.Α., συνεταιρισμών και άλλων νομικών και φυσικών προσώπων.
- Ανώνυμη εταιρεία φορέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης που συνιστάται από δήμους, κοινότητες, ΤΕΔΚ, ΚΕΔΚΕ, και επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α.
- Επιχειρήσεις στις οποίες φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης διατηρούν πάντοτε μαζί με συνεταιρισμούς την πλειοψηφία των μετόχων ή μεριδίων. Όλες αυτές θεωρούνται επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α.
- Εκτός από τις προαναφερθείσες επιχειρήσεις, οι Ο.Τ.Α. μπορούν να συμμετέχουν και σε συνιστώμενες ή υφιστάμενες επιχειρήσεις που δεν είναι επιχειρήσεις των Ο.Τ.Α. και στις οποίες συμμετέχουν εκτός από τους Ο.Τ.Α. και τους φορείς τους και άλλα νομικά ή φυσικά πρόσωπα χωρίς ποσοστιαίους ή άλλους περιορισμούς. Οι επιχειρήσεις αυτές λειτουργούν απαραίτητως με την μορφή της Α.Ε. ή της εταιρείας μικτής οικονομίας ή του συνεταιρισμού, εκτός από τις επιχειρήσεις στις οποίες συμμετέχουν ΤΕΔΚ, και η ΚΕΔΚΕ που λειτουργούν μόνο ως Α.Ε.. Οι Ο.Τ.Α. μπορούν επίσης να συμμετέχουν σε κοινοπραξία.

Πρέπει να επισημανθεί ότι η επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α. υπακούει σε όρους και προϋποθέσεις των κοινοτικών κανόνων της ενιαίας αγοράς σε ότι έχει να κάνει με την ελεύθερη κυκλοφορία και κυρίως με τον ανταγωνισμό.

5.1.2. Επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α. μέσω της συνεργασίας με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου κερδοσκοπικού ή μη, χαρακτήρα

Η επιχειρηματικότητα των Ο.Τ.Α. μπορεί να αποτελεί και προϊόν συνεργασίας με Ν.Π.Ι.Δ.. Σε αυτή την περίπτωση ξεχωρίζουν τα Νομικά Πρόσωπα Αστικού Δικαίου και εμπορικές εταιρείες.

- Τα νομικά Πρόσωπα του Αστικού Κώδικα μπορεί να είναι Σωματεία, Ιδρύματα, Επιτροπές εράνων και Αστικές εταιρίες.

Τα Σωματεία είναι ενώσεις προσώπων που επιδιώκουν μη κερδοσκοπικό σκοπό. Έχουν νομική προσωπικότητα και λειτουργούν βάσει καταστατικού. Είναι σημαντικό δε ότι ο σκοπός των Σωματείων δεν πρέπει να είναι κερδοσκοπικός, παράνομος και ανήθικος. Τα μέλη του σωματείου μπορούν να είναι είτε φυσικά πρόσωπα με πλήρη δικαιοπρακτική ικανότητα είτε νομικά πρόσωπα.

Τα Ιδρύματα συστήνονται με βάση σύνολα περιουσίας αφιερωμένων στην εξυπηρέτηση ορισμένων διαρκών σκοπών, που έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των Ιδρυμάτων είναι ότι δεν αποτελούν ενώσεις προσώπων, ούτε έχουν μέλη.

Οι επιτροπές εράνων έχουν ως προϋπόθεση την ένωση τουλάχιστον πέντε προσώπων. Οι επιτροπές αποσκοπούν στην συλλογή χρημάτων ή άλλων αντικειμένων με εράνους, γιορτές ή άλλα παρόμοια μέσα, για την εξυπηρέτηση ορισμένου δημόσιου ή κοινωφελούς σκοπού και έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα προσδιορισμένη από σχετικό προεδρικό διάταγμα.

Οι Αστικές εταιρείες στηρίζονται σε σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα μέλη έχουν αμοιβαία υποχρέωση να επιδιώκουν κοινές εισφορές, κοινό σκοπό, κυρίως οικονομικό. Η συγκεκριμένη μορφή χρησιμοποιείται για δραστηριότητες κοινού χαρακτήρα.

- Οι εμπορικές εταιρείες μπορούν να έχουν την νομική μορφή ομόρρυθμης εταιρείας (Ο.Ε.), ετερόρρυθμης εταιρείας (Ε.Ε.), ανώνυμης εταιρείας (Α.Ε.) και Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (Ε.Π.Ε.).

Η ομόρρυθμη είναι εμπορική με νομική υπόσταση προσωπικής εταιρείας. Έχει σκοπό την ενέργεια εμπορικών πράξεων υπό εταιρική επωνυμία και της οποίας όλοι οι (ομόρρυθμοι) εταίροι ευθύνονται απεριόριστα και καθολικά προς τους δανειστές της εταιρείας.

Η ετερόρρυθμη εταιρεία είναι προσωπική εμπορική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, που σκοπό έχει την ενέργεια εμπορικών πράξεων υπό εταιρική επωνυμία και της οποίας ένας ή περισσότεροι εταίροι ευθύνονται προς τους εταιρικού δανειστές απεριόριστα και καθολικά ενώ άλλοι, ένας ή περισσότεροι, ευθύνονται περιορισμένα (ετερόρρυθμοι εταίροι)

Η ανώνυμη εταιρεία είναι εμπορική με νομική προσωπικότητα κεφαλαιουχική εταιρεία, για τα εταιρικά χρέη της οποίας ευθύνεται μόνο η ίδια με την περιουσία της (και οι μέτοχοι) και που το κεφάλαιο της διαιρείται σε ίσα μερίδια, τις μετοχές.

Η Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης είναι εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, για τα χρέη της οποίας ευθύνεται μόνο η ίδια με την περιουσία της και το κεφάλαιο της διαιρείται σε ίσα τμήματα, τα εταιρικά μερίδια. Η Ε.Π.Ε. είναι εμπορική εταιρεία κατά το τυπικό σύστημα και οι πράξεις της είναι πάντα εμπορικές. Στην Ε.Π.Ε. υπάρχουν συγχρόνως προσωπικά και κεφαλαιουχικά στοιχεία. Όλοι οι εταίροι ευθύνονται αποκλειστικά έως το ποσό της εισφοράς τους (δηλαδή την μερίδα συμμετοχής) για τις υποχρεώσεις της εταιρείας (το νομικό πρόσωπο ευθύνεται απεριόριστα), ενώ συγχρόνως, βρίσκονται σε άμεση επαφή με τους συναλλασσόμενους και συμμετέχουν άμεσα και προσωπικά στην διοίκηση των εταιρικών υποθέσεων.

5.1.3. Κοινωνικές παρεμβάσεις βάσει Προγραμματικών Συμβάσεων

Οι Προγραμματικές Συμβάσεις εντάσσονται στο πλαίσιο των προγραμματικών πράξεων οικονομικής ανάπτυξης και αποτελούν ως επί το πλείστον συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου. Σύμφωνα λοιπόν με σχετικές διατάξεις, ορίζεται ότι οι Προγραμματικές Συμβάσεις συνάπτονται για την μελέτη και εκτέλεση έργων όπως ύδρευση, αποχέτευση, οδοποιία ή προγραμμάτων ανάπτυξης όπως πολιτιστική ανάπτυξη καθώς και την παροχή υπηρεσιών στις οποίες βέβαια εντάσσεται και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Σημαντικές είναι κάποιες ειδικές νομοθετικές διατάξεις οι οποίες παρέχουν την δυνατότητα κατάρτισης προγραμματικών συμβάσεων που άπτονται άμεσα με δράσεις κοινωνικού χαρακτήρα.

• Άξια αναφοράς είναι η ειδική διάταξη που προβλέπει ότι οι δημόσιες υπηρεσίες, οι Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού και τα Ν.Π.Δ.Δ. επιτρέπεται να καταρτίζουν Προγραμματικές Συμβάσεις με Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, καθώς και με την Ε.Ε.Τ.Α.Α.. Οι Π.Σ. αυτές έχουν ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα σε εθνικό ή σε τοπικό επίπεδο για την εφαρμογή αντίστοιχων δράσεων πανελλαδικής ή τοπικής εμβέλειας.

Οι Ο.Τ.Α. λοιπόν, έχουν αναπτύξει πεδία κοινωνικής δράσης, με διευρυντικούς και εξειδικευμένους προσανατολισμούς βασιζόμενοι στις Προγραμματικές Συμβάσεις. Στα όρια των πεδίων αυτών καλύπτονται εκτός από τις αρμοδιότητες κοινωνικού χαρακτήρα και δράσεις για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα που αφορούν σε δραστηριότητες όπως : κατ' οίκον κοινωνική μέριμνα και φροντίδα, φύλαξη σχολικών κτιρίων, οδική ασφάλεια μαθητών, κοινωνική ενσωμάτωση μεταναστών, έκτακτες ανάγκες πολιτικής προστασία, μαζική άθληση, πολιτιστικές εκδηλώσεις, πληροφόρηση πολιτών, καθώς και κοινωνικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε.

Υπάρχουν όμως και ορισμένοι περιορισμοί όσον αφορά την κοινωνική παρεμβατικότητα των Ο.Τ.Α. και αυτοί κυρίως έχουν να κάνουν με την κατάργηση δικαιώματος κατάρτισης Π.Σ. από τα νομικά πρόσωπα των Ο.Τ.Α., όπως σύνδεσμοι και ιδρύματα αλλά και από τις επιχειρήσεις τους, εξαιρουμένων όμως όσων έχουν μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα. Επίσης, το αντικείμενο των Π.Σ. είναι εξειδικευμένο και επικεντρώνεται κυρίως σε υπηρεσίες ανοιχτής φροντίδας έχοντας ως στόχο την πρόληψη αναγκών αλλά και τον έγκαιρο εντοπισμό προβλημάτων κοινωνικοοικονομικού αποκλεισμού. Πρέπει να αναφερθεί δε η υποσημείωση ότι οι δράσεις πρέπει να αφορούν αποκλειστικά τοπικές υποθέσεις κοινωνικού χαρακτήρα. Τέλος, παρά την δημόσια χρηματοδότηση, σημαντικός είναι ο περιορισμός της αυτοτέλειας των Ο.Τ.Α., αποτέλεσμα της υποχρέωσης των συμβαλλόμενων ιδιωτικών φορέων να προσλάβουν προσωπικό μερικής απασχόλησης αλλά και η καθιέρωση ειδικών διαδικασιών παρακολούθησής τους.

Από όλες αυτές τις κοινωνικές παρεμβάσεις των Ο.Τ.Α. το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί σε αυτές που στηρίζονται στον τομέα της επιχειρηματικότητας

5.2. Ο νέος νόμος που πρόκειται να ανοίξει τον δρόμο στις κοινωνικές

επιχειρήσεις των ΟΤΑ στην Ελλάδα

Ένας νέος νόμος που θα δώσει σάρκα και οστά στον θεσμό των κοινωνικών επιχειρήσεων των ΟΤΑ στην Ελλάδα, οδεύει εδώ και καιρό προς την τελική του μορφή. Μέχρι και σήμερα, ο όρος «κοινωνική επιχείρηση» χρησιμοποιείται κατά βούληση, κυρίως όταν μια επιχείρηση ενεργούσε με κοινωνικούς προσανατολισμούς, χωρίς όμως να υποχρεούται να πληροί οποιεσδήποτε προϋποθέσεις και όρους. Το νέο θεσμικό πλαίσιο όμως έρχεται τώρα να περιγράψει με σαφέστερο τρόπο, το πότε μια επιχείρηση πρέπει και μπορεί να ονομάζεται κοινωνική.

Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος αυτός θα προβλέπει πως δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης α' και β' βαθμού και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου επιτρέπεται να καταρτίζουν προγραμματικές συμβάσεις με νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα καθώς και με την Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (ΕΕΤΑΑ)

Οι συμβάσεις αυτές θα έχουν ως αντικείμενο την παροχή υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο για την εφαρμογή των αντίστοιχων δράσεων πανελλαδικής ή τοπικής εμβέλειας. Σκοπός τους θα είναι η συμπληρωματική κάλυψη αναγκών εξυπηρέτησης των πολιτών και για την εκτέλεσή τους τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου θα χρησιμοποιούν προσωπικό που ανήκει στις κατηγορίες ανάλογων διατάξεων. Επίσης, ο νέος αυτός νόμος προβλέπει τους φορείς που μπορούν να καταρτίζουν επιχειρησιακά σχέδια παροχής υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα καθώς και τις αρμόδιες επιτροπές που θα τις εγκρίνουν.

Ειδικότερα, στις προγραμματικές συμβάσεις παροχής υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα περιλαμβάνονται κυρίως τα εξής :

- Η συγκεκριμένη δράση και η διάρκεια της
- Ο αριθμός των ατόμων που θα ασχοληθούν
- Οι πόροι χρηματοδότησης της δράσης
- Η εποπτεία και ο έλεγχος της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών
- Τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις των συμβαλλόμενων και οι ρήτρες που διασφαλίζουν την τήρηση των υποχρεώσεων αυτών.

Ως δράσεις παροχής υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα ορίζονται αυτές που οι Προγραμματικές συμβάσεις περιλαμβάνουν.

Συγκεκριμένο είναι και το πλαίσιο που προβλέπει τον τρόπο στελέχωσης των επιχειρήσεων. Η πρόσληψη του προσωπικού από τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού

δικαίου όπως αυτή προβλέπεται στην παράγραφο 1 του άρθρου 1 του υπό συζήτηση νόμου, θα γίνεται με σύμβαση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου, μερικής απασχόλησεως. Η διαδικασία πρόσληψης κατά ειδικότητα και τόπο θα γίνεται με βάση κριτήρια τα οποία θα καθορίζονται με κοινή υπουργική απόφαση όπως προβλέπεται από την αντίστοιχη παράγραφο.

Η διάρκεια των συμβάσεων μερικής απασχόλησης θα έχει ως μέγιστο όριο τους 24 μήνες, ενώ ανανέωση θα μπορεί να γίνει μετά την πάροδο 2 τουλάχιστον μηνών από τη λήψη της προηγούμενης. Όσον αφορά το ωράριο των συμβασιούχων μερικής απασχόλησης, δεν θα μπορεί να υπερβεί τις 20 ώρες την εβδομάδα. Γενικότερα οι συμβάσεις αυτές θα εναρμονίζονται πλήρως με τις ευρύτερες διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας.

Τα πρόσωπα που θα απασχολούνται στην εκτέλεση Προγραμματικών Συμβάσεων θα επιλέγονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 1 ενώ βασική προϋπόθεση θα είναι αυτά να προέρχονται από κοινωνικές ομάδες όπως:

α) Άνεργοι, εγγεγραμμένοι στον Ο.Α.Ε.Δ., σε ποσοστό 35%. Σ' αυτήν την περίπτωση ενδέχεται, ποσοστό της τάξεως του 10% να καταλαμβάνεται από άτομα που έχουν παραμείνει άνεργοι για περισσότερους από 12 συνεχείς μήνες.

β) Άνεργοι, εγγεγραμμένοι στον Ο.Α.Ε.Δ. που βρίσκονται στην τελευταία πενταετία πριν από την συνταξιοδότησή τους, σε ποσοστό 25%

γ) Νέοι μέχρι 30 ετών σε ποσοστό 20%

δ) Μητέρες τέκνων έως 12 ετών σε ποσοστό 10%

ε) Άτομα με αναπηρίες σε ποσοστό 10%

Στις τρεις πρώτες περιπτώσεις ποσοστό 60% θα καλύπτεται από γυναίκες, εφόσον υπάρχει αντίστοιχος αριθμός σχετικών αιτήσεων.

Επίσης προβλέπεται ότι, όσοι θα έχουν απασχοληθεί για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους, σε προγράμματα και δράσεις υπηρεσιών κοινωνικού χαρακτήρα, αντίστοιχα ως προς εκείνα που προβλέπονται στο άρθρο 3 του νέου νόμου, θα επιλέγονται σε ποσοστό μέχρι και 50% του συνόλου των προσλαμβανομένων σε κάθε κατηγορία.

Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν θα συμπληρώνεται το ποσοστό που προβλέπεται για κάθε μία από τις κοινωνικές ομάδες, θα προσαυξάνεται αντίστοιχα το ποσοστό της επόμενης.

Τα ποσοστά που προβλέπονται στην παράγραφο Ι επιτρέπεται να μεταβληθούν ανάλογα με τις ιδιαίτερες απαιτήσεις της δράσης. Η μεταβολή αυτή θα μπορεί να γίνει με κοινή υπουργική απόφαση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Επίσης βάσει αυτής θα ρυθμίζεται και κάθε άλλη λεπτομέρεια σχετική με την πρόσληψη των συμβασιούχων, η οποία δεν θα προβλέπεται ρητά από τις διατάξεις του νόμου.

Σημαντικό κρίνεται ότι, η μεταβολή των ποσοστών αυτών δεν θα μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστιαίες μονάδες το 20% εκείνων που προβλέπονται από την σχετική παράγραφο. Με κοινή υπουργική απόφαση θα καθορίζεται και ο τρόπος, η διαδικασία και τα ειδικότερα κριτήρια επιλογής μεταξύ των ενδιαφερομένων της ίδιας κατηγορίας .

Έχοντας επικεντρωμένο το ενδιαφέρον στις κοινωνικές επιχειρήσεις των ΟΤΑ, θα πρέπει να τονισθεί ότι η ανάληψη δράσεων από αυτούς πρέπει να συνάδει με την συνταγματική επιταγή. Σύμφωνα με αυτή η Τοπική Αυτοδιοίκηση έχει ως κύρια αποστολή την διαχείριση τοπικών υποθέσεων και δεν είναι νοητή η ενοποίηση της τοπικής διοίκησης με την ανάθεση κρατικών περιφερειακών υποθέσεων σε τοπικούς οργανισμούς. Επιπροσθέτως, κατά την άσκηση παραγωγικών παρεχόμενων δραστηριοτήτων θα πρέπει να αποδεικνύεται η σύμπτωση του σκοπού της επιχειρηματικής δραστηριότητας και της άσκησης τοπικών υποθέσεων. Ως εκ τούτου η δημιουργία επιχειρήσεων των ΟΤΑ ή η συμμετοχή τους σε Προγραμματικές Συμβάσεις θα πρέπει να ταυτίζεται με την διεξαγωγή τοπικών υποθέσεων οικονομικού και παροχικού χαρακτήρα.

Πιο συγκεκριμένα, η δημιουργία κερδοσκοπικών επιχειρήσεων των ΟΤΑ πρέπει να συμβάλλει στη ενίσχυση της οικονομικής αυτοτέλειας και επομένως της δυνατότητάς τους να διαχειρίζονται αποκλειστικά τις τοπικές υποθέσεις έτσι ώστε να δημιουργείται επαρκής σύνδεσμος με την έννοια της εξυπηρέτησης του τοπικού συμφέροντος, στην ικανοποίηση του οποίου αποβλέπει η συνταγματική επιταγή για την διοίκηση απ' αυτούς των τοπικών υποθέσεων.

Ωστόσο, η παροχή κοινωνικού χαρακτήρα υπηρεσιών, που στοχεύει στην υποβοήθηση και στήριξη των ατόμων με χαμηλά εισοδήματα, καθώς και κοινωνικών ομάδων που χρίζουν ιδιαίτερης ανάγκης για φροντίδα, δηλαδή υπερήλικες, παιδιά, ανάπηροι, μετανάστες, κ.α., πρέπει να είναι εξ ορισμού αντίθετη με την επίτευξη οικονομικού κέρδους από την παροχή αυτή, από μέρους των τοπικών αρχών.

5.3. Παραδείγματα κοινωνικών συνεταιρισμών και κοινωνικών

επιχειρήσεων από την ελληνική πραγματικότητα

Η αδυναμία του θεσμικού πλαισίου να προσδιορίσει επακριβώς το ευρύτερο φάσμα μιας κοινωνικής επιχείρησης έχει ως συνέπεια την χρήση του όρου από επιχειρήσεις με κοινωνικό προσανατολισμό μεν, αλλά χωρίς τις απαραίτητες προϋποθέσεις που θα τις καθιερώσει ως τέτοιες στην τοπική αγορά που δραστηριοποιούνται. Αυτό γιατί όροι και έννοιες όπως κοινωνική ευθύνη, κοινωνική Αξιολόγηση και Έλεγχος, κοινωνική και εργασιακή αποκατάσταση αποκλεισμένων ατόμων, κλπ δεν καλύπτονται από τις δράσεις τους συνολικά.

Πιο κάτω αναφέρονται ορισμένοι οργανισμοί που αποκαλούνται κοινωνικές επιχειρήσεις, όμως εύκολα μπορεί να διακρίνει κανείς γιατί στην περίπτωση τους ο όρος χρησιμοποιείται αυθαίρετα. Υποδηλώνει μόνο χαρακτήρα όχι όμως και συγκεκριμένο πλαίσιο λειτουργίας. Παραδείγματα αυτών είναι :

1. Συνεταιρισμός υποδηματοποιίας Βόλου «Ορίζοντες»
2. Συνεταιρισμός «Πυξίδα»
3. Η διαδικασία του μετασχηματισμού των προστατευόμενων εργαστηρίων του ψυχιατρικού νοσοκομείου Πέτρας Ολύμπου σε ΚοιΣΠΕ
4. Κοινωνική Συνεταιριστική Οργάνωση «Έδρα». Αθήνα
5. Δίκτυο Υπηρεσιών για την Απασχόληση «Φτιάγτο μαζί μας». Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής Αιγάλεω
6. Αστικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης για την Ψυχοκοινωνική και Επαγγελματική Αποκατάσταση Νέων με Ψυχοκοινωνικά Προβλήματα «Η Εικόνα»
7. Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου «Πρόσωπο με Πρόσωπο», Αθήνα
8. Κοινωνική Επιχείρηση Horizon
9. Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας, Συνεργείο Γενικών Καθαρισμών «Ο Νοικοκύρης»

I. Συνεταιρισμός υποδηματοποιίας Βόλου «Ορίζοντες»

Ο Συνεταιρισμός «Ορίζοντες» έχει έδρα στον Βόλο και δραστηριοποιείται στη παραγωγή του νοσοκομειακού παπουτσιού. Λειτουργεί ως αστικός συνεταιρισμός περιορισμένης ευθύνης των μελών του με την υποστήριξη του Γενικού Νομαρχιακού Νοσοκομείου Βόλου (Γ.Ν.Ν.Β.) και του Κέντρου Ψυχικής Υγείας.

II. Συνεταιρισμός «Πυξίδα»

Ο Συνεταιρισμός Δραστηριοτήτων «Πυξίδα» έχει έδρα στην Καλλιθέα και είναι ένας αστικός συνεταιρισμός περιορισμένης ευθύνης των μελών του, που δημιουργήθηκε το 2000.

Ουσιαστικά αποτελεί εξέλιξη του Συνεταιρισμού «Αυγερινός» που λειτουργεί από το 1993 και υποστηρίζεται από την Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας.

Πρόκειται για ένα μεικτό συνεταιρισμό που αποτελείται από άτομα της κοινότητας, επαγγελματίες διαφόρων ειδικοτήτων και ΑΜΕΑψ, σε ποσοστά σύμφωνα με το νόμο των ΚοιΣΠΕ.

Δραστηριοποιείται σε δύο τομείς:

- Ø στον τομέα λιανικής πώλησης, με κατάσταση ειδών δώρων
- Ø στον τομέα της χονδρικής πώλησης όπου τα μέλη συμμετέχουν κατά 80% στην κατασκευή και παραγωγή μελισσοκεριών, φωτιστικών λαμπών, κοσμημάτων και διαφόρων εποχιακών μικροκατασκευών, αντικείμενα με τα οποία ο συνεταιρισμός συμμετέχει σε μεγάλες εμπορικές εκθέσεις.

III. Η διαδικασία του μετασχηματισμού των προστατευμένων εργαστηρίων του ψυχιατρικού νοσοκομείου Πέτρας Ολύμπου σε ΚοιΣΠΕ

Το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Πέτρας Ολύμπου (Ψ.Ν.Π.Ο.) βρίσκεται στο χωριό Πέτρα, 25χλμ. μακριά από την πόλη της Κατερίνης, στους πρόποδες του Ολύμπου. Υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα Ψυχιατρικά Νοσοκομεία στην Ελλάδα (με 350 κρεβάτια στα μέσα της δεκαετίας του 80), ενώ σήμερα νοσηλεύονται 104 άτομα. Ωστόσο, βάση της Ψυχιατρικής Μεταρρύθμισης προγραμματίζεται στις αρχές του 2004, το οριστικό του κλείσιμο.

Στο Ψ.Ν.Π.Ο. λειτουργούν τα παρακάτω προγράμματα Επαγγελματικής Αποκατάστασης και Επανάταξης σαν προστατευμένα εργαστήρια.

- Ταβέρνα - Εστιατόριο «Τρίστρατο»
- Εργαστήριο Ζαχαροπλαστικής
- Θερμοκήπιο
- Η διαδικασία του μετασχηματισμού

IV. Κοινωνική Συνεταιριστική Οργάνωση «ΕΔΡΑ», Αθήνα

Ιδρύθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν.1667/86 ως αστικός συνεταιρισμός ειδικού σκοπού με την επωνυμία «Κοινωνικές Συνεταιριστικές Δραστηριότητες Ευπαθών Ομάδων» (Κ.Σ.Δ.Ε.Ο.), με διακριτικό τίτλο «Έδρα».

Σκοπός του συνεταιρισμού είναι η προώθηση της συνεργατικότητας και του κοινοτισμού ως εναλλακτική πρόταση ζωής και αποκατάστασης, για ευπαθείς ομάδες και άτομα.

Η «ΕΔΡΑ» είναι μέλος του ΠΡΑΞΙΣ (Πανελλήνιο Δίκτυο Παραγωγικών Εργαστηρίων ΑμΕΑ) καθώς και του ΚοιΣΠΕ Δυτικής Αττικής.

Στην προσπάθεια εκπλήρωσης των ανωτέρω, δραστηριοποιούνται υπό την εποπτεία της «ΕΔΡΑΣ»:

- Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης Οικοτροφείο «Ιπποκράτης Ι ».
- Παραγωγικό εργαστήριο κατασκευής χειροποίητων εικόνων σε κεραμίδι, ξύλινα παιχνίδια, εποχιακά είδη δώρων και διακόσμηση σε παραδοσιακά εδέσματα.
- Θυγατρική Εταιρεία Τροφοδοσίας και προώθησης ειδών Super Market «ΔΡΑΣΗ».
- Διαχείριση Ξενοδοχειακής Μονάδας για ΑμΕΑ στην περιοχή Λειβανάτες Φθιώτιδος με την ονομασία «Εντελβאים».
- Εκπαιδευτικά προγράμματα Πρακτικής Άσκησης για λογαριασμό του Ε.Π.Ι.Ψ.Υ. (Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας).
- Προγράμματα εθελοντισμού και παροχή Κοινωνικής Νοσηλευτικής χωρίς οικονομική επιβάρυνση.
- Προγράμματα Πρακτικής Άσκησης σπουδαστών των Τ.Ε.Ι.
- Στήριξη άλλων Ευαίσθητων Κοινωνικών Ομάδων όπως Γυναίκων, Μουσουλμάνων κλπ.

Υ. Δίκτυο Υπηρεσιών για την Απασχόληση «Φτιάχτο μαζί μας». Κέντρο

Ψυχικής Υγιεινής. Αιγάλεω

Νομική Μορφή: Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρία

Μη κερδοσκοπικός οργανισμός που επιχορηγείται και εποπτεύεται από το Υπουργείο Υγείας & Πρόνοιας

Στόχος – Ιδιαίτερα Χαρακτηριστικά: Δημιουργία και λειτουργία εναλλακτικού μοντέλου κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την κοινωνική επανένταξη και επαγγελματική απασχόληση νέων με προβλήματα ψυχικής υγείας, μέσω της παράλληλης και ισορροπημένης ανάπτυξης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και παροχής υπηρεσιών για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των χρηστών.

Έναρξη Λειτουργίας: Ιανουάριος 2000

Φορέας Υποστήριξης: Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής

Τομείς:

1. Τομέας Παραγωγής
2. Τομέας Παροχής Υπηρεσιών
3. Τομέας συνοδευτικών – υποστηρικτικών – επιστημονικών δραστηριοτήτων

V. Αστικός Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης για την

Ψυχοκοινωνική και Επαγγελματική Αποκατάσταση Νέων με Ψυχοκοινωνικά Προβλήματα «Η ΕΙΚΟΝΑ»

Ο συνεταιρισμός δημιουργήθηκε το 2001 ύστερα από την επιτυχή ολοκλήρωση του Προγράμματος HORIZON που υλοποίησε το Τμήμα Ψυχιατρικής Εφήβων και Νέων του Γ.Ν.Α. «Γ.ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ», όπου καταρτίστηκαν 15 νέοι και το οποίο προέβλεπε την προώθηση στην απασχόληση και τη δημιουργία Κοινωνικού Συνεταιρισμού με την επιδότηση του ΟΑΕΔ νέων ελεύθερων επαγγελματιών.

Η έναρξη των εργασιών πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2001, ενώ η παραγωγική διαδικασία ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2001. Η έδρα του είναι στο χώρο του Γ.Ν.Α. «Γ.ΓΕΝΝΗΜΑΤΑΣ». Το καταστατικό ίδρυσής του στηρίχθηκε σε ρυθμίσεις του άρθρου 12 (κοινωνικοί συνεταιρισμοί περιορισμένης ευθύνης) του νόμου 2716 και στην ισχύουσα νομοθεσία περί συνεταιρισμών.

VII. Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου «Πρόσωπο με Πρόσωπο», Αθήνα

Το Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου είναι μία επαγγελματική, εργασιακή δραστηριότητα της Π.Ε.Ψ.Α.Ε.Ε. (Πανελλήνια Ένωση για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση και την Επαγγελματική Επανάταξη) που δημιουργήθηκε στα πλαίσια Ευρωπαϊκού προγράμματος.

Το Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου αποτελεί μια εναλλακτική δομή Ψυχικής Υγείας, δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας και παρουσιάζει καλλιτεχνικές δραστηριότητες χρηστών και συνεργατών ψυχικής υγείας από όλη την Ελλάδα.

Το Κέντρο Κοινωνικού Διαλόγου μετά το τέλος του προγράμματος συνεχίζει τη λειτουργία του στον τομέα της εναλλακτικής διασκέδασης, οργανώνοντας πολύπλευρες δραστηριότητες όπως: εκθέσεις, εκδόσεις, ποιητικές βραδιές, μουσικές βραδιές, μικρά σεμινάρια και άλλες πολιτιστικές δράσεις εντός ή εκτός του Κέντρου.

VIII. Κοινωνική Επιχείρηση Kosmos – Horizon

Στο πλαίσιο της κοινοτικής πρωτοβουλίας Horizon Kosmos – άξονας «Απασχόληση», το οποίο υλοποίησε το Ε.Π.Ι.Ψ.Υ. ως συντονιστής φορέας, δημιουργήθηκε η Κοινωνική Επιχείρηση (1999). Πρόκειται για μία αστική εταιρεία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, της οποίας ιδρυτικά μέλη είναι 23 ψυχικά ασθενείς.

Η κοινωνική επιχείρηση είναι προσανατολισμένη και οργανωμένη σε τομείς που σχετίζονται με την προβολή και εμπορική προώθηση χειροποίητων έργων τέχνης και την εξαγωγή αυτών, προκειμένου να διασφαλιστεί η πολιτισμική μας ταυτότητα.

ΙΧ. Εταιρία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας Συνεργείο Γενικών Καθαρισμών «Ο Νοικοκύρης»

Η Εταιρία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (Ε.Π.Α.Ψ.Υ.) είναι σωματείο με σκοπούς κοινωφελείς και μη κερδοσκοπικούς που ιδρύθηκε το 1988 στην Αθήνα. Επίσης αποτελεί αναγνωρισμένο Μη Κυβερνητικό Οργανισμό, εγγεγραμμένο στο Μητρώο της ΥΔΑΣ του Υπουργείου Εξωτερικών.

Από το 1990 η ΕΠΑΨΥ έχει διαμορφώσει ένα δίκτυο μονάδων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης στην Εύβοια. Σημαντικότερο ρόλο στο δίκτυο αυτό διαδραματίζει η μονάδα επαγγελματικής αποκατάστασης που ιδρύθηκε το 1994.

Το Συνεργείο Γενικών Καθαρισμών «Ο Νοικοκύρης» αποτελεί κοινωνική επιχείρηση με σκοπό το κέρδος, εποπτευόμενη από την ΕΠΑΨΥ. Ως σκοποί του Συνεργείου αναφέρονται: η επαγγελματική αποκατάσταση, αυτοπραγμάτωση και ένταξη των ατόμων που αντιμετωπίζουν χρόνιες ψυχικές στο κοινωνικό σύνολο και η παροχή υπηρεσιών υψηλής ποιότητας σε ανταγωνιστικές τιμές, η οποία να εξασφαλίζεται από τη συνεχή ανανέωση του εξοπλισμού και τη χρήση των πιο σύγχρονων μηχανημάτων και μεθόδων καθαρισμού.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι στην Τ.Α δεν δίνεται η δυνατότητα να παρέμβει κοινωνικά έστω και έμμεσα, αφού το μεγαλύτερο μέρος των κοινωνικών επιχειρήσεων προσανατολίζεται στον ιδιωτικό τομέα. Αν και παρατηρούμε λοιπόν ότι εμφανίζονται χαρακτηριστικά κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο η απουσία της Τ.Α είναι αισθητή, ενώ παράλληλα αποτελεί δείγμα των μειωμένων κοινωνικών αντανακλαστικών της.

6. Το παράδειγμα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας

6.1. Γενικά στοιχεία Νομού Αιτωλοακαρνανίας

Η Αιτωλοακαρνανία αποτελεί τον μεγαλύτερο σε έκταση νομό της χώρας, με 5.460,888 km². Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2001, ο πληθυσμός του νομού είναι 223.731 κάτοικοι. Με το παλιό διοικητικό σύστημα ο νομός διαιρείτο σε 5 επαρχίες : Μεσολόγγι, Τριχωνίδα, Ναυπακτίας, Βάλτου και Βονίτσης-Ξηρομέρου. Σ' αυτόν υπήρχαν 17 δήμοι, 197 κοινότητες και 500 περίπου οικισμοί. Με την εφαρμογή του προγράμματος «Ιωάννης Καποδίστριας» περιορίστηκαν σε 29 Δήμους.

Στο μεγαλύτερο τμήμα ο νομός είναι ορεινή περιοχή. Τα συνολικά στρέμματα είναι 5.460,888 km², όπου τα ορεινά είναι 2.406,645 km² (44%), τα ημιορεινά είναι 1722,43 km² (32%) και τα υπόλοιπα πεδινά (24%).

Πρωτεύουσα του νομού είναι το Μεσολόγγι, ενώ το κέντρο της οικονομικής δραστηριότητας είναι το Αγρίνιο. Ολόκληρη η νότια πλευρά βρέχεται από τους κόλπους Κορινθιακό και Πατραϊκό, η δυτική από την θάλασσα του Ιονίου, ενώ μεγάλο μέρος της βόρειας από τον Αμβρακικό.

Στην ενδοχώρα κυριαρχεί το υδάτινο στοιχείο. Τρεις είναι που την διαρρέουν και αυτοί είναι : ο Αχελώος, ο Εύηνος και ο Μόρνος, ενώ οι φυσικές λίμνες Τριχωνίδα, Λυσιμαχία, Οζερός, Αμβρακία και Βουλκαριά συμπληρώνουν την εικόνα. Δεν πρέπει να παραλείψουμε και τις τρεις τεχνητές λίμνες Κρεμαστών, Καστρακίου και Σιράτου, που δημιουργήθηκαν για την ηλεκτροπαραγωγή από τη ροή του Αχελώου και έχοντας εξελιχθεί σε σπουδαίους υδροβιότοπους. Ο Αχελώος χωρίζει στα δύο το νομό, δυτικά την Ακαρνανία και ανατολικά την Ατωλία.

Η στρατηγική θέση, το ήπιο κλίμα, οι εύφορες πεδιάδες και κοιλάδες, οι λιμνοθάλασσες και οι λίμνες, κάνουν τον νομό να ξεχωρίζει ως προνομιούχος περιοχή.

Υπάρχει και η άλλη πλευρά, η σπουδαιότερη ίσως, που συμπληρώνει την εικόνα της περιοχής και είναι τα πολυάριθμα μνημεία που καλύπτουν όλες τις εποχές, την αρχαία, την βυζαντινή και μεταβυζαντινή και την νεότερη περιοχή.

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας είναι από τους πιο πλούσιους νομούς της χώρας σε λίμνες. Στο βορειοδυτικό άκρο του νομού, στην χερσόνησο της Στέρνας, βρίσκεται η λίμνη Βουλκαριά. Η λίμνη Αμβρακία βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του νομού, νότια της Αμφιλοχίας και τα νερά καλύπτουν επιφάνεια 12 km².

Η μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδος είναι η Τριχωνίδα, που βρίσκεται στο νότιο τμήμα του νομού και έχει έκταση 97 km². Στα δυτικά της Τριχωνίδας υπάρχει η «μικρή αδερφή της», η Λυσιμαχία με επιφάνεια 13.5 km². Στις δύο αυτές λίμνες συγκεντρώνονται τα νερά

και τα βουνά, Παναιτωλικό και Αράκυνθο, που όταν υπερχειλίζουν διοχετεύονται στον Αχελώο.

Αγρίνιο

Η βασική οικονομική δραστηριότητα στην πόλη του Αγρινίου, από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα έως τις μέρες μας είναι η καλλιέργεια, η επεξεργασία και εμπορία καπνού. Φημισμένα σε όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό είναι τα : Τσεμπέλια Αγρινίου. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα δημιουργήθηκαν στην πόλη εταιρείες επεξεργασίας και εμπορίας καπνού, εκ των οποίων η πιο γνωστή πανελληνίως σήμερα είναι η *Παπαστράτος ΑΒΕΣ*.

Μπορεί το Μεσολόγγι, για λόγους ιστορικούς να 'ναι η πρωτεύουσα του νομού, αλλά το Αγρίνιο είναι το οικονομικό, πολιτιστικό, πνευματικό σημείο αναφοράς της Αιτωλοακαρνανίας. Έχει εξελιχθεί σε μείζον κέντρο της Δυτικής Στερεάς, με δεκάδες μεγάλες επιχειρήσεις, τράπεζες, χρηματιστηριακές, αντιπροσωπείες αυτοκινήτων, αλυσίδες υπεραγορών και λίγες αλλά σπουδαίες βιομηχανικές μονάδες. Η οικονομική ευρωστία της πόλης οφείλεται και στο γεγονός ότι εξυπηρετεί εμπορικά την «ενδοχώρα» του κάμπου, δηλαδή τους Δήμους της Τριχωνίδας και τους Δήμους του Αχελώου.

Το Αγρίνιο έχει 44030 κατοίκους και αποτελεί εκπαιδευτικό κέντρο. Εκτός από περίπου 25 δημοτικά, 7 γυμνάσια, 8 λύκεια, ιδιωτικά ή μη, αρκετά νηπιαγωγεία και βρεφονηπιακούς σταθμούς, ιδιωτικά φροντιστήρια, βρίσκεται και η Πανεπιστημιακή σχολή του Αγρινίου, που με επιτυχία λειτουργεί υπό την επίβλεψη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Η καθημερινή ζωή των Αγρινιωτών διανθίζεται από πλήθος κοινωνικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων. Για παράδειγμα, υπάρχουν τα προγράμματα εκδηλώσεων του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου, της Γυμναστικής Εταιρείας, του Συλλόγου γυναικών, τις εκθέσεις της Παπαστράτειας Αίθουσας Τέχνης, τις παραστάσεις του Δημοτικού και Περιφερειακού Θεάτρου και άλλα πολλά.

Μεσολόγγι

Το Μεσολόγγι, με 13791 κατοίκους, είναι σχετικά νέα πόλη, διαθέτοντας πολλά Μουσεία και ιστορικά Μνημεία και έντονη Πνευματική ζωή. Έχει πολλές υπέροχες φυσικές ομορφιές, όπως η λιμνοθάλασσα με το καταπληκτικό ηλιοβασίλεμα και επίσης τα ιαματικά λουτρά που υπάρχουν στην λιμνοθάλασσα.

Είναι μια όμορφη και ήρεμη πόλη, με ιδιαίτερο χρώμα και χαρακτηριστική γραφικότητα, είναι χτισμένη πλάι στην λιμνοθάλασσα, ανάμεσα στις εκβολές δύο ποταμών, του Ευήνου και Αχελώου και με τις γύρω αξιόλογες κοινότητες αποτελεί μια σημαντική ευρύτερη Οικιστική Ενότητα.

Η λιμνοθάλασσα της, αποτελεί έναν από τους καλύτερους Υγροβιότοπους καθώς επίσης και σημαντικό ιχθυοπαραγωγικό κέντρο της χώρας και παραγωγής αλατιού με τις δύο Αλυκές της.

Επίσης, στο Μεσολόγγι τιμάται η Μεγάλη Θυσία των Ελεύθερων Πολιορκημένων με τις εορτές της Εξόδου.

Ναύπακτος

Η Ναύπακτος είναι μια μικρή ιστορική και γραφική πόλη σε απόσταση 8 χιλιομέτρων από το Αντίρριο και 216 χιλιόμετρα από την Αθήνα. Είναι χτισμένη αμφιθεατρικά στην πλαγιά του λόφου που ακουμπάει στη θάλασσα απέναντι από την Πελοπόννησο, ανάμεσα στους Δελφούς και στο Μεσολόγγι.

Η παλιά πόλη, που βρίσκεται μέσα στα τείχη, έχει διατηρήσει το δικό της ύφος, την παλιά της φυσιογνωμία. Από την κορυφή του Κάστρου μπορείς να δεις τον Κορινθιακό και την απέναντι Πελοποννησιακή λωρίδα, ενώ στην κάτω άκρη της πόλης διακρίνεται το παλιό βενετσιάνικο λιμανάκι.

Η Ναύπακτος έχει όλα εκείνα τα στοιχεία που συγκροτούν την γραφικότητα. Αρκετό πράσινο, άφθονα νερά, καθαρή θάλασσα, το ισχυρό κάστρο και το πανέμορφο οχυρό λιμανάκι, που είναι το μικρότερο και ομορφότερο της Μεσογείου. Το κλίμα θεωρείται εύκρατο μεσογειακό με ήπιο σχετικά χειμώνα και δροσερό καλοκαίρι.

Από αρχιτεκτονικής άποψης, παρουσιάζει σήμερα την όψη μιας αστικής συγκρότησης, που αναπτύσσεται κατά μήκος της παραλίας πέντε και πλέον χιλιομέτρων. Το «ιστορικό κέντρο» περικλείεται από τείχη και παρουσιάζει παραδοσιακό, πολεοδομικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

Γενικά Δημογραφικά Στοιχεία του Νομού Αιτωλοακαρνανίας

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ 1991-2001 ΝΟΜΟΥ ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑΣ			
	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο
Απογραφή 1991	113.817	114.363	228.180
Απογραφή 2001	112.706	110.579	223.771

Απογραφές 1991-2001, πηγή www.aitoloakarnania.gr

<u>Απογραφές</u>	<u>1991</u>	<u>2001</u>
Μεσολόγγι	12103	13791
Αγρίνιο	40934	44030
Ναύπακτος	10845	18231

Απογραφές 1991-2001, πηγή www.aitoloakarnania.gr

ΠΑΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟΓΡΑΦΩΝ		
	1971	1981	1991
Αριθμός κατοίκων	228.989	219.764	228.180
Αριθμός κατοίκων πρωτεύουσας	11614	10164	12674
Πυκνότητα πληθυσμού (κατά τ.χμ.)	42	40	42
Αστικός Πληθυσμός	54193	56462	75853
Ημιαστικός πληθυσμός	55033	49360	38357
Αγροτικός πληθυσμός	119763	113942	113970
Γάμοι (μόνιμος κατοικία γαμπρού)	1665	1418	1180
Γεννήσεις (μόνιμος κατοικία μητρός)	4415	3236	2399
Θάνατοι (μόνιμος κατοικία θανόντος)	1752	2033	2274

Γενικά δημογραφικά στοιχεία του νομού, πηγή www.aitoloakarnania.gr

Με βάση τους παραπάνω πίνακες μπορούμε να σημειώσουμε ότι, συνολικά ο πληθυσμός του νομού με τα στοιχεία των τελευταίων δεκαετιών παρουσιάζει μια μικρή μείωση και μόνο στις τρεις μεγάλες πόλεις του νομού βλέπουμε μια αυξητική τάση. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί από την τάση αστυφιλίας του πληθυσμού και την εγκατάλειψη των ημιαστικών περιοχών. Ο αγροτικός πληθυσμός παραμένει σταθερός στα ίδια επίπεδα, παρά την δραματική μείωση που έχει παρατηρηθεί γενικώς στην Ελλάδα.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	
Μεταπτυχιακό	248
Πτυχιούχοι ΑΕΙ	6831
Πτυχιούχοι ΤΕΙ	1777
Πτυχιούχοι Ανωτέρων σχολών	698
Φοιτούν σε ΑΕΙ,ΤΕΙ ή Ανωτέρα Σχολή	2974
Απόφοιτοι μέσης Εκπαίδευσης	25576
Τελείωσαν τη Γ' Γυμνασίου	19372
Απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης	90733
Δεν τελείωσαν τη στοιχειώδη εκπαίδευση	23876
Αγράμματοι(μη γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση)	25191
ΣΥΝΟΛΟ	197276

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας(ΕΣΥΕ) – www.statistics.gr . Στατιστική Υπηρεσία Μεσολογγίου(Απογραφή 1991)

Σύμφωνα με τον πίνακα, αξίζει να σημειώσουμε τα εξής:

- Το ποσοστό των αναλφάβητων φθάνει το 13%
- Το 71% του πληθυσμού είναι απόφοιτοι δημοτικού και κάτω
- Οι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης(γυμνασίου) ανέρχονται στο 10%.
- Οι απόφοιτοι λυκείου(δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης), είναι περίπου στο 13%, όσοι δηλαδή περίπου και οι αναλφάβητοι
- Οι πτυχιούχοι ΑΕΙ, ΤΕΙ μόλις που φτάνουν το 4,5% του πληθυσμού, ενώ το 1,5% σπούδαξε τη στιγμή της απογραφής σε ΑΕΙ, ΤΕΙ.
- Επίσης, πολύ μικρό είναι τέλος το ποσοστό που κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι το εκπληκτικά μεγάλο ποσοστό (περίπου το 93% του πληθυσμού) είναι το πολύ μέχρι απόφοιτοι λυκείου. Το γεγονός αυτό δείχνει την περιορισμένη δυνατότητα ανάπτυξης και την δυσκολία εναρμόνισης της κοινωνίας με τα σύγχρονα δεδομένα και απαιτήσεις της αγοράς. Έτσι, το εκπαιδευτικό επίπεδο των κατοίκων του νομού κατατάσσεται στην κατηγορία μέσο ή χαμηλό, ενώ μόνο το 7% καταφέρνει να τελειώσει τη Μέση Εκπαίδευση.

Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	
Οικονομικά Ένεργοι	
Σύνολο	85693
Απασχολούμενοι	77468
Άνεργοι	8225
Από αυτούς νέοι	4507
Οικονομικά μη ενεργοί	110631

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Μεσολογγίου(Απογραφή 1991)⁴⁰

Στο θέμα *Απασχόληση-Ανεργία στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας*, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991 το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του νομού, είναι 86.000 άτομα περίπου.

Από αυτούς, οι απασχολούμενοι είναι περίπου 77.500(ποσοστό περίπου 90%), και οι άνεργοι 8225(ποσοστό 10%).

Το σημαντικό είναι ότι από αυτούς οι 4500(ποσοστό 54,8%) είναι νέοι. Οι οικονομικά μη ενεργοί(που δεν συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία), ανέρχονται σε 110.631 άτομα.

Τον Δεκεμβρίου του 1998, η ανεργία στο νομό ανερχόταν στο 11,7%, 1,3 μονάδες παραπάνω από τον εθνικό μέσο όρο(10,4%), κατέχοντας την 39^η θέση σε σύνολο 52 νομών.

Τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας(ΕΣΥΕ) για το τέταρτο τρίμηνο του 2002, δείχνουν ότι το σύνολο του εργατικού δυναμικού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας είναι περίπου 250.000 (ποσοστό περίπου 90%), ενώ οι άνεργοι είναι 25.000 περίπου(10%).

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την μελέτη που πραγματοποίησε η αναπτυξιακή Τριγωνίδα Α.Ε. στο πλαίσιο της Αναπτυξιακής Σύμπραξης : «Σύμφωνο Προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Αιτωλοακαρνανία» όλα τα παραπάνω στοιχεία συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι το προφίλ του μέσου ανέργου στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας είναι *νέοι, γυναίκες, απόφοιτοι λυκείου ή και κατώτερα.*

⁴⁰ Δεν υπάρχουν διαθέσιμα επεξεργασμένα στοιχεία για αργότερα από το 1991.

6.2. Το ιδιαίτερο προφίλ των ευπαθών κοινωνικών ομάδων του Ν.

Αιτωλοακαρνανίας ως εφιαλτήριο ανάπτυξης μοντέλων κοινωνικής επιχειρηματικότητας

Ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας παρουσιάζει έντονα το πρόβλημα της αυξημένης ανεργίας λόγω της αναδιάρθρωσης του πρωτογενή και δευτερογενή τομέα τα τελευταία χρόνια, με ιδιαίτερα αυξημένη την ανεργία των ευπαθών κοινωνικών ομάδων που στερούνται ευκαιριών ένταξης στην τοπική αγορά εργασίας.

Προκειμένου λοιπόν, να διαπιστωθούν τα αίτια του αποκλεισμού ευπαθών κοινωνικών ομάδων από την αγορά εργασίας, να προσδιοριστούν οι ανάγκες και οι όροι ένταξης τέτοιων ομάδων στην τοπική αγορά εργασίας αλλά και το πώς αυτή θα επιτευχθεί, εκπονήθηκε μία έρευνα- μελέτη στα πλαίσια της Πρωτοβουλίας Equal.

Τη μελέτη αυτή ανέλαβε μία Ομάδα Έργου αποτελούμενη από επιστημονικούς συνεργάτες της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης έχοντας βέβαια την στήριξη των εταίρων – φορέων της αναπτυξιακής σύμπραξης «Σύμφωνο προώθησης της επιχειρηματικότητας στην Αιτωλοακαρνανία».

Η Ομάδα Μελέτης χρησιμοποίησε ως στατιστικό πληθυσμό, Α.μ.Ε.Α., Αθίγγανους, άνεργους νέες /νέους, αλλά και τοπικές επιχειρήσεις. Στόχος ήταν να καταγραφούν οι ιδιαίτερες δυσκολίες των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και να διερευνηθεί εάν μέσω των κοινωνικών επιχειρήσεων μπορούν να καλυφθούν κενά της τοπικής αγοράς στις κοινωνικές υπηρεσίες ή στις καινοτόμες και βιώσιμες επιχειρήσεις.

Το στατιστικό δείγμα το οποίο αποτέλεσε αντικείμενο της έρευνας περιλαμβάνει : 20 Τοπικές επιχειρήσεις, 120 Α.μ.Ε.Α., 127 Αθίγγανους και 121 άνεργους νέους και νέες.

Προκειμένου να γίνουν αντιληπτά τα στοιχεία της έρευνας αξίζει να γίνει μία συνοπτική περιγραφή των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και συγκεκριμένα των Αθίγγανων και των Α.μ.Ε.Α.

Πρώτη κατηγορία είναι οι Αθίγγανοι που αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα κοινωνικής ενσωμάτωσης. Οι περισσότεροι είναι αναλφάβητοι. Έχουν άγνοια ή ακόμα και καχυποψία για τις κρατικές υπηρεσίες, γεγονός που εν μέρει έχει ως αποτέλεσμα την χαμηλή πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και προγράμματα υπηρεσιών ή φορέων. Δεν διαθέτουν κάποιες εξειδικευμένες γνώσεις ή δεξιότητες. Εγκαθίστανται συνήθως σε υποβαθμισμένες περιοχές των πόλεων με ελάχιστες ή ανύπαρκτες παροχές (φως, νερό, τηλέφωνο, κλπ). Τέλος, η μη αποδοχή τους από την ελληνική κοινωνία και τον ντόπιο πληθυσμό είναι καθοριστικός παράγοντας για την απομόνωση και την περιθωριοποίησή τους.

Δεύτερη κατηγορία είναι τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Σύμφωνα με τον νόμο 2817/2000 ως τέτοια θεωρούνται τα άτομα που έχουν δυσκολία μάθησης και προσαρμογής εξαιτίας σωματικών, διανοητικών, ψυχολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών

ιδιαιτεροτήτων. Αναφορικά με την απασχόληση των Α.μ.Ε.Α. υπάρχουν συγκεκριμένες νομοθετικές διατάξεις.

Είναι η κοινωνική ομάδα που διατρέχει τον μεγαλύτερο ίσως κίνδυνο εργασιακού παραγκωνισμού, αφού αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες στην απόκτηση κατάλληλων προσόντων και δεξιοτήτων.

Βέβαια πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η εξασφάλιση εργασίας και η επαγγελματική αποκατάσταση των Α.μ.Ε.Α. θεωρείται ουσιαστική και θεμελιώδης γιατί τους εξασφαλίζει μία αξιοπρεπή ζωή και τους επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή στην κοινωνία. Με την εργασιακή τους ένταξη λοιπόν, εκτός του ότι παύουν να είναι παθητικοί δέκτες παροχών, παράλληλα αλλάζει η νοοτροπία της κοινωνίας και αμβλύνονται τα κοινωνικά στερεότυπα καθώς και οι διακρίσεις.

Τα κυριότερα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα- μελέτη είναι τα εξής:

Οι Αθίγγανοι που αντιμετωπίζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας (96% των ερωτηθέντων), έχουν ως προτεραιότητα (92,8%) την απασχόλησή τους με αγροτουριστικές επιχειρήσεις. Ενώ για τις κοινωνικές υπηρεσίες ενδιαφέρον δείχνει μόλις το 1,7%. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι Αθίγγανοι επιθυμούν μία μόνιμη και σταθερή εργασία(100%) σε επιχείρηση της περιοχής. Επιδίωξη τους είναι η απόκτηση μόνιμης κατοικίας και η αποκατάσταση των απογόνων τους. Εκτιμούν ότι ο κυριότερος λόγος για την έλλειψη επιχειρηματικής δραστηριότητας δεν είναι η σχέση τους με την υπόλοιπη κοινωνία αλλά η απουσία κεφαλαίου (75%) και η ανεπάρκεια επιχειρηματικών γνώσεων (25%). Τέλος, μόνο το 5% δέχεται την πιθανή συμμετοχή (ως μέτοχος) σε επαγγελματική δραστηριότητα.

Οι άνεργοι νέοι και νέες σε ποσοστό 50,4% δεν γνωρίζουν για την ύπαρξη ή υλοποίηση κοινωνικών υπηρεσιών και προγραμμάτων. Η ύπαρξη μεγάλων παραγωγικών μονάδων είναι ο τομέας που σε ποσοστό 39% εκτιμάται σαν τοπική ανάγκη επιχειρηματικής δράσης. Το 54% κρίνει ανεπαρκή την εκτέλεση αρμοδιοτήτων από τον Δήμο. Σημαντικά στοιχεία είναι πως το 74,51% υποστηρίζει ότι δεν μπορεί να συνεργαστεί με Α.μ.Ε.Α., ενώ το 75,2% δεν μπορεί να συνεργαστεί με οικονομικούς μετανάστες.

Τα Α.μ.Ε.Α. υποστηρίζουν σε ποσοστό 94,2% πως το συγκεκριμένο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι η ανεργία, ενώ το 55% κρίνει κακή την ποιότητα ζωής και θεωρεί πως πρέπει να υπάρξουν αλλαγές στον τομέα της εκπαίδευσης (36,7%). Το 82% θεωρεί ότι ο Δήμος δεν εκτελεί επαρκώς τις αρμοδιότητες του. Το 49,2% δεν γνωρίζει αν υλοποιούνται από τους Ο.Τ.Α. κοινωνικά προγράμματα. Όσον αφορά την επιχειρηματική πρωτοβουλία το 40% υποστηρίζει ότι είναι εφικτή, ενώ απόλυτη (100%) είναι η θέση τους σχετικά με την μεταξύ τους συνεργασία. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι η συμβίωση με άλλες φυλετικές ομάδες κρίνεται κακή από το 40% των ερωτηθέντων, όπως άλλωστε και η προοπτική συνεργασίας μαζί τους, αφού το 45,4% την θεωρεί αδύνατη.

Τέλος, οι επιχειρήσεις σε ποσοστό 100% παραδέχονται ότι δεν θα ήθελαν για συνεταίρους ή μετόχους αθίγγανους ή αλλοδαπούς μετανάστες, ενώ το 70% δεν θα ήθελε (υπό την ίδια βάση) Α.μ.Ε.Α.. Ενθαρυντικό είναι το γεγονός ότι αρκετά μεγάλο ποσοστό βλέπει θετικά μία μελλοντική ενασχόληση που θα αφορά φροντίδα ηλικιωμένων ή ατόμων με ιδιαίτερες ανάγκες.

Τα αποτελέσματα λοιπόν της έρευνας – μελέτης, σχετικά με την καταγραφή των προβλημάτων και των συνθηκών γενικότερα που αφορούν τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες του Ν. Αιτωλοακαρνανίας δείχνουν ξεκάθαρα ότι συμβατές και παραδοσιακές δράσεις δεν είναι ικανές να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις διαμορφωθείσες ανάγκες. Φορείς και δράσεις, δηλαδή του δημοσίου (σε τοπικό επίπεδο) αλλά και ιδιωτικές πρωτοβουλίες αδυνατούν να λύσουν τα σύνθετα προβλήματα που αφορούν την αγορά εργασίας και τις ευπαθείς ομάδες.

Γι αυτό τον λόγο λοιπόν προκύπτει η αναγκαιότητα ανάπτυξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον Νομό. Ειδικότερα, η αναγκαιότητα αυτή βασίζεται :

- α) στην παντελή έλλειψη συντονισμένων δράσεων στον τομέα αυτό
- β) στην έλλειψη οργανωμένων δομών ενίσχυσης της Κοινωνικής Οικονομίας
- γ) στην αδυναμία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης να αναλάβει πρωτοβουλίες και δράσεις
- δ) στην έλλειψη συντονισμού κοινωνικών και οικονομικών φορέων
- ε) στο αρνητικό κλίμα, προϊόν ανταγωνισμού, που επικρατεί στις σχέσεις των ευπαθών κοινωνικών ομάδων μεταξύ τους, αλλά και μεταξύ αυτών και των επιχειρήσεων

Όλοι οι παραπάνω λόγοι κατέστησαν απαραίτητη την έγκριση της πρότασης της «Αναπτυξιακής Σύμπραξης-Σύμφωνο προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας» στα πλαίσια της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal και του μέτρου 2.2. «κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του αποκλεισμού».

7. Η προώθηση της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο

Νομό Αιτωλοακαρνανίας

Η πρόταση που προωθεί την κοινωνική επιχειρηματικότητα στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας είναι αποτέλεσμα της Αναπτυξιακής Σύμπραξης και του Συμφώνου Κοινωνικής επιχειρηματικότητας τα οποία αποτελούν υποπρόγραμμα της Κ.Π. Equal.

Η εγκριθείσα αυτή λοιπόν πρόταση έχει 2 στόχους :

- Την ανάπτυξη ενεργητικών τεχνικών προώθησης στην απασχόληση ατόμων από ευπαθείς ομάδες
- Την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την καλύτερη αξιοποίηση των ανθρώπινων πόρων στον νομό Αιτωλοακαρνανίας

Ο Νομός λοιπόν νοσεί, τα «συμβατά φάρμακα» δεν είναι αποτελεσματικά. Έτσι, καλείται ένα νέο «φάρμακο», που βρίσκεται σε πειραματικό στάδιο να δώσει λύσεις, και αυτό είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα.

7.1. Το Equal ερευνά νέους δρόμους για την αντιμετώπιση των διακρίσεων

και της ανισότητας των ευπαθών κοινωνικών ομάδων στον

Ν. Αιτωλοακαρνανίας

Η Κοινωνική Πρωτοβουλία *Equal 2000-2006* συγχρηματοδοτεί δράσεις σε όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. Η κύρια διαφορά της από τα υπόλοιπα προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου είναι η καινοτομική διάστασή της και η έμφαση που δίνει στην διακρατικότητα.

Εκτός από την Απασχόληση και την Προσαρμοστικότητα, ιδιαίτερη βαρύτητα δίνει στην επιχειρηματικότητα και πιο συγκεκριμένα, στην δημιουργία επιχειρήσεων και στην κοινωνική οικονομία. Τομείς για τους οποίους προβλέπει συγκεκριμένο ποσοστό κατανομής χρηματοδότησεως.

Βαρόμετρο για την επιτυχία της αποτελεί το κατά πόσο οι αρχές και οι στόχοι της μεταφέρονται επιτυχώς σε εθνικό και εν συνέχεια σε τοπικό επίπεδο. Προσπαθεί δηλαδή έτσι να αντιμετωπίσει το πρόβλημα στην ρίζα του. Για τον λόγο αυτό προτείνει συγκεκριμένα μέτρα προκειμένου να υπάρξει τοπική ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος γενικότερα και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας ειδικότερα.

Στην *Equal* λοιπόν και συγκεκριμένα στο Υποπρόγραμμα 2 που αφορά την «Ανάπτυξη Επιχειρηματικού Πνεύματος» εμπεριέχεται το Μέτρο 2.2. για την «Κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του αποκλεισμού».

Το μέτρο αυτό προβλέπει το 2.2.1.: που αναφέρεται «στην διαμόρφωση κατάλληλου επιχειρηματικού πλαισίου -περιβάλλοντος για τη διευκόλυνση της επιχειρηματικής δράσης στον τρίτο τομέα», το 2.2.2. : που αναφέρεται «στην ανάδειξη νέων επαγγελματιών στην

κοινωνική οικονομία» και το 2.2.3. : που κάνει αναφορά στην «ενίσχυση της απασχόλησης και υποστήριξη της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων /οργανισμών στον κοινωνικό τομέα».

Βάσει αυτών των υποπρογραμμάτων και Μέτρων έγινε η πρόταση, η οποία και εγκρίθηκε και αφορά την «Αναπτυξιακή Σύμπραξη – Σύμφωνο προώθησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας». Το Σύμφωνο αυτό υπογράφηκε από το Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

7.2. Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας

Το Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας είναι ένα αντιπροσωπευτικό όργανο, στο πλαίσιο του οποίου προωθείται η παγίωση της σχέσης και συνεργασίας των τοπικών κοινωνικών και παραγωγικών φορέων, του Νομού Αιτωλοακαρνανίας.

Ειδικότεροι στόχοι του Τοπικού Συμβουλίου είναι οι εξής :

1. Εφαρμογή και παρακολούθηση του Τοπικού Σχεδίου Δράσης για την κοινωνική επιχειρηματικότητα, που εκπονήθηκε με σκοπό την ενίσχυση του κοινωνικού τομέα της τοπικής οικονομίας και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων της περιοχής (Α.μ.Ε.Α., Αθίγγανοι, Άνεργοι)
2. Μακροπρόθεσμος σχεδιασμός και παραγωγή δραστηριοτήτων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας και την ένταξη στην αγορά εργασίας των ευπαθών κοινωνικών ομάδων που αναφέρθηκαν παραπάνω.
3. Προώθηση δράσεων για την ενεργοποίηση της ζήτησης των προϊόντων και των υπηρεσιών των κοινωνικών επιχειρήσεων Αγρινίου και Ναυπάκτου
4. Προώθηση της εξέλιξης και ενσωμάτωσης των κοινωνικών επιχειρήσεων στις τοπικές αναπτυξιακές διαδικασίες.
5. Συμμετοχή σε αντίστοιχα εθνικά και ευρωπαϊκά δίκτυα φορέων για την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας
6. Προώθηση σε περισσότερο άμεσο επίπεδο της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, μεριμνώντας προκειμένου οι κοινωνικές επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση στην επιχειρηματική αγορά, μέσω συμβατικών σχέσεων που θα συνάπτουν με τους τοπικούς Ο.Τ.Α., με επιχειρηματικές ενώσεις και άλλους αναπτυξιακούς και παραγωγικούς φορείς.

Η σημαντικότερη επιδίωξη του Συμβουλίου, η οποία και επιτεύχθηκε, ήταν η συμμετοχή και ο συντονισμός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού φορέων ούτως ώστε να διευρυνθεί σημαντικά η δυνατότητα προώθησης του κοινωνικού τομέα της κοινωνικής οικονομίας.

Μέλη του Τοπικού Συμβουλίου είναι :

- Φορείς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Δήμοι καθώς και Αναπτυξιακές εταιρείες)
- Εκπρόσωποι τοπικών συνδικαλιστικών φορέων (εργατικά κέντρα, τοπικά επιμελητήρια)
- Φορείς ευρύτερου Δημόσιου Τομέα
- Φορείς συλλογικής εκπροσώπησης ευπαθών κοινωνικών ομάδων: ΑμΕΑ, Αθίγγανοι, Άνεργοι νέοι, Άνεργες νέες

Ο λόγος που το Συμβούλιο συστήθηκε είναι να αποτελέσει ένα συντονιστικό δίκτυο φορέων, στο οποίο ανταλλάσσονται πληροφορίες, καταθέτονται προτάσεις και σχεδιάζονται ενέργειες για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας ευπαθών ομάδων. Σημαντική δε είναι και η συμμετοχή του στην ευρύτερη διάδοση των αποτελεσμάτων των δράσεων της Κ.Π. Equal στο νομό Αιτωλοακαρνανίας.

Ο διασυνδεδετικός του ρόλος μεταξύ κοινωνικών και οικονομικών φορέων της περιοχής και συνεπώς η παρουσίαση της εξέλιξης του προγράμματος στο πλαίσιο των εργασιών του θα έχει προφανή πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στη τοπική κοινωνία και οικονομία.

Όσον αφορά την σημαντικότερη πρωτοβουλία – ενέργεια που έχει αναλάβει, αυτή είναι η υπογραφή του «Συμφώνου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας». Με την υπογραφή αυτή κατοχυρώνονται συγκεκριμένες και σαφείς συμβατικές υποχρεώσεις τις οποίες ανέλαβαν τα μέλη του για την εκπλήρωση των στόχων του.

7.3. Αναπτυξιακή Σύμπραξη – «Σύμφωνο Προώθησης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας»

Το βασικό ζήτημα, το πρόβλημα της αυξημένης ανεργίας στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας και κυρίως το ότι οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες της περιοχής πλήττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από την ανεργία, αντιμετωπίζεται από την *Αναπτυξιακή Σύμπραξη* : «ΣΥΜΦΩΝΟ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑ».

Ο τρόπος με τον οποίο η Σύμπραξη έχει επιλέξει να ενεργοποιηθεί για την καταπολέμηση της ανεργίας ευπαθών ομάδων στην Αιτωλοακαρνανία είναι η προώθηση και στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μέσω των ενεργειών του Σχεδίου Δράσης, η Α.Σ. θα δημιουργήσει ένα προστατευμένο επιχειρηματικό περιβάλλον που θα ευνοεί την δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων και θα προβάλλει τις υπηρεσίες τους. Ταυτόχρονα, θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης των ειδικοτήτων της κοινωνικής οικονομίας και θα συμβάλλει στην προώθηση σε θέσεις εργασίας κοινωνικών επιχειρήσεων ατόμων που προέρχονται από ευπαθείς ομάδες.

Το κυριότερο μέσο για την κατοχύρωση των αποτελεσμάτων του Έργου και τη διασφάλιση συνθηκών συνέχισης της λειτουργίας του και μετά το πέρας της χρηματοδότησης από την EQUAL είναι, όπως φανερώνει και η επωνυμία της Σύμπραξης, η σύναψη ενός Τοπικού Συμφώνου για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, κατά τα πρότυπα των τοπικών συμφώνων ή πρωτοβουλιών απασχόλησης, που έχουν προωθηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ε.Ε.

Το Σύμφωνο αυτό θα δεσμεύσει στο στόχο της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων το μεγαλύτερο δυνατό τμήμα των κοινωνικών και παραγωγικών φορέων της περιοχής, προκειμένου η προσπάθεια που ως πρώτο βήμα θα ξεκινήσει μέσω της Κ.Π. EQUAL να έχει ουσιαστική στήριξη και ελπιδοφόρα συνέχεια.

Καινοτομία ως προς τους στόχους :

- Πιλοτική λειτουργία κοινωνικών επιχειρήσεων
- Στελέχωση των κοινωνικών επιχειρήσεων με άτομα προερχόμενα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες
- Συγκρότηση τοπικού συμβουλίου κοινωνικής επιχειρηματικότητας, με σκοπό τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό της τοπικής στρατηγικής για τον Τρίτο Τομέα
- Οργάνωση και λειτουργία γραφείου κοινωνικής επιχειρηματικότητας για την στήριξη των εντόπιων επιχειρηματικών δράσεων του Τρίτου Τομέα
- Υλοποίηση ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για άτομα από ευπαθείς ομάδες που ενδιαφέρονται να απασχοληθούν στις κοινωνικές επιχειρήσεις του σχεδίου

Καινοτομία σε επίπεδο τεχνικών και προσεγγίσεων

- Δικτύωση των οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων της περιοχής στο πλαίσιο του Τοπικού Συμβουλίου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και σύναψη Τοπικού Συμφώνου για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα
- Εκπόνηση μελετών και ερευνών για την κοινωνική οικονομία και τις αναπτυξιακές δυνατότητες των κοινωνικών επιχειρήσεων
- Επιλογή θεματικών πεδίων κατάρτισης και εκπαιδευτικών μεθόδων προσαρμοσμένων στις ανάγκες των μελών ευπαθών ομάδων αλλά και στις ανάγκες των κοινωνικών επιχειρήσεων σε εξειδικευμένο προσωπικό

Καινοτομία ως προς τα προϊόντα του έργου

- Συστηματική καταγραφή και παρουσίαση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων των πεδίων δράσης της κοινωνικής οικονομίας, των αναπτυξιακών δυνατοτήτων των κοινωνικών επιχειρήσεων αλλά και του θεσμικού τους πλαισίου
- Σύστημα αξιολόγησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας

- Εκπαιδευτικό υλικό για την οργάνωση και την διοίκηση των κοινωνικών επιχειρήσεων
- Ενημερωτικό υλικό για την κοινωνική επιχειρηματικότητα
- Συνέδριο και ενημερωτική εκστρατεία για την κοινωνική επιχειρηματικότητα

Καινοτομία σε επίπεδο καλών πρακτικών

- Πιλοτική λειτουργία δύο κοινωνικών επιχειρήσεων για την προώθηση στην απασχόληση μελών ευπαθών ομάδων και για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο
- Δημιουργία υποστηρικτικού μηχανισμού της κοινωνικής επιχειρηματικότητας με την ίδρυση νέων δομών
- Οργανωμένη κινητοποίηση τοπικών οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων για την προώθηση της κοινωνικής οικονομίας
- Προσαρμογή των εκπαιδευτικών εργαλείων στα θεματικά πεδία της κοινωνικής οικονομίας αλλά και στις ιδιαίτερες ανάγκες των μελών ευπαθών ομάδων

Δράσεις των φορέων του Συμφώνου

- *Οργάνωση και λειτουργία γραφείου κοινωνικής επιχειρηματικότητας*
Δράση 1.1 – οργάνωση και λειτουργία γραφείου κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Δράση 1.2. – επιτροπή επιλογής ωφελούμενων
Δράση 1.3. – Σχεδιασμός μηχανισμού παρακολούθησης και στήριξης ωφελούμενων
Δράση 1.4. – εφαρμογή μηχανισμού παρακολούθησης και στήριξης ωφελούμενων
Διακρατικές Δράσεις – Διεθνές σεμινάριο στελεχών υποστήριξης κοινωνικής επιχειρηματικότητας, επισκέψεις μελέτης σε δομές στήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων
- *Εκπόνηση Επιστημονικών Εργαλείων*
Δράση 2.1. – σχεδιασμός συστήματος αξιολόγησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Δράση 2.2. – μοντέλα και υποδείγματα επιχειρηματικής δράσης
Δράση 2.3. – Τοπικό σχέδιο δράσης κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Δράση 2.4. – θεσμικό πλαίσιο
Δράση 2.5.- εφαρμογή του συστήματος αξιολόγησης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας
Διακρατικές Δράσεις – Εκπόνηση εγχειριδίου βέλτιστων πρακτικών οργάνωσης και διοίκησης κοινωνικών επιχειρήσεων, Ανάπτυξη εργαλείου αξιολόγησης κοινωνικής ευθύνης των κοινωνικών επιχειρήσεων, διεθνές σεμινάριο για τον έλεγχο της κοινωνικής ευθύνης στις κοινωνικές επιχειρήσεις
- *Συγκρότηση Τοπικού Συμβουλίου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας*

- *Κατάρτιση στελεχών των κοινωνικών επιχειρήσεων*
  - Δράση 4.1. – Δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού προετοιμασίας ανέργων
  - Δράση 4.2. – Δημιουργία εκπαιδευτικού υλικού κατάρτισης
  - Δράση 4.3. – προκατάρτιση ωφελούμενων
  - Δράση 4.4. – κατάρτιση στην επιχείρηση προστασία του περιβάλλοντος και συντήρηση κήπων
  - Δράση 4.5. – Κατάρτιση στην επιχείρηση προώθηση του πολιτισμού και παροχής τουριστικών υπηρεσιών
- *Δημιουργία και πιλοτική λειτουργία δύο κοινωνικών επιχειρήσεων*
  - Δράση 5.1. – Δημιουργία και λειτουργία κοινωνικής επιχείρησης με αντικείμενο την προστασία περιβάλλοντος και συντήρησης κήπων
  - Δράση 5.3. – δημιουργία και λειτουργία κοινωνικής επιχείρησης με αντικείμενο την προώθηση του πολιτισμού και την παροχή τουριστικών υπηρεσιών
  - Διακρατικές Δράσεις – Ανταλλαγές εργαζομένων και στελέχη κοινωνικών επιχειρήσεων, Εκπόνηση εγχειριδίου για την αξιοποίηση εθελοντικών πρωτοβουλιών από κοινωνικές επιχειρήσεις
- *Διοικητική και τεχνική υποστήριξη*
- *Ενημέρωση – Πληροφόρηση – προσέλκυση ωφελούμενων*
  - Δράση 7.1. – έντυπο ενημερωτικό
  - Δράση 7.2. – ενέργειες ενημέρωσης από τα τοπικά δίκτυα Μ.Μ.Ε.
  - Δράση 7.3. – Δημιουργία ιστοσελίδας
  - Διακρατικές Δράσεις – Έκδοση ενημερωτικού υλικού, οργάνωση ευρωπαϊκής εμβέλειας εκδηλώσεων προβολής του Ευρωπαϊκού μοντέλου κοινωνικής επιχείρησης
- *Διακρατική συνεργασία*
  - Διακρατικές Δράσεις και Συντονισμός Διακρατικών Δράσεων
- *Εξωτερική αξιολόγηση*
  - Διακρατικές Δράσεις, Εξωτερική αξιολόγηση σε διακρατικό επίπεδο

7.4. Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας ως δομή στήριξης της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου

Στα πλαίσια του έργου «κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του αποκλεισμού» έχει δημιουργηθεί η δομή «Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας» και λειτουργεί σε δύο παραρτήματα στην Ναύπακτο με έδρα την Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε. και στο Αγρίνιο με έδρα την Τριχωνίδα Αναπτυξιακή Α.Ε.

Το Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας λοιπόν είναι μία δομή που στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της στηρίζει τις δύο κοινωνικές επιχειρήσεις της Αιτωλοακαρνανίας.

Η στήριξη λοιπόν που προσφέρει στην κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου περιλαμβάνει υπηρεσίες πληροφόρησης, συμβουλευτικές υπηρεσίες, νομικές υπηρεσίες, υπηρεσίες επιμόρφωσης- κατάρτισης, υπηρεσίες δικτύωσης (μεταξύ τους, με το δημόσιο τομέα, με ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι ενέργειες αυτές αφορούν συνέδρια, ημερίδες, δημιουργία ιστοσελίδων, δημοσιεύσεις στον τύπο, προβολές σε ραδιοτηλεοπτικά μέσα αλλά και δικτύωση με διάφορους φορείς.

Προκειμένου η προσφερόμενη στήριξη να είναι όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη, το Γραφείο χρησιμοποιεί κάποια σημαντικά εργαλεία. Πιο συγκεκριμένα τα εργαλεία αυτά είναι :

- ◆ Οδηγός επιχειρηματικότητας κοινωνικών επιχειρήσεων
  - Manual of social enterprises Management
- ◆ Μελέτες
  - Επιχειρηματικό σχέδιο κοινωνικής επιχείρησης Ναυπάκτου
  - Μεθοδολογικό εργαλείο για προκατάρτιση στελεχών κοινωνικών επιχειρήσεων
  - Εκπαιδευτικό εργαλείο «Προώθηση του πολιτισμού και παροχή τουριστικών υπηρεσιών»
  - Σύστημα παρακολούθησης και στήριξη ωφελουμένων
  - Σύστημα κοινωνικού ελέγχου και αξιολόγησης κοινωνικών επιχειρήσεων
  - Μελέτη θεσμικού πλαισίου κοινωνικών επιχειρήσεων
  - Τοπικό Σχέδιο Δράσης για την κοινωνική επιχειρηματικότητα στον νομό Αιτωλοακαρνανίας
- ◆ Βάσεις Δεδομένων
  - Ατομικά ερωτηματολόγια
  - Εργαλεία χρηματοδότησης
  - Ενημέρωση για προγράμματα ενίσχυσης επιχειρηματικότητας
  - Εργαλεία δικτύωσης κοινωνικών επιχειρήσεων
  - Ενεργοποίηση Δήμων
  - Ενεργοποίηση άλλων τοπικών φορέων
  - Ενημερωτικές συναντήσεις
  - Δράσεις δημοσιότητας
  - Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας
  - Ενημερωτικό υλικό
  - Στα πλαίσια της διακρατικής συνεργασίας έχει προκύψει ενημερωτικό υλικό για την Κοινωνική Οικονομία και τα μοντέλα κοινωνικών επιχειρήσεων

Η Δομή με τους βασικότερους φορείς με τους οποίους συνεργάζεται είναι :

Οι Ο.Τ.Α., το Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, ο .Ο.Α.Ε.Δ., οι σύλλογοι των ΑμΕΑ, οι σύλλογοι των Αθίγγανων, τα δίκτυα Συνεργαζόμενων επιχειρηματιών.

Το πεδίο συνεργασίας της περιλαμβάνει : την κοινωνική επιχείρηση του έργου, την δημιουργία νέων κοινωνικών επιχειρήσεων, την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, εμπειριών και ιδεών σε θέματα κοινωνικής οικονομίας και προώθηση δράσεων καταπολέμησης της ανεργίας και του αποκλεισμού.

Τα σημαντικότερα αποτελέσματα από την λειτουργία του Γραφείου είναι τα εξής :

- Οι θετικές επιπτώσεις ως προς την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στον Νομό, δεδομένου ότι ο τομέας της Κοινωνικής οικονομίας ήταν άγνωστος στον νομό πριν την υλοποίηση του συγκεκριμένου έργου.
- Οι θετικές επιπτώσεις σε ανέργους της ευρύτερης περιοχής διότι λόγω της Δομής μπορούν να ενημερώνονται και να υποστηρίζονται με απώτερο στόχο την καταπολέμηση της ανεργίας
- Η δημιουργία ενδιαφέροντος για την δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων από Αθίγγανους και ΑμΕΑ
- Η ευαισθητοποίηση των Ο.Τ.Α. που σταδιακά πλέον στηρίζουν τις κοινωνικές επιχειρήσεις συνάπτοντας συμβάσεις για παροχή υπηρεσιών από αυτές
- Οι Δήμοι και οι φορείς ζητούν την υποστήριξή τους από την Δομή, η οποία έχει αποκτήσει εμπειρία και τεχνογνωσία σε θέματα κοινωνικής επιχειρηματικότητας στα πλαίσια της Κ.Π. Equal.
- Η συμμετοχή του παραρτήματος της Δομής στην Ναύπακτο σε τακτά χρονικά διαστήματα σε συμβούλιο με τους εργαζόμενους και τον Διαχειριστή της Κοινωνικής Επιχείρησης. Το συμβούλιο έχει την μορφή ενός άτυπου οργάνου διοίκησης στο οποίο λαμβάνονται αποφάσεις στρατηγικής κυρίως σημασίας.

8. Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου Ε.Π.Ε.

Η Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 2004. Σκοπός ίδρυσης ήταν η προώθηση του πολιτισμού και η παροχή τουριστικών υπηρεσιών, στο πλαίσιο του έργου «κοινωνική επιχειρηματικότητα για την καταπολέμηση του αποκλεισμού» του προγράμματος της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Equal.

Η επιχείρηση επιδοτείται με 90.435€ για χρονικό διάστημα 6 μηνών, για την κάλυψη των αναγκών που αφορούν την σύσταση της επιχείρησης, τον εξοπλισμό, τα λειτουργικά έξοδα, τη διαφήμιση και τη συμμετοχή σε διακρατικές δράσεις. Η επιχείρηση έχει στελεχωθεί με 8 εργαζόμενους που όλοι προέρχονται από τις ομάδες –στόχου του έργου,

Στο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας συμμετέχουν η Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε. σε ποσοστό 80% και εργαζόμενοι της επιχείρησης σε ποσοστό 20%, οι οποίοι προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει να επιδείξει δύο τύπους κοινωνικών επιχειρήσεων.

Ο πρώτος περιέχει επιχειρήσεις, οι οποίες αποσκοπούν στην ενσωμάτωση ευπαθών κοινωνικών ομάδων, στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας. Κατά συνέπεια απασχολεί μη προνομιούχους και «κανονικούς εργαζόμενους» για τη παραγωγή μη κοινωνικών αγαθών και προϊόντων.

Ο δεύτερος τύπος περιλαμβάνει επιχειρήσεις που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, οι οποίες είτε απευθύνονται σε ειδικές πληθυσμιακές ομάδες ή κοινότητες, είτε απευθύνονται στο σύνολο της κοινωνίας, αποσκοπώντας στην βελτίωση της ποιότητας ζωής και ειδικότερα στα πλαίσια όπως το περιβάλλον, ο πολιτισμός, η κοινωνική φροντίδα και προστασία, κλπ.

Η συγκεκριμένη επιχείρηση κατάφερε να συγκεράσει στοιχεία και από τις δύο προαναφερόμενες κατηγορίες. Αιτία αυτού του συνδυασμού ήταν η επιδίωξη, αφ' ενός για ενσωμάτωση πληθυσμιακών ομάδων που βρίσκονται κοινωνικά αποκλεισμένα και αφ' ετέρου η παροχή υπηρεσιών τόσο σε τομείς όπως ο πολιτισμός και το περιβάλλον όσο και σε ειδικές πληθυσμιακές ομάδες (Α.μ.Ε.Α., κλπ)

Σκοπός της επιχείρησης- ειδικότερα χαρακτηριστικά

Η Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου Ε.Π.Ε. έχει ως στόχο την ενεργοποίηση της τοπικής κοινωνίας για την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, την προστασία του περιβάλλοντος, την προώθηση του πολιτισμού, την αξιοποίηση των φυσικών πόρων της περιοχής, την ενίσχυση του αγροτουρισμού και άλλων εναλλακτικών μορφών τουρισμού, την υποστήριξη Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, τη συγκέντρωση και αξιοποίηση κοινωνικού κεφαλαίου προς όφελος των μειονεκτούντων ομάδων και περιοχών.

Τα ειδικότερα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν και τον σκοπό της επιχείρησης είναι τα εξής :

- Οι απασχολούμενοι προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, μητέρες, νέες άνεργες κάτω των 25 ετών, Αθίγγανους, Α.μ.Ε.Α.)
- Η πρόβλεψη μέσω ειδικής ρήτρας στο καταστατικό για συγκέντρωση-αποθεματοποίηση ενός μέρους των κερδών ως «κοινωνικού κεφαλαίου», το οποίο θα διανέμεται στους εταίρους, αλλά θα χρηματοδοτεί την ενίσχυση και υποστήριξη κοινωνικών κοινοφελών στόχων .
- Η συστηματική προσπάθεια προστασίας του περιβάλλοντος και ανάπτυξη του οικο-τουρισμού, ως μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης και προώθησης του «περιβαλλοντικού πολιτισμού» και της «περιβαλλοντικής εκπαίδευσης».
- Η διαρκής προώθηση, ενίσχυση και υποστήριξη πολιτιστικών εκδηλώσεων και η ανάδειξη-αξιοποίηση του πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής
- Ενίσχυση και υποστήριξη του αγροτουρισμού, των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ορεινές και μειονεκτούσες περιοχές της Αιτωλοακαρνανίας
- Ενίσχυση και υποστήριξη εθελοντικών μη κυβερνητικών οργανώσεων, καθώς και των ατόμων που προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.
- Αξιοποίηση φυσικών και ανθρώπινων πόρων
- Η συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους κοινωνικούς εταίρους και τις επιχειρήσεις με στόχο , α) την καταπολέμηση της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού και β) την προβολή και αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής

Αποστολή της επιχείρησης

Σύμφωνα και με τα παραπάνω χαρακτηριστικά καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι αποστολή της επιχείρησης είναι η ορθολογική αξιοποίηση των φυσικών πόρων του νομού Αιτωλοακαρνανίας με γνώμονα πάντα την αειφόρο ανάπτυξη, αλλά και η εργασιακή ένταξη με παράλληλη κοινωνική ενσωμάτωση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Στόχοι της επιχείρησης

Οι στόχοι λοιπόν της επιχείρησης διαμορφώνονται ως εξής, προκειμένου να πετύχει το σκοπό της : Να δημιουργούνται θέσεις εργασίας για άτομα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Τα άτομα αυτά καταρτίζονται και στηρίζονται ούτως ώστε να καταφέρουν την κοινωνική-εργασιακή ένταξη. Βασικό κριτήριο για την περαιτέρω λειτουργία είναι η εξασφάλιση της βιωσιμότητας, της δυναμικότητας και της αυτονομίας της επιχείρησης. Τέλος, ο κύκλος κλείνει μόνο όταν οι παρεχόμενες υπηρεσίες είναι υψηλού επιπέδου και επιτυγχάνεται έτσι ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στο τοπικό παραγωγικό και οικονομικό σύστημα.

Κοινωνική ευθύνη της επιχείρησης

Η κοινωνική ευθύνη της επιχείρησης είναι αυτή που την κάνει να ξεχωρίζει από άλλες συμβατικές επιχειρήσεις της περιοχής. Βασισόμενη λοιπόν στον οδηγό που λέγεται «σύστημα κοινωνικού ελέγχου» η ευθύνη-κοινωνική δράση έγκειται στα εξής :

- Απασχολεί άτομα, άνεργα και κοινωνικά περιθωριοποιημένα
- Δραστηριοποιείται με προτεραιότητα τη βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας της Ναυπάκτου
- Διαθέτει μέρος των κερδών της για κοινωνικούς – ανθρωπιστικούς σκοπούς
- Οι δραστηριότητες της αποφέρουν σημαντικά πολλαπλάσια αποτελέσματα για το παραγωγικό σύστημα της Ναυπάκτου
- Παρέχει καινοτόμες υπηρεσίες σε τοπικό επίπεδο αναφορικά με τον τουρισμό, πολιτισμό, τον τουρισμό ειδικών κοινωνικών ομάδων, με ταυτόχρονη ανάδειξη του τοπικού τουριστικού προϊόντος
- Τα στελέχη της αποδέχονται πλήρως την κοινωνική διάσταση του σκοπού, της αποστολής, των στόχων και αρχών της κοινωνικής επιχείρησης.

Αξίες- Αρχές της επιχείρησης

Όπως προαναφέρθηκε, βασική προϋπόθεση λειτουργίας της επιχείρησης αλλά και βασικό της συστατικό είναι η υιοθέτηση κάποιων αρχών από τα στελέχη της αλλά και γενικότερα από τη δομή της. Οι αρχές αυτές, εκτός από το συλλογικό όφελος που προκρίνουν αναφορικά με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας και με στόχο την βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών της τοπικής κοινωνίας της Ναυπάκτου, περιγράφουν και στοχεύουν και σε άλλους τομείς.

Ένας τέτοιος τομέας που αποτελεί αξία της επιχείρησης είναι η συνεργασία η οποία αφορά την ανάπτυξη σχέσεων (κυρίως με την Τοπική Αυτοδιοίκηση) και συνεργασιών με τους τοπικούς κοινωνικούς, οικονομικούς αλλά και διοικητικούς φορείς.

Τέλος, ένας ενδιαφέρον τομέας που και αυτός πρέπει να αποτελεί αρχή της κοινωνικής επιχείρησης είναι η καινοτομία. Η επιχείρηση δηλαδή υποχρεούται να προωθεί καινοτόμες δράσεις με αντικείμενο την κάλυψη συλλογικών αναγκών, τις οποίες αδυνατούν να καλύψουν οι δύο παραδοσιακοί οικονομικοί- κοινωνικοί παράγοντες (ο Δημόσιος και ο Ιδιωτικός)

Μέσα που χρησιμοποιεί η επιχείρηση

Δομές, δίκτυα και δράσεις που χρησιμοποιεί η επιχείρηση ως «οχήματα» για να φτάσει στον προορισμό της, δηλαδή στην επίτευξη των στόχων της είναι κυρίως : ευρωπαϊκά και εθνικά προγράμματα, με την Κοινωνική Πρωτοβουλία EQUAL να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο. Συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, κυρίως μέσω της Αιτωλικής Αναπτυξιακής Α.Ε.. Συνεργασία με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Συνεργασία με επιχειρηματικούς

φορείς. Συνεργασία με ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης όπως το Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας και το Τ.Ε.Ι. Μεσολογγίου. Τέλος, καθοριστικό «όχημα» αποτελεί η ανάληψη καινοτόμας και βιώσιμης επιχειρηματικής δράσης.

Δομή και διάρθρωση της επιχείρησης

Το συνολικό μετοχικό κεφάλαιο της Ε.Π.Ε. Ναυπάκτου είναι 18.000 €.

Συμμετοχή σε αυτό έχουν η Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε. και οι εργαζόμενοι της επιχείρησης, οι οποίοι προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Περισσότερο συγκεκριμένα :

- Η Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε. συμμετέχει σε ποσοστό 80%, δηλαδή με 14.400€
- Η εργαζόμενη Σίνη Τασούλα με 3.420 €, ενώ η εργαζόμενη Παγκράτη Παναγιώτα 180€. Το ποσοστό συμμετοχής είναι 19% και 1% αντίστοιχα.

Βασικό διοικητικό όργανο της επιχείρησης είναι η Γενική Συνέλευση. Η Συνέλευση αυτή απαρτίζεται από 3 μέλη τα οποία και συμμετέχουν στο μετοχικό κεφάλαιο. Τα άτομα αυτά είναι :

- Ο Χατζής Αθανάσιος, ο οποίος εκπροσωπεί τη Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε.
- Η Σίνη Τασούλα, ως διαχειρίστρια στην κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου και
- Η Παγκράτη Παναγιώτα, ως εργαζόμενη και κάτοχος του 1% των μεριδίων

Οργανόγραμμα

Πηγή: Αρχείο τμήματος διοίκησης της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου Ε.Π.Ε.

Ανθρώπινο Δυναμικό

Είναι το ανθρώπινο δυναμικό που η εταιρεία απασχολούσε μέχρι τέλος Νοέμβρη :

<u>α/α</u>	<u>Ειδικότητα</u>	<u>Θέσεις</u>
1	Γεωλόγος	1
2	Πτυχιούχος Ανωτέρας Σχολής Τουριστικών Επαγγελμάτων	1
3	Γραμματεία	2
4	Διοικητικό και Οικονομικό Στέλεχος Επιχειρήσεων (Ι.Ε.Κ.)	1
5	Λογιστής	1
6	Υποστήριξη Συστημάτων και Δικτύου Υπολογιστών (ΤΕΕ)	1
7	Απόφοιτος Λυκείου με εμπειρία στον τουρισμό	1
8	Απόφοιτος Λυκείου με εμπειρία στην διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων	1

Πηγή: Αρχείο τμήματος ανθρώπινου δυναμικού της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου Ε.Π.Ε.

Παρατηρείται ότι : Η δομή και διάρθρωση της επιχείρησης πρέπει και είναι βασισμένη στη λογική ενός ευέλικτου και αποτελεσματικού οργανογράμματος με σαφή προσδιορισμό υποχρεώσεων και διοικητικής εξουσίας. Υιοθετεί ανταγωνιστικό πνεύμα στη λειτουργία της, στα πλαίσια βέβαια του κοινωνικού της ρόλου. Εκμεταλλεύεται κάθε καινοτομία στον τομέα της παροχής υπηρεσιών. Ορίζεται ένα αυστηρό πλαίσιο αποφάσεων και υλοποιημένων εργασιών. Αναπτύσσει ένα οργανωμένο τμήμα marketing με διευρυμένη ανάπτυξη δημοσίων σχέσεων. Αναδεικνύει τις δεξιότητες και τις ικανότητες του απασχολούμενου προσωπικού μέσω επιμόρφωσης, επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης.

Ειδικότερα, όσον αφορά την σύνθεση του μετοχικού κεφαλαίου ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην κοινωνική φυσιογνωμία και την επιχειρηματική οξυδέρκεια και ικανότητα των διαχειριστών. Οι ικανότητές τους και οι γνώσεις κοινωνικού management που διαθέτουν θα αποτελέσουν καθοριστικό παράγοντα για τη βιωσιμότητα και αποδοτική λειτουργία της επιχείρησης.

Εισαγωγή στις προσφερόμενες υπηρεσίες και τους πελάτες

Οι υπηρεσίες που παρέχει η κοινωνική επιχείρηση είναι υψηλού επιπέδου και ενισχύουν την ανταγωνιστικότητα του τοπικού παραγωγικού συστήματος.

Πιο συγκεκριμένα, οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να έχουν τις εξής μορφές :

- Υπηρεσίες στήριξης και εκμετάλλευσης πολιτιστικού τουρισμού
- Υπηρεσίες προώθησης ειδικών μορφών τουρισμού του Νομού
- Υπηρεσίες τουρισμού ειδικών ευπαθών ομάδων μέσω δικτύου υποστήριξης και εξυπηρέτησης

- Υπηρεσίες διοργάνωσης και υποστήριξης πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων των Ο.Τ.Α. , Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα
- Υπηρεσίες διοργάνωσης τοπικών λαϊκών γιορτών και ανάδειξης συγκριτικών πλεονεκτημάτων περιοχών
- Μελλοντικά, υπηρεσίες προώθησης τοπικών παραδοσιακών προϊόντων που παράγουν σύλλογοι Α.μ.Ε.Α.

Στα πλαίσια λοιπόν των παρεχόμενων υπηρεσιών δυνητικοί πελάτες της επιχείρησης μπορούν να είναι :

- Επισκέπτες- τουρίστες της ημεδαπής και αλλοδαπής
- ΑμΕΑ
- Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης
- Επιχειρήσεις του Νομού
- Πολίτες της περιοχής

Από τις παρεχόμενες υπηρεσίες που αναφέρθηκαν φαίνεται ξεκάθαρα ο προσανατολισμός της επιχειρηματικής δράσης προς τον τομέα του τουρισμού. Αυτό εξηγείται από το γεγονός ότι σε αυτόν τον τομέα φαίνεται ότι υπάρχει μεγάλη προοπτική. Η προοπτική έγκειται στο ότι ο νομός Αιτωλοακαρνανίας αποτελεί μια αναπτυσσόμενη περιοχή με συγκριτικά πλεονεκτήματα για τον κλάδο του τουρισμού και τα προϊόντα του. Όλα τα σχετικά μακροοικονομικά μεγέθη έχουν αυξητικές τάσεις που δημιουργούν ευνοϊκό περιβάλλον.

Ο Ανταγωνισμός στον τουριστικό κλάδο

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Επιμελητηρίου Αιτωλοακαρνανίας των οποίων η καταγραφή έγινε τον Νοέμβριο του 2003, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον τουριστικό κλάδο παρουσιάζουν τις εξής εικόνες :

Οι πόλεις της Ναυπάκτου, του Μεσολογγίου, της Αμφιλοχίας, Ευηνοχωρίου και του Θέρμου διαθέτουν από 1 τουριστικό γραφείο, ενώ η πόλη του Αγρινίου διαθέτει 4 τουριστικά γραφεία.

Ίδια αναλογία υπάρχει και για τις επιχειρήσεις που εκμεταλλεύονται τα τουριστικά λεωφορεία. Βέβαια, λειτουργούν και επιχειρήσεις συναφών επαγγελματιών και η κατάσταση στην αγορά, εκτός των ήδη αναφερθέντων, περιλαμβάνει 6 συνολικά τουριστικά γραφεία, δυναμικότητας 12 λεωφορείων στις πόλεις Μεσολογγίου και Ναυπάκτου.

8.1. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά στην πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης της κοινωνικής επιχείρησης κατά την διαδικασία της ίδρυσης της, των ανταγωνιστών και των πελατών της. Η ανάλυση αυτή των ισχυρών και ασθενών σημείων, των ευκαιριών και των απειλών θα δώσει πληροφορίες και εκτιμήσεις για την υλοποίηση των σχεδίων λειτουργίας και ανάπτυξης της επιχείρησης.

Ισχυρά σημεία (Strengths)

- Ποιότητα υπηρεσιών

Η ποιότητα των υπηρεσιών αποτελεί ισχυρό σημείο και βασίζεται στην ιδιαιτερότητα α) των εργαζομένων (άνεργοι νέοι της περιοχής, ΑΜΕΑ) β) της διαδικασίας ολοκλήρωσης της εξειδίκευσής τους (εκπαίδευση με κατάλληλα εκπαιδευτικά εργαλεία και πρακτική άσκηση) και γ) της παραγωγής πρότυπων εργαλείων υποστήριξης της κοινωνικής επιχείρησης (συνεργασία εμπειρογνομόνων διακρατικής συνεργασίας).

- Υπαρξη οικονομικών κλίμακας

Η ταυτότητα εργαζομένων και φορέων της επιχείρησης στα ίδια άτομα θα επιφέρει οικονομίες κλίμακας στα λειτουργικά έξοδα με αποτέλεσμα να είναι πιο ανταγωνιστική η επιχείρηση στις τιμές.

- Αυξημένο εργασιακό ενδιαφέρον

Η διπλή ιδιότητα φορέων – εργαζομένων αλλά και η συμμετοχή ΟΤΑ και άλλων φορέων κοινωνικού ενδιαφέροντος θα αυξήσουν την αποδοτικότητα του συντελεστή εργασία. Επίσης η ευρύτητα του σχήματος θα μειώσει τα αισθήματα ανασφάλειας και αυξημένου risk των φορέων – εργαζομένων και θα αποφευχθεί η κατάσταση stress της ανασφάλειας.

- Ευνοϊκό ψυχολογικό κλίμα αγοράς

Το κοινωνικό – ψυχολογικά χαρακτηριστικά της τοπικής αγοράς συνδέονται με τον τουρισμό και τον πολιτισμό. Η ευνοϊκή αντιμετώπιση των πελατών προς την κοινωνική επιχείρηση θα αποτελέσει συγκριτικό πλεονέκτημα που θα συνδυάζει υπηρεσίες προώθησης τόσο πολιτισμού όσο και τουρισμού.

- Τεχνογνωσία σε ειδικές μορφές τουρισμού

Η ανταλλαγή των απόψεων και γνώσεων των διακρατικών εμπειρογνομόνων σε θέματα κοινωνικού τουρισμού, δημιουργεί μοναδική τεχνογνωσία στην τοπική αγορά, την οποία θα έχει μόνο η επιχείρηση. Η επιχείρηση έχει όλα τα συγκριτικά πλεονεκτήματα (τεχνογνωσία, συμμετοχή σε δίκτυο ΑΜΕΑ, εργαζόμενοι ΑΜΕΑ κλπ) να αναπτύξει τον τουρισμό ΑΜΕΑ και άλλων ειδικών ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

- Αποτελεσματική αξιοποίηση του κοινωνικού “profile”

Ο κοινωνικός χαρακτήρας θα βοηθήσει θετικά στην δυνατότητα συνεργασίας με διάφορους φορείς κοινωνικού τουρισμού (πχ. εργατικές εστίες κλπ) για παροχή υπηρεσιών ολοκληρωμένου πακέτου πολιτιστικών, θρησκευτικών κλπ. Από την επιχείρηση.

Αδύνατα σημεία (Weakness)

- Καινοτομία στο είδος και την οργάνωση της επιχείρησης

Ο χαρακτήρας και το οργανωτικό σχήμα της κοινωνικής επιχείρησης στο αρχικό στάδιο συγκρότησης και λειτουργίας της, θα δημιουργήσει προβλήματα στον τομέα των αποφάσεων και του καταμερισμού εργασιών. Η συνεργασία και ο συντονισμός της ομάδας θα επιτευχθεί μετά από ένα χρονικό διάστημα και βέβαια αυτό πρέπει να μην ξεπερνάει το χρονικό διάστημα οικονομικής και τεχνοκρατικής υποστήριξης της επιχείρησης. Το πρόβλημα αυτό είναι το κυριότερο όπως έχει παρουσιαστεί σε ανάλογες περιπτώσεις π.χ. επιχείρηση ανέργων γυναικών στα πλαίσια της ΚΠ NOW (Πάτρα – ΤΕΔΚ) για υπηρεσίες Catering> Η εφαρμογή πρότυπων εργαλείων υποστήριξης και των εγχειριδίων πρακτικών κατευθύνσεων πρέπει να ελαχιστοποιήσουν τα αρνητικά αποτελέσματα του αδύνατου αυτού σημείου.

- Έλλειψη οργανωτικών εμπειριών και πρακτικής εμπειρίας εργασιακού χώρου των κοινωνικών επιχειρηματιών

Οι φορείς της επιχείρησης από τις ειδικές ευπαθείς ομάδες στερούνται γνώσεων και πρακτικών εμπειριών εργασιακών χώρων όσο βέβαια και οργανωτικών ζητημάτων επιχειρήσεων με αποτέλεσμα το επιχειρηματικό πνεύμα να μην υπάρχει. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό λόγω του υπάρχοντος ανταγωνισμού στην τοπική αγορά. Η απόκτηση εργασιακών δεξιοτήτων και γνώσεων διαχείρισης μικρών επιχειρήσεων των ατόμων της επιχείρησης συνδέεται στενά με την λειτουργία της και την ανάπτυξή της.

- Έλλειψη διευθυντικών στελεχών με εμπειρία στην Διαχείριση Κοινωνικών επιχειρήσεων

Η εμφάνιση των επιχειρήσεων στον κλάδο της κοινωνικής οικονομίας στην χώρα μας, για πρώτη φορά συνδέεται με την έλλειψη Διευθυντικών Στελεχών στον τομέα διαχείρισης (Management) κοινωνικών επιχειρήσεων. Πρέπει το κενό αυτό να καλυφθεί από «εισαγόμενη» τεχνογνωσία από άλλες χώρες της Ένωσης, αφού βέβαια προσαρμοστεί στις ιδιαιτερότητες του χώρου ανάπτυξης και λειτουργίας της επιχείρησης.

- Εναισθητοποίηση της αγοράς για τον κοινωνικό χαρακτήρα της επιχείρησης

Η αγορά κατ’ αρχήν θα είναι επιφυλακτική στον θεσμό της κοινωνικής επιχείρησης και την αποτελεσματικότητά της. Επίσης ο ανταγωνισμός θα ανταρδάσει δυναμικά και μεθοδευμένα για λόγους οικονομικού συμφέροντος. Οι φορείς (ΟΤΑ, Κοινωνικοί φορείς κλπ) θα στηρίξουν την επιχείρηση αλλά δεν αποτελούν ισχυρό τμήμα πελατών στο

τουριστικό μέρος παρά μόνο στην διοργάνωση και προώθηση πολιτιστικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων. Βέβαια το χρονικό διάστημα ενεργοποίησης της συνεργασίας της επιχείρησης και των φορέων δεν πρέπει να ξεπερνάει το διάστημα υποστήριξης της επιχείρησης από το Σύμφωνο Προώθησης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

- Έλλειψη ευελιξίας

Ο τρόπο λειτουργίας και η μετοχική σύνθεση δεν αποτελούν την καλύτερη λύση για την ευελιξία της επιχείρησης. Η περίοδος προσαρμογής αλλά και πιθανών αλλαγών προσαρμογής στις απαιτήσεις της αγοράς θα «υστερεί» των αντίστοιχων του ανταγωνισμού.

Ευκαιρίες (Opportunities)

- Συμμετοχική σύνθεση του φορέα

~ Η συμμετοχή φορέων και επιχειρήσεων στην επιχείρηση αποτελεί ευκαιρία ανάπτυξης και ενθάρρυνσης της αποτελεσματικής λειτουργίας της στο αρχικό στάδιο. Επίσης θα αποτελέσει υποστηρικτική διαδικασία προώθησης και διαφήμισης των υπηρεσιών της κατά το στάδιο της έναρξης κυρίως. Τέλος τα κριτήρια λειτουργίας των φορέων του νομού συνδυάζονται με τους στόχους της κοινωνικής επιχείρησης.

- Υποστηρικτικό πλαίσιο στο αρχικό στάδιο

Η ολοκληρωμένη υποστήριξη τόσο σε οικονομικό όσο και σε διοικητικό επίπεδο της επιχείρησης στην αρχική φάση της λειτουργίας της αλλά και στις λειτουργίες ίδρυσής της, αποτελούν ευκαιρία και συγκριτικό πλεονέκτημα. Η επιτυχία και η εκμετάλλευση της ευκαιρίας αυτής συνδυάζονται με την βιωσιμότητα της επιχείρησης.

- Προβολή και στήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας από το Σύμφωνο

Οι ολοκληρωμένες δράσεις δημοσιοποίησης και προβολής του Συμφώνου για το έργο της ΚΠ EQUAL στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας και ευρύτερα, δημιουργούν αξιόλογη ευκαιρία προβολής και διαφήμισης της επιχείρησης, ενώ παράλληλα αναπτύσσουν την ευαισθητοποίηση της κοινής επιχειρηματικότητας. Τα εργαλεία προβολής (έντυπα, ιστοσελίδα, Συνέδριο, κ.τ.λ.) θα αποτελούν ευκαιρία υποστηρικτικού Marketing της επιχείρησης χωρίς κόστος και μάλιστα ιδιαίτερης και αυξημένης αποτελεσματικότητας σε σχέση με τον ανταγωνισμό.

- Δικτύωση των δομών επιχειρηματικότητας

Η Δικτύωση και συνεργασία των δομών επιχειρηματικότητας σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο δημιουργεί συνεχώς «πλέγμα αράχνης» με ισχυρό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και υποστηρίζει την σταδιακή ανάπτυξη και επέκταση της επιχείρησης.

Κίνδυνοι (Treats)

- Επαγγελματική συνύπαρξη ατόμων ευπαθών ομάδων

Η μετοχική σύνθεση και επαγγελματική συνεργασία πρέπει να εκτιμηθεί με βάση τα αποτελέσματα της μελέτης για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας. Θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο οι απόψεις των ομάδων για την συνεργασία μεταξύ τους, όσο και οι απόψεις των επιχειρήσεων για την επιχειρηματική συνεργασία με τα άτομα των ευπαθών ομάδων.

- Περιορισμένος αριθμός μέσων μεταφοράς

Ο περιορισμένος αριθμός των τουριστικών λεωφορείων στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας αποτελεί αιτία να αναζητήσει η επιχείρηση συνεργασίες με επιχειρήσεις του Ν. Αχαΐας

8.2. Business Plan -Καθορισμός αντικειμενικών στόχων

Οι στόχοι της επιχείρησης που αφορούν τη τοπική αγορά του Ν. Αιτωλοακαρνανίας αλλά και του Ν. Αχαΐας καθορίζονται και προσδιορίζονται από το ακόλουθο βασικό πλαίσιο στόχων:

- Εγκατάσταση και είσοδο στη τοπική αγορά
- Δημιουργία επιθυμητού “profile” κοινωνικής επιχείρησης
- Ανάπτυξη της «κοινωνικής ευθύνης» της επιχείρησης και προβολή της στην αγορά.
- Βελτίωση, εδραίωση και συντήρηση του μεριδίου αγοράς (μεσοπρόθεσμα)
- Σταδιακή διείσδυση στην αγορά Δυτικής Ελλάδος
- Εκμετάλλευση του κενού της αγοράς για υπηρεσίες εκμετάλλευσης πολιτιστικών εκδηλώσεων

Στόχοι πωλήσεων

Όπως αναφέρθηκε η επιχείρηση μπορεί να έχει ένα αρκετά ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, το οποίο όμως μπορεί να αναπτύξει μεσομακροπρόθεσμα. Εκτιμάται ότι το επιχειρηματικό πλάνο πρέπει να αναφερθεί σε δραστηριότητες οι οποίες να χαρακτηρίζονται α) από περιορισμένο κίνδυνο(Risk) , β) αυξημένη κερδοφορία και βιωσιμότητα, γ) εξασφάλιση του κοινωνικού χαρακτήρα της επιχείρησης και δ) εξασφάλιση ανταγωνιστικής και μακροχρόνιας λειτουργίας.

Στα πλαίσια αυτά οι παρεχόμενες υπηρεσίες αναφέρονται σε :

- ο Διοργάνωση εκδρομών – επισκέψεων
- ο Προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού
- ο Υποστήριξη – διοργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων ΟΤΑ , τοπικών φορέων και ιδιωτικών
- ο Μελλοντικά, υπηρεσίες προώθησης τοπικών παραδοσιακών προϊόντων που παράγουν Σύλλογοι ΑΜΕΑ

Ειδικότερα αναφέρονται τα ακόλουθα :

- ο Διοργάνωση εκδρομών – επισκέψεων

Στον τομέα αυτό πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην διοργάνωση εκδρομών για τις ειδικές ευπαθείς ομάδες (ΑΜΕΑ κτλ) και για την τρίτη ηλικία. Οι κοινωνικοί φορείς (Σύλλογοι κτλ), οι Δημόσιοι φορείς (Εργατική Εστία κτλ) και οι ΟΤΑ (κοινωνικά προγράμματα) εκτιμάται να στηρίξουν την επιχείρηση στον τομέα αυτό. Η διοργάνωση αφορά εκδρομές εντός του νομού αλλά και εκτός του νομού, βέβαια λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των κοινωνικών αυτών ομάδων κατά την προετοιμασία του τουριστικού πακέτου.

Εκτιμάται ότι στον τομέα αυτό τον πρώτο χρόνο θα υλοποιηθούν α) 20 εκδρομές και θα μετακινηθούν 1.000 άτομα προς διάφορες περιοχές του Νομού και β) 20 εκδρομές με μετακίνηση 1.000 ατόμων προς διάφορες περιοχές εκτός Νομού γ) 10 εκδρομές με μετακίνηση 500 αποφοίτων Λυκείου και Σπουδαστών του ΤΕΙ Μεσολογγίου προς διάφορες περιοχές.

- ο Προώθηση ειδικών μορφών τουρισμού

Στην υπηρεσία αυτή ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στον *περιβαλλοντικό, θρησκευτικό τουρισμό και πολιτιστικό τουρισμό.*

Στον *θρησκευτικό τουρισμό* η επιχείρηση μπορεί να διοργανώσει ημερήσιες εκδρομές στις μονές του Νομού για επισκέψεις ιδιαίτερα την εβδομάδα του Πάσχα και άλλων κύριων εορταστικών τελετουργιών κυρίως για τους ηλικιωμένους και όχι μόνον. Εκτιμάται ότι θα υλοποιηθούν 15 εκδρομές με μετακίνηση 750 ατόμων τον πρώτο χρόνο.

Στον *πολιτιστικό τουρισμό* η επιχείρηση μπορεί να διοργανώσει ημερήσιες επισκέψεις στις τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις που γίνονται στον Νομό και έχουν αναφερθεί προηγουμένως. Εκτιμάται ότι θα γίνουν 10 εκδρομές με μετακίνηση 500 ατόμων τον πρώτο χρόνο.

- ο Υποστήριξη – διοργάνωση πολιτιστικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων ΟΤΑ, τοπικών φορέων και ιδιωτών

Η επιχείρηση πρέπει να καλύψει το υπάρχον κενό στις σχετικές υπηρεσίες αποκτώντας ιδιαίτερη τεχνογνωσία και εξειδίκευση. Συνεχώς και περισσότερο οι ΟΤΑ

αναπτύσσουν τις πολιτιστικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες αλλά και οι τοπικοί σύλλογοι και φορείς αναβιώνουν τις παραδοσιακές γιορτές , τα ήθη και τα έθιμα των διαφόρων περιοχών.

Επίσης υπάρχει η δυνατότητα διοργάνωσης «εκδηλώσεων νεολαίας» οι οποίες επιχορηγούνται από την Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Επίσης μπορεί η επιχείρηση να εκμεταλλευτεί τις υπηρεσίες *συγκροτημάτων παραδοσιακής μουσικής* που θα προωθήσει διοργανώνοντας αντίστοιχες εκδηλώσεις και παρέχοντας απασχόληση στους αθίγγανους λαϊκούς οργανοπαίχτες της περιοχής σε συνεργασία με τους κοινωνικούς φορείς.

Η κοινωνική επιχείρηση μπορεί να παρέχει π.χ. υπηρεσίες οργάνωσης, προβολής και ανάδειξης των δραστηριοτήτων, υπηρεσίες οργάνωσης επισκέψεων τουριστικών, υπηρεσίες υποστήριξης (ομάδες μουσικής από αθίγγανους) κ.τ.λ. Η συνεργασία με τους ΟΤΑ είναι κρίσιμο σημείο για την παροχή των υπηρεσιών αυτών.

Εκτιμάται ότι τον πρώτο χρόνο θα υποστηριχθούν :

- I. 20 πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις ΟΤΑ
- II. 10 κοινωνικές εκδηλώσεις ιδιωτών
- III. 8 βραδιές νεολαίας
- IV. 10 εκδηλώσεις εγκαινίων νέων ιδρυόμενων επιχειρήσεων του Νομού

ο Περιβαλλοντικός τουρισμός μαθητών

Η συνεργασία με τα Τμήματα Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των Διευθύνσεων Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Ν. Αιτωλοακαρνανίας θεωρείται σημαντική. Οι επισκέψεις μαθητών σε περιβαλλοντικά μνημεία εκτός νομού αλλά και σε μέρη εντός νομού θα αποτελέσουν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα για την κοινωνική επιχείρηση.

Εκτιμάται ότι τον πρώτο χρόνο θα μετακινηθούν ποσοστό 5% των μαθητών Δημοτικού – Γυμνασίου του Νομού, δηλ. περίπου 3.500 μαθητές.

ο Μελλοντικά, υπηρεσίες προώθησης τοπικών παραδοσιακών προϊόντων που παράγουν Σύλλογοι ΑΜΕΑ

8.3. Πρόγραμμα Marketing

Καθορισμός Στρατηγικής Διείσδυσης στην αγορά - στόχο

Η Στρατηγική διείσδυσης της αγοράς επηρεάζεται από τους στόχους και από τα χαρακτηριστικά του προϊόντος / υπηρεσίας και της αγοράς, όπως έχουν αναφερθεί και επιγραμματικά είναι :

- ◆ Προϊόν
  - Ποιότητα υπηρεσιών
  - Καινοτομία
  - Κοινωνικό profile
  - Ανταγωνιστικό
- ◆ Αγορά
  - Ανταγωνιστικότητα τιμών
  - Ύπαρξη κενού σε υπηρεσίες
  - Κοινωνικά ευαίσθητοι καταναλωτές
  - Δυναμικότητα κοινωνικών φορέων
- ◆ Στόχοι
  - Κτίσιμο εικόνας της επιχείρησης
  - Διείδυση στον Ν. Αιτωλοακαρνανίας και στην ευρύτερη περιοχή
- ◆ Επιχείρηση
  - Περιορισμένοι πόροι
  - Οικονομίας κλίμακας (βραχυπρόθεσμα)
  - Αδυναμία επιθετικής πολιτικής
  - Ευελιξία

Στα πλαίσια των προσδιορισμένων στόχων πρέπει να ακολουθηθεί η στρατηγική διείδυσης στην αγορά, η οποία αναφέρεται στα ακόλουθα :

Εγκατάσταση και είσοδος στην τοπική αγορά

Η τοποθέτηση της επιχείρησης στην τοπική αγορά θεωρείται σκόπιμη και απαραίτητη προκειμένου να αναπτύξει την αρχική της λειτουργία με βάση τον πιλοτικό της χαρακτήρα. Η τοποθέτηση και είσοδος στην αγορά θα γίνει σταδιακά και με τακτική ανάλυση και έλεγχο της πορείας της. Χωροταξικά η είσοδος θα εστιασθεί στην τοπική αγορά Ναυπάκτου και Μεσολογγίου και στη συνέχεια στις περιοχές Αγρινίου και Πάτρας.

Δημιουργία επιθυμητού «profile» κοινωνικής επιχείρησης

Η επιχείρηση αποτελεί δραστηριότητα που εντάσσεται στην κοινωνική οικονομία και προσδιορίζεται από δραστηριότητες με κοινωνικούς σκοπούς και στόχους.

Η προώθηση της ενιαίας ταυτότητας και της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης του Νομού με την ανάδειξη των τοπικών φυσικών πόρων, των ιστορικών και πολιτισμικών στοιχείων της περιοχής σε συνεργασία με τους ΟΤΑ και τους τοπικούς φορείς, πρέπει να αποτελέσει ιδιαίτερο συγκριτικό πλεονέκτημα της επιχείρησης

Επίσης πρέπει να συμβάλλει στη βελτίωση του θεματικού τουρισμού της υπαίθρου και να παρέχει υπηρεσίες διαμεσολάβησης στην διανυκτέρευση των τουριστών σε μονάδες

αγροτουρισμού και ενοικιασμένων δωματίων. Έτσι θα βοηθάει στις καινοτόμες υπηρεσίες «σπιτικής φιλοξενίας» (Home Hospitality) που έχει σαν χαρακτηριστικά τον αυθορμητισμό, την φιλοξενία και την μύηση του επισκέπτη στον τρόπο ζωής της υπαίθρου.

Βέβαια η λειτουργία της στο υπάρχον ανταγωνιστικό περιβάλλον θεωρείται δεδομένη παράμετρος για την λειτουργία και την μακροχρόνια ανάπτυξής της.

Η επιθυμητή εικόνα πρέπει να βασίζεται στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, την κοινωνική ευαισθησία και αποδοχής και στο ανταγωνιστικό επίπεδο τιμών.

Ανάπτυξη της «κοινωνικής ευθύνης» της επιχείρησης και προβολή της στην αγορά

Η «κοινωνική ευθύνη» των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση το «κοινωνικό Management» αρχίζουν να εντάσσονται όλο και περισσότερο σε στρατηγικά σχέδια των σύγχρονων επιχειρήσεων.

Η αρχή της κοινωνικής ευθύνης προβλέπει επιχειρηματικές δράσεις που προωθούν παράλληλα με το κέρδος την συλλογική και κοινωνική ευημερία, βελτιώνουν το εργασιακό περιβάλλον, ενισχύουν την αειφόρο και βιώσιμη ανάπτυξη και εφαρμόζουν τις αρχές της επιχειρηματικής ηθικής.

Η επιχείρηση στα πλαίσια αυτά πρέπει να :

α) Δημιουργήσει εργασιακό περιβάλλον με συνθήκες υγιεινής και ασφάλειας, με κοινωνική ευαισθησία παρέχοντας ισότητα ευκαιριών, συνεχή επιμόρφωση και σεβασμό της αξιοπρέπειας των εργαζομένων. Η ποιότητα του εργασιακού περιβάλλοντος θα αυξήσει την αποδοτικότητα των εργαζομένων, θα βελτιώνει συνεχώς την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και θα δημιουργεί πελάτες με σταθερότητα και αφοσίωση.

β) Εφαρμόζει αρχές επιχειρηματικής ηθικής, όπως διαφάνεια στις συναλλαγές, εμπιστοσύνη στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, εφαρμογή του υπάρχοντος θεσμικού και φορολογικού πλαισίου και εφαρμογής ενός κώδικα δεοντολογίας στη συνεργασία της με τους κοινωνικούς φορείς (ΟΤΑ, Συλλόγους κτλ)

γ) Επενδύει συνεχώς στις πελατειακές σχέσεις εστιάζοντας την προσοχή της στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

δ) Αναβαθμίζει συνεχώς τις σχέσεις όλων των εταιριών της και ιδιαίτερα αυτών των θεσμικών εταιριών όπως οι Αναπτυξιακές εταιρίες ΟΤΑ, Σύλλογοι ΑΜΕΑ κτλ. οι οποίοι είναι εταίροι με κοινωνική ευθύνη (Vice Funds).

ε) Προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος, τόσο του φυσικού όσο και του κοινωνικού – πολιτισμικού.

Η κοινωνική ευθύνη της κοινωνικής επιχείρησης είναι ιδιαίτερης σημασίας και πρέπει να γίνει βασική προτεραιότητα του στρατηγικού σχεδίου. Θεωρείται αντιπροσωπευτική μορφή αυτού που ονομάζεται «Διοίκηση Φήμης» (Reputation Management) και αναφέρεται στην ισχυρή καλή φήμη, που ενισχύει την πελατειακή πίστη,

την κοινωνικότητα της επιχειρηματικής δράσης και δημιουργεί μακροχρόνιες σχέσεις εμπιστοσύνης στους εργαζομένους, τους πελάτες και τους εταίρους της.

Βελτίωση, εδραίωση και συντήρηση μεριδίου αγοράς (μεσοπρόθεσμα)

Η βελτίωση της συντήρησης του μεριδίου της αγοράς μεσοπρόθεσμα τίθεται σαν βασικός σκοπός και συνδέεται άμεσα με την βιωσιμότητα μετά το αρχικό στάδιο της «υποστηρικτικής» λειτουργίας της από το Τοπικό Σύμφωνο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας. Η φιλοσοφία του «διάττοντα» αστέρα δεν αρμόζει στα κοινωνικά χαρακτηριστικά και τον στόχο της επιχείρησης, η οποία πρέπει να επιδιώξει «πίστη» αγορά για συνεχή ανοδική πορεία των εργασιών της.

Σταδιακή διείσδυση στην αγορά της Δυτικής Ελλάδος

Η σταδιακή διείσδυση στην αγορά της Δ. Ελλάδος θεωρείται απαραίτητη λόγω της ενιαίας δομής του τουριστικού χώρου και των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος, η οποία ευρίσκεται στο κέντρο του ιστορικού αρχαιολογικού τριγώνου Δελφοί – Ολυμπία – Επίδαυρος. Το αστικό κέντρο της Πάτρας, τρίτη πόλη της Ελλάδας σε πληθυσμό, μπορεί να αποτελέσει ευκαιριακή αγορά για αύξηση των εργασιών της και ιδιαίτερα μετά την ολοκλήρωση της Γέφυρας Ρίου – Αντιρρίου.

Η προώθηση και ανάδειξη των τοπικών πολιτιστικών «θεσμών» αποτελεί προτεραιότητα των ΟΤΑ και των κοινωνικών φορέων. Στα πλαίσια αυτά η επιχείρηση μπορεί να συνεργαστεί με τους ΟΤΑ στον τομέα παροχής υπηρεσιών. Οι μορφές συνεργασίας δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, περισσότερο δε των κοινωνικών επιχειρήσεων, έχουν αρχίσει ήδη σε πολλές χώρες με πρωτοπόρο την Μεγάλη Βρετανία, όπου έχουν ήδη εφαρμοστεί επιτυχώς μορφές συνεργασίας ιδιωτικού τομέα με την Τοπική Αυτοδιοίκηση (Public – Private Finance Partnerships, γνωστές ως PPP) αλλά και με τη μορφή του παροχέα υπηρεσιών (Private Finance Initiative γνωστές ως PFI). Τέτοιες συνεργασίες αφορούν π.χ. την συντήρηση σχολικών κτιρίων, άλλες υποστηρικτικές υπηρεσίες κοινωνικού περιεχομένου κτλ.

Εκμετάλλευση του κενού της αγοράς σε υπηρεσίες προώθησης πολιτιστικών δραστηριοτήτων

Μέχρι τα τελευταία χρόνια, ο τουρισμός ήταν λέξη συνώνυμη με ήλιο, θάλασσα, διασκέδαση και γαστρονομικές απολαύσεις. Σήμερα τα ενδιαφέροντα των τουριστών αλλάζουν και βελτιώνονται διεκδικώντας την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος. Πρέπει λοιπόν να προτείνεται τουριστικό προϊόν με πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Η αξιοποίηση και προβολή των πολιτιστικών μας στοιχείων σαν μέσα έλξης αλλά και σαν καταναλωτικό αγαθό, αποτελεί μια επιτακτική διαδικασία τουριστικής ανάπτυξης. Η αγορά του Νομού παρουσιάζει κενό στις υπηρεσίες αυτές και μόνο κάποιες εκδηλώσεις των ΟΤΑ μπορούν να θεωρηθούν σαν αρχή, οι οποίες όμως δεν εντάσσονται στις παρεχόμενες τουριστικές υπηρεσίες.

Τιμολογιακή Πολιτική

Ο πραγματικός προσδιορισμός των τιμών παρουσιάζει ιδιαιτερότητες στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της επιχείρησης. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να ληφθούν υπόψη α) οι επικρατούσες τιμές στον ανταγωνισμό β) η σχέση τιμής – κόστους για τη συγκεκριμένη επιχείρηση και γ) ο κοινωνικός χαρακτήρας της. Για τη συγκεκριμένη επιχείρηση η στρατηγική τιμολόγησης «κόστος – συν» (cost – plus pricing) εκτός της βιωσιμότητας, εξασφαλίζει το κοινωνικό profile με ένα «δίκαιο» κέρδος. Επιπλέον εξασφαλίζει μακροχρόνια περίοδο προσαρμογής στις πραγματικές συνθήκες ανταγωνισμού γιατί έχει χρηματοδοτική υποστήριξη από το «Σύμφωνο».

Η πρώτη στρατηγική τιμολόγησης για την εισαγωγή των υπηρεσιών στην αγορά – στόχο, πρέπει να βασίζεται σε μια σχετικά χαμηλή τιμή με σκοπό την γρήγορη εξάπλωση σε όλα τα τμήματα της αγοράς (penetration pricing). Η στρατηγική αυτή θα είναι αποτελεσματική επειδή :

- α) το προϊόν / υπηρεσία δεν απευθύνεται σε ανώτερες εισοδηματικές τάξεις.
- β) η υπηρεσία / προϊόν αντιμετωπίζει έντονο ανταγωνισμό κατά ένα μεγάλο μέρος
- γ) η παρεχόμενη ποσότητα επηρεάζει τη τιμή.

Συνεκτιμώντας όλους τους παράγοντες οι τιμές της επιχείρησης διαμορφώνονται ως ακόλουθα :

❖	Μετακίνηση μαθητών	8€ ανά άτομο
❖	Μετακίνηση εκδρομέων	15€ ανά άτομο
❖	Μετακίνηση Σπουδαστών–Αποφοίτων Λυκείου	10€ ανά άτομο
❖	Υποστήριξη εκδηλώσεων ΟΤΑ	600€/εκδήλωση
❖	Υποστήριξη Πολιτιστικών Εκδηλώσεων	400€ /εκδήλωση
❖	Εκδηλώσεις νεολαίας	1.500€ /εκδήλωση

Πολιτική επίτευξης στόχων

Η πολιτική επίτευξης των στόχων της κοινωνικής επιχείρησης εστιάζεται στα ακόλουθα :

- Στρατηγική κόστους / τιμών

Η επιχείρηση πρέπει να εκμεταλλευθεί την επιχορήγηση από το «Σύμφωνο» κατά το πρώτο στάδιο λειτουργίας της και να εφαρμόσει την «Στρατηγική Ανταγωνιστικού κόστους και τιμών». Έχοντας δεδομένες τις οικονομίες κλίμακας μπορεί να προσφέρει χαμηλότερες τιμές από τους ανταγωνιστές, χωρίς όμως να δημιουργήσει «χάσμα» (gap) στην αγορά. Η στρατηγική αυτή πρέπει να είναι μεσοπρόθεσμη και πρέπει να οδηγήσει σε τοποθέτηση της επιχείρησης σε σημαντικό μερίδιο της αγοράς.

- Στρατηγική εστίασης

Η επιχείρηση με το χαρακτήρα της κοινωνικής επιχείρησης πρέπει να εστιάσει την προσοχή της σε επιλεγμένα τμήματα της αγοράς και να μην προσπαθήσει να «κατακτήσει» όλη την αγορά. Ειδικότερα να προσπαθήσει να καλύψει κενά στην αγορά με καινοτόμες ενέργειες και ανάδειξη ειδικών υπηρεσιών (πολιτισμού, τουρισμού κτλ.)

- Μίγμα Marketing (Marketing Mix)

Η συνολική προσφορά των υπηρεσιών της κοινωνικής επιχείρησης πρέπει να βασίζεται σε ένα δυναμικό μίγμα Marketing που να περιέχει συνδυασμό του ανθρώπινου δυναμικού και των μέσων της επιχείρησης για να επιτύχει τον στόχο της.

• 8.4. Βιωσιμότητα επιχειρηματικού πλάνου

Προβλεπόμενος κύκλος εργασιών

Σύμφωνα με τους στόχους πωλήσεων (3.3) και την τιμολογιακή πολιτική (4.2) οι προβλεπόμενες πωλήσεις για την επόμενη διετία εκτιμώνται ως ακόλουθα :

ΕΙΔΟΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ	ΠΟΣΑ ΣΕ €	
	1 ^ο ΕΤΟΣ	2 ^ο ΕΤΟΣ
⇒ Μετακίνηση εκδρομέων (3.250 άτομα X 15 € / άτομο) (3.750 άτομα X 15 € / άτομο)	48.750	56.250
⇒ Μετακίνηση Σπουδαστών – Αποφοίτων Λυκείου (500 άτομα X 10 € / άτομο) (700 άτομα X 10 € / άτομο)	5.000	7.000
⇒ Υποστήριξη εκδηλώσεων ΟΤΑ (20 εκδηλώσεις X 600 € / εκδήλωση) (30 εκδηλώσεις X 600 € / εκδήλωση)	12.000	18.000
⇒ Κοινωνικές – πολιτιστικές εκδηλώσεις (20 εκδηλώσεις X 800 € / εκδήλωση) (30 εκδηλώσεις X 800 € / εκδήλωση)	16.000	24.000
⇒ Εκδηλώσεις νεολαίας (8 εκδηλώσεις X 1.500 € / εκδήλωση) (8 εκδηλώσεις X 1.500 € / εκδήλωση)	12.000	12.000
⇒ Μετακίνηση μαθητών (3.500 άτομα X 8 € / άτομο) (4.500 άτομα X 8 € / άτομο)	28.000	36.000
ΣΥΝΟΛΑ	121.750	153.250

Πηγή: Αρχείο Οικονομικού τμήματος της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου Ε.Π.Ε.

Οι εκτιμήσεις θεωρούνται συγκρατημένες για να προσεγγιστεί η πραγματική κατά το δυνατόν κατάσταση βιωσιμότητας του επενδυτικού σχεδίου.

Κόστος λειτουργίας επιχείρησης

Τα έξοδα της επιχείρησης που πρέπει να εκτιμηθούν είναι τα λειτουργικά της, αφού ο κύκλος εργασιών έχει υπολογισθεί με βάση τα καθαρά έσοδα πωλήσεων δηλ. χωρίς κόστος πωλήσεων. Τα προβλεπόμενα έξοδα περιλαμβάνουν τα ακόλουθα :

❖ Αμοιβές προσωπικού

Η απασχόληση των 8 εργαζομένων – εταίρων στην επιχείρηση κοστίζει στην επιχείρηση (βασικός ανειδίκευτου εργαζομένου) συμπεριλαμβανομένων των εισφορών $879€ \times 8 \text{ εργαζόμενοι} \times 14 = 94.448€$ ανά έτος.

❖ Ενοίκια

Το ενοίκιο των γραφείων της επιχείρησης εκτιμάται σε $200€ \times 12 \text{ μήνες} = 2.400€$ ανά έτος.

❖ Αμοιβές τρίτων

Οι αμοιβές τρίτων περιλαμβάνουν αμοιβή λογιστική και πιθανόν νομικού (κατά περίπτωση) και εκτιμώνται σε $180€ \times 12 \text{ μήνες} = 2.160€$ ανά έτος.

❖ Γενικά έξοδα

Τα γενικά έξοδα αναφέρονται σε τηλεφωνικά, ηλεκτροφωτισμό και δημόσιες σχέσεις και εκτιμώνται σε $700€ \times 12 \text{ μήνες} = 8.400€$ ανά έτος.

❖ Έξοδα προβολής και διαφήμισης

Τα έξοδα αυτά περιλαμβάνουν το κόστος των υπηρεσιών προβολής και διαφήμισης και εκτιμώνται σε $3.000€$ ανά έτος.

❖ Επιπλα – εξοπλισμός – λογισμικό

Δεν υπολογίζονται έξοδα αναδιοργάνωσης γιατί θα καλυφθούν από την επιχορήγηση του Συμφώνου.

❖ Εισφορές ΤΕΒΕ

Οι εισφορές ΤΕΒΕ για 2 ιδιώτες εταίρους ανέρχονται σε $200€ \times 12 \text{ μήνες} = 2.400€$.

Για τον δεύτερο χρόνο λειτουργίας η επιχείρηση πρέπει να αναζητήσει πολιτική απασχόλησης ανάλογα με τις ανάγκες της, πιθανόν και σε μερική απασχόληση των εργαζομένων της. Αυτό πρέπει να εκτιμηθεί σαν το πιο κρίσιμο σημείο της βιωσιμότητας της κοινωνικής επιχείρησης.

Εξετάζεται για τον δεύτερο χρόνο ο περιορισμός των αμοιβών προσωπικού σε 20% λαμβανομένου υπόψη ότι η εταιρική ιδιότητα των εργαζομένων θα τους επιτρέπει μικρή συμμετοχή στα κέρδη. Επίσης πρέπει να τονισθεί ότι ο χαρακτήρας της κοινωνικής

επιχείρησης και ο επιχειρηματικός κίνδυνος (Risk) πρέπει να χαρακτηρίζει και τους εργαζόμενους.

Τα υπόλοιπα έξοδα παραμένουν σταθερά για τον δεύτερο χρόνο.

Βιωσιμότητα σχεδίου

Για τον υπολογισμό των αποτελεσμάτων χρήσεως πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι θα υπάρξει α) επιχορήγηση με ποσό 46.566€ για τις αμοιβές προσωπικού και β) επιχορήγηση για λειτουργικές δαπάνες με ποσό 29.087€.

Τα κέρδη χρήσης διεντίας ανέρχονται σε 68.274€.

Επίσης πρέπει να τονισθεί ότι το "νεκρό σημείο" ευρίσκεται σε υψηλό ποσοστό επί των πωλήσεων (75.17%) και ότι σύμφωνα με την ανάλυση ευαισθησίας το επενδυτικό σχέδιο έχει περιθώριο ασφαλείας χαμηλό (24.83%) ως προς τις πωλήσεις.

Επίσης δίνονται α) η συνάρτηση κερδών και β) η μεταβολή των κερδών σε σχέση με τις μεταβολές τιμών και πωλήσεων. Αυτό θα παρέχει στοιχεία για την άσκηση της πολιτικής Management.

Με βάση αυτά το επενδυτικό σχέδιο είναι βιώσιμο και αποδεκτό.

9. Έρευνα για την Κοινωνική Επιχείρηση Ναύπακτου; πάνω στο παράδειγμα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας

Σκοπός Έρευνας

Προκειμένου να πραγματοποιήσουμε την έρευνα μας επιλέξαμε δύο εργαλεία. Η χρήση τους, μας ήταν γνωστή από προηγούμενες εργασίες που είχαμε αναλάβει στο Τ.Ε.Ι και αυτό μας βοήθησε να είμαστε πιο εύστοχοι και περιεκτικοί. Τα εργαλεία αυτά ήταν : δομημένα ερωτηματολόγια και συνέντευξη.

Τα ερωτηματολόγια επιλέχθηκαν επειδή μέσω των απαντήσεων θέλαμε να καταλήξουμε και στοιχειοθετήσουμε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Κατευθύναμε δηλαδή κατ' αυτόν τον τρόπο τους ερωτηθέντες σε θέματα που εμείς θέλαμε να τονίσουμε.

Η συνέντευξη επιλέχθηκε επειδή θέλαμε να γίνει μια καταγραφή των αυθόρμητων απαντήσεων που εκμαιεύσαμε από έναν άνθρωπο όπου συμμετείχε και συμμετέχει ενεργά σε όλες τις φάσεις της κοινωνικής επιχείρησης. Θεωρήσαμε καταλυτική την γνώμη του γιατί είναι απόρροια της συνεχούς ενασχόλησής του με το αντικείμενο. Η ενασχόληση αυτή χαρακτηρίζεται όχι μόνο από επαγγελματισμό αλλά και από μεράκι, το οποίο και μας μετέδωσε με αποτέλεσμα να συνεχίσουμε με μεγαλύτερο ενδιαφέρον την έρευνά μας.

Βασίζομενοι λοιπόν στο θεωρητικό κομμάτι αλλά και στην έρευνα που είχε πραγματοποιηθεί ήδη για λογαριασμό της επιχείρησης επικεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας σε συγκεκριμένους τομείς προκειμένου να αποδείξουμε την πραγματική εικόνα όλων των εκφάνσεων της Κοινωνικής Επιχείρησης.

Σκοπός της έρευνάς μας λοιπόν ήταν να προσδιορίσουμε τον ρόλο του θεσμικού πλαισίου για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Να διαπιστώσουμε κατά πόσο συνδυάζει την (οικονομική) βιωσιμότητα της, με την εκπλήρωση της κοινωνικής της αποστολής δώσαμε ιδιαίτερη βαρύτητα στον τρόπο που αντιμετωπίζει η επιχείρηση ζητήματα που αφορούν την ισορροπία της μεταξύ επιλογών οικονομικού και κοινωνικού ρόλου. Να περιγράψουμε τις σχέσεις της με το εξωτερικό της περιβάλλον, δηλαδή τις συνεργασίες της με άλλους φορείς, με μετόχους, εστιάζοντας την προσοχή μας στο βαθμό αυτονομίας της. Να αναζητήσουμε τα στοιχεία που αναδεικνύουν τον επιχειρηματικό της χαρακτήρα. Τέτοια στοιχεία είναι, η ανταγωνιστικότητα της επιχείρησης, η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, η κατάρτιση των εργαζομένων, η αξιοπιστία της επιχείρησης, η γνώμη των πολιτών, η γνώμη συνεργατών κ.τ.λ. προσπαθήσαμε να συλλέξουμε τις απόψεις όλων, εμπλεκομένων για την μέχρι τώρα πορεία του φορέα.

Τέλος επικεντρώσαμε το ενδιαφέρον μας στο βαθμό της κοινωνικής παρεμβατικότητας που χαρακτηρίζει την συμμετοχή των Ο.Τ.Α στην λειτουργία της Επιχείρησης. Ειδικότερα προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε την συμβολή της Τ.Α, τους

στόχους και τις αρμοδιότητες που οριοθετούν τις σχέσεις της με τον φορέα αλλά και κατά πόσο αυτόνομη, αξιόπιστη και αποδοτική είναι η σχέση αυτή.

Παραθέτουμε λοιπόν τις απαντήσεις των ερωτηματολογίων που τέθηκαν στους εργαζόμενους της επιχείρησης, σε διοικητικό στέλεχος της επιχείρησης, σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, σε εκπρόσωπο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σε μέτοχο-φορέα της επιχείρησης, σε τυχαίο δείγμα 50 πολιτών και τα συμπεράσματα της συνέντευξης του Κ^ο Μιχαλόπουλου Χαράλαμπου, Project Manager Κ.Π. Equal και επιστημονικό συνεργάτη της Αιτωλικής Α.Ε.

Η περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης με βάση την πιο πρόσφατη «Έκθεση Κοινωνικού Ελέγχου και Κοινωνικής Αξιολόγησης» της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου.

Προκειμένου να εξαχθούν όσον το δυνατόν ασφαλέστερα συμπεράσματα σχετικά με την υφιστάμενη κατάσταση της επιχείρησης και την συνολική πορεία της μέχρι τώρα χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο η «Έκθεση Κοινωνικού Ελέγχου και Αξιολόγησης».

Στο κεφάλαιο 3.4. αναπτύχθηκε διεξοδικά ο ρόλος και η δομή ενός συστήματος Απολογισμού της δράσης των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Το ενδιαφέρον θα επικεντρωθεί τώρα στην πιο πρόσφατη έκθεση που εκπονήθηκε λίγους μήνες μετά τη δημιουργία της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου.

Η έκθεση αυτή προέκυψε έπειτα από τις επαφές του αξιολογητή με στελέχη του φορέα, της Αιτωλικής Αναπτυξιακής Α.Ε., των μελετητών του Ινστιτούτου Κοινωνικής Καινοτομίας και των στελεχών του Γραφείου Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας Ναυπάκτου.

Κατ' αρχήν η προσοχή στράφηκε στον προσδιορισμό των θεματικών πεδίων για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της επιχείρησης, όπως αυτά αναδείχθηκαν στα πρώτα στάδια ζωής της. Βασική προϋπόθεση λοιπόν της έκθεσης ήταν η συγκεκριμενοποίηση των δεδομένων και ιδιαιτεροτήτων λειτουργίας της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου.

Στην συνέχεια η έκθεση χωρίστηκε σε τρία τμήματα. Το πρώτο περιλαμβάνει παρουσίαση εννοιών και ορισμών της Κοινωνικής Οικονομίας, το δεύτερο περιλαμβάνει σύντομη παρουσίαση του νεοσύστατου φορέα, ενώ στο τρίτο τμήμα εξετάζονται οι βασικοί άξονες αξιολόγησης των κοινωνικών αποτελεσμάτων της επιχείρησης έτσι όπως προέκυψαν από την εξέταση της τρέχουσας κατάστασής της.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι οι πληροφορίες που προκύπτουν από τις διαδικασίες αξιολόγησης και κοινωνικού ελέγχου επιτρέπουν στα διευθυντικά στελέχη να παρουσιάσουν με σαφή, ακριβή και αξιόπιστο τρόπο, όχι μόνο τα αποτελέσματα της δραστηριότητά της, αλλά και τους τρόπους με τους οποίους σχεδιάζουν να βελτιώσουν τις εν λόγω επιδόσεις. Έτσι η εκπόνηση του κοινωνικού απολογισμού αποτελεί μία δημοκρατική πρακτική με την

οποία όχι μόνο κρίνεται η υφιστάμενη κατάσταση και η προστιθέμενη αξία της επιχείρησης αλλά και η μελλοντική της κατεύθυνση.

Μέσω λοιπόν, ενός πρώτου κύκλου συνεντεύξεων με τα στελέχη αλλά και με τη χρήση δομημένων ερωτηματολογίων εντοπίστηκαν μία σειρά από στοιχεία που αξιολογούν την κοινωνική ευθύνη της επιχείρησης.

Τα στοιχεία-συμπεράσματα είναι τα εξής:

- Ο συνολικός προγραμματισμός και σχεδιασμός της επιχείρησης συνάδει με υψηλό επίπεδο κοινωνικής ευθύνης, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την απασχόληση ατόμων που πλήττονται από ανεργία και κοινωνικό απολογισμό αλλά και τη βιώσιμη ανάπτυξη βιώσιμη ανάπτυξη της επιχείρησης.
- Υπάρχει πλήρης αποδοχή από τα στελέχη της επιχείρησης της κοινωνικής διάστασης της αποστολής, των αρχών και των στόχων της επιχείρησης όπως αυτά είχαν προσδιοριστεί στο Σύστημα Κοινωνικής Αξιολόγησης
- Ως κύριοι εμπλεκόμενοι στη λειτουργία της επιχείρησης-stakeholders-, ορίστηκαν οι Ο.Τ.Α, οι σύλλογοι Αμ.ΕΑ. και οι εκπαιδευτικοί φορείς της περιοχής, καθώς και η Αναπτυξιακή Εταιρία "ΑΙΤΩΛΙΚΗ Α.Ε". Ως εκ τούτου οι δράσεις του συστήματος κοινωνικής αξιολόγησης που θα προωθηθούν στο πλαίσιο της εφαρμογής του συστήματος θα επικεντρωθούν σε μεγάλο βαθμό στους προαναφερόμενους φορείς.
- Οι προοπτικές για την εκπλήρωση του κοινωνικού ρόλου της επιχείρησης εμφανίζονται ως αρκετά ενθαρρυντικές. Η εκτίμηση αυτή τεκμηριώνεται από την πρόσληψη ατόμων που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές, την κατοχύρωση της διάθεσης του 10% των κερδών για κοινωφελείς σκοπούς, την άμεση εμπλοκή των Ο.Τ.Α. της περιοχής ως πελατών της επιχείρησης, την καινοτομία των παρεχόμενων υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο και ειδικότερα αυτών που αφορούν τον πολιτισμό, τον τουρισμό ειδικών κοινωνικών ομάδων και την ανάδειξη του τοπικού τουριστικού προϊόντος, καθώς και το αναμενόμενο υψηλό ενδιαφέρον της τοπικής κοινωνίας για την κοινωνική αποστολή της επιχείρησης...
- Οι δραστηριότητες και υπηρεσίες της εταιρίας αναμένεται να αποφέρουν εκτός από σημαντικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα για το τοπικό παραγωγικό σύστημα και σύγχρονες μεθόδους στον τομέα των κοινωνικών παρεμβάσεων των Ο.Τ.Α.
- Ο μηχανισμός στήριξης, δηλαδή το γραφείο κοινωνικής επιχειρηματικότητας, λειτουργεί επιτυχώς και στηρίζει ουσιαστικά την κοινωνική αποστολή και την επιχειρηματική αποτελεσματικότητά του φορέα

- Η πρόσληψη και εργασιακή ενσωμάτωση στην κοινωνική επιχείρηση, ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, παρ' όλο που αποτιμάται θετικά και συμβάλλει στην εκπλήρωση βασικού στόχου της, πρέπει όμως να γίνεται και με κριτήριο το κόστος λειτουργίας αλλά και γενικότερα βιωσιμότητας της επιχείρησης, κυρίως μετά τη λήψη χρηματοδότησης από την Κ.Π. EQUAL.
- Η επιχείρηση αφ' ενός μεν, εκπληρώνει το στόχο της σε ότι αφορά τη βελτίωση γνώσεων και δεξιοτήτων των εργαζομένων της, αφ' ετέρου η προσπάθεια αυτή χρήζει περισσότερης έντασης και σύνδεσης της με την επιδίωξη διασφάλισης της υψηλής ποιότητας παρεχόμενων υπηρεσιών και ικανοποίησης πελατών.

Ερωτηματολόγιο 1 – Διοικητικό στέλεχος Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου

- 1) Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων συντελεί στη λειτουργία και την περαιτέρω ανάπτυξή τους
  - 2) Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως φορέας του Τρίτου Τομέα είναι ανταγωνιστικές σε σχέση με τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα
  - 3) Η επιχείρηση διατηρεί την διαχειριστική της αυτονομία σε σχέση με το Κράτος και την Τοπική Αυτοδιοίκηση
  - 4) Η Τοπική Αυτοδιοίκηση συμβάλλει καθοριστικά στη δράση και λειτουργία των Κοινωνικών Επιχειρήσεων
  - 5) Η επιχείρηση έχει αναπτύξει ή στοχεύει να αναπτύξει σχέσεις και συνεργασίες με τους φορείς της τοπικής κοινωνίας (μη κυβερνητικές οργανώσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, αναπτυξιακές εταιρίες, ιδιώτες, εκπαιδευτικοί και πολιτιστικοί φορείς, επιχειρηματίες, κλπ)
  - 6) Η επιχείρηση δημιουργεί θέσεις εργασίας για άτομα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού
  - 7) Οι μηχανισμοί στήριξης των εργαζομένων εφαρμόζονται με επιτυχία
  - 8) Η επιχείρηση έχει εξασφαλίσει ικανοποιητικά επίπεδα εργασιακής πολυμορφίας
  - 9) Οι υπηρεσίες που παρέχονται από την επιχείρησης εξυπηρετούν άμεσα το συλλογικό όφελος
  - 10) Ο μέχρι σήμερα τρόπος λειτουργίας της επιχείρησης έχει αποφέρει ικανοποιητικά οικονομικά αποτελέσματα
  - 11) Η τοπική κοινωνία έχει ανάγκη τις υπηρεσίες της επιχείρησης
  - 12) Η επιχείρηση έχει σημαντικές πιθανότητες να εδραιωθεί στο τοπικό οικονομικό σύστημα;
  - 13) Η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει η επιχείρηση είναι ικανοποιητική;
  - 14) Οι υπηρεσίες που παρέχονται από την επιχείρηση καλύπτουν όλες τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας όσον αφορά την προώθηση του πολιτισμού και την ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος της ευρύτερης περιοχής της Αιτωλοακαρνανίας
  - 15) Υπάρχουν ανάγκες που δεν καλύπτονται από την επιχείρηση και για τις οποίες υπάρχουν δυνητικοί αγοραστές (δημόσιοι φορείς/ ιδιώτες/ τουριστικοί πράκτορες / πολιτιστικοί φορείς)
  - 16) Οι εργαζόμενοι καταρτίζονται αποτελεσματικά
  - 17) Ο αριθμός των θέσεων απασχόλησης που δημιουργήθηκαν είναι αρχικά ικανοποιητικός
  - 18) Πέρα από την αμιγώς εργασιακή αποκατάσταση των ωφελουμένων, η εργασία στο πλαίσιο της επιχείρησης στηρίζει και τη γενικότερη κοινωνική ενσωμάτωση των τελευταίων
- Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγιο έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Ερωτηματολόγια

Απαντήσεις της Κ^α Σίγη : Διοικητικό Στελέχος-Διαχειρίστρια της Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις της Κ^α Σίγη Διοικητικού Στελέχους προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα :

Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο που αφορά τις κοινωνικές επιχειρήσεις δεν βοηθά στην περαιτέρω ανάπτυξή τους. Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της αδυναμίας είναι να μην μπορεί να καταστεί η επιχείρηση πλήρως ανταγωνιστική ως προς τον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα.

Όσον αφορά τις συνεργασίες της επιχείρησης, θετικό, κρίνεται το γεγονός ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση συμβάλλει καθοριστικά στην δράση και λειτουργία του φορέα χωρίς όμως να επηρεάζει την διαχειριστική του αυτονομία. Την αυτονομία αυτή ο φορέας καταφέρνει να την διατηρήσει και στις σχέσεις του με το κράτος. Η ανάπτυξη σχέσεων όμως, είτε ως υφιστάμενη κατάσταση, είτε ως μελλοντική, δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά επεκτείνεται κυρίως μέσω της συνεργασίας με άλλους φορείς, όπως με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Με Αναπτυξιακές Εταιρίες, με ιδιώτες, με πολιτιστικούς φορείς, με επιχειρηματίες κ.α.

Σχετικά με την δημιουργία θέσεων εργασίας από την επιχείρηση, για άτομα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, αυτή κρίνεται ως δεδομένη. Όπως δεδομένο πρέπει να θεωρείται, ότι οι εργαζόμενοι αυτοί, αν και περιορισμένοι σε αριθμό αλλά και σε εργασιακή κατάρτιση, υποστηρίζονται με μεγάλη επιτυχία από τους μηχανισμούς που εφαρμόζονται από τον φορέα, ενώ επιτυγχάνεται ταυτόχρονη εξασφάλιση πλήρους εργασιακής πολυμορφίας. Εκτός όμως από την εργασιακή αποκατάσταση, το μεγαλύτερο ίσως όφελος για τα άτομα αυτά είναι η κοινωνική ενσωμάτωσή τους. Ολοκληρώνεται λοιπόν έτσι, ένα σημαντικότερο μέρος της κοινωνικής αποστολής της επιχείρησης.

Σπουδαίο και καθοριστικό κεφάλαιο της δράσης της κοινωνικής επιχείρησης είναι οι παρεχόμενες υπηρεσίες. Σκοπός αυτών των υπηρεσιών είναι η προώθηση του πολιτισμού και η ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος της ευρύτερης περιοχής της Αιτωλοακαρνανίας. Αυτό τις καθιστά αναγκαίες στην τοπική κοινωνία πράγμα που σημαίνει ότι ικανοποιούν και το βασικό στόχο της επιχείρησης, δηλαδή την εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου. Μπορεί λοιπόν οι υπηρεσίες αυτές να είναι ποιοτικά ολοκληρωμένες, δεν καλύπτουν όμως το ευρύτερο φάσμα αναγκών των δυνητικών αγοραστών, όπως : δημόσιοι φορείς, ιδιώτες, τουριστικοί πράκτορες, πολιτιστικοί παράγοντες, κ.τ.λ.

Στον οικονομικό τομέα η επιχείρηση έχει βάσιμες ελπίδες να εδραιωθεί στο τοπικό οικονομικό σύστημα. Η αισιοδοξία αυτή έγκειται στο γεγονός ότι τα μέχρι τώρα αποτελέσματα είναι ικανοποιητικά, ενώ σαφέστατα υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης. Ανασταλτικός παράγοντας είναι ο σχετικά περιορισμένος αριθμός ανταγωνιστικότητας ως προς τον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος εξηγείται, όπως προαναφέρθηκε, από την αδυναμία – ανυπαρξία ορθολογικού θεσμικού πλαισίου.

Ερωτηματολόγιο 2 – Εργαζόμενοι στην Επιχείρηση

- 1) Η επικοινωνία στο εσωτερικό της επιχείρησης είναι καλή 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 2) Γνωρίζω ακριβώς τι δουλειά κάνει ο καθένας 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 3) Οι ιδέες και παρατηρήσεις σας λαμβάνονται υπόψη 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 4) Νιώθω ότι μπορώ να συμμετάσχω στις αποφάσεις της επιχείρησης 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 5) Είμαι υπερήφανος που δουλεύω για την επιχείρηση 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 6) Μιλώ με καλά λόγια για την επιχείρηση στους φίλους μου 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 7) Σε γενικές γραμμές, το κλίμα στη δουλειά είναι καλό 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 8) Από τη στιγμή της πρόσληψής μου, παρακολούθησα προγράμματα κατάρτισης για:
½ ημέρα   1 μέρα   2-5 μέρες   πάνω από 5 μέρες
- 9) Τα μαθήματα που παρακολούθησα ήταν χρήσιμα για την εργασία μου;
1 2 3 4 5 ΔΞ
- 10) Τα μαθήματα αυτά αρκούν για να εκτελώ σωστά τα καθήκοντά μου; 1 2 3 4 5 ΔΞ
- 11) Πιστεύετε ότι η συνολική εικόνα της επιχείρησης είναι θετική 1 2 3 4 5 ΔΞ

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Απαντήσεις των Εργαζομένων στην Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εργαζομένων προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα :

Οι εργαζόμενοι της κοινωνικής επιχείρησης αποτελούν σημαντικό και μεγάλο μέρος του εσωτερικού περιβάλλοντος του φορέα. Οι απαντήσεις τους βοηθούν καταλυτικά στο να δημιουργηθεί μια σαφής εικόνα για τον τρόπο που λειτουργεί εσωτερικά η επιχείρηση.

Βασικό στοιχείο προκειμένου η λειτουργία του φορέα να είναι αποτελεσματική, είναι η εσωτερική επικοινωνία, η οποία σε γενικές γραμμές κρίνεται ικανοποιητική.

Απόδειξη αυτής της θετικής κρίσης που εκφράζεται είναι ο σωστός επιμερισμός εργασιών αλλά και το υψηλό αίσθημα των εργαζομένων ότι συμμετέχουν ενεργά στις διαδικασίες και κυρίως ότι κατά την λήψη αποφάσεων οι ιδέες και οι προτάσεις τους λειτουργούν συνδιαμορφωτικά και λαμβάνονται υπόψη.

Το εργασιακό περιβάλλον φαίνεται να ικανοποιεί αρκετά τους εργαζόμενους, γεγονός που εξηγεί εμμέσως έτσι, όχι μόνο γιατί μιλούν με καλά λόγια στους φίλους τους, αλλά και γιατί είναι υπερήφανοι που εργάζονται εκεί. Ένας επιπλέον λόγος που συμβάλλει στην διαμόρφωση θετικής κρίσης, είναι η ιδιομορφία που παρουσιάζει η συγκεκριμένη επιχείρηση όσον αφορά τον κοινωνικό της ρόλο. Νιώθουν δηλαδή οι εργαζόμενοι ότι κατά κάποιο τρόπο συμβάλλουν στο κοινωνικό σύνολο.

Όσον αφορά την κατάρτισή τους και πως αυτή πραγματοποιήθηκε, υποστηρίζουν πως οι εκθέσεις, οι ημερίδες, οι εκδηλώσεις και τα σεμινάρια που παρακολούθησαν μετά την πρόσληψή τους αν και θεωρητικά τους φάνηκαν ενδιαφέροντα, στην πράξη ελάχιστα τους βοήθησαν προκειμένου να εκτελούν σωστά τα καθήκοντά τους. Επιβεβαιώνεται έτσι λοιπόν και η σχετική άποψη του Διοικητικού Στελέχους της επιχείρησης περί ελλιπούς κατάρτισης αλλά και ανύπαρκτης προκατάρτισης.

Η κρίση τους για την συνολική εικόνα της επιχείρησης έως τώρα ήταν αρκετά θετική ενώ εξέφρασαν αισιοδοξία και για το μέλλον.

Ερωτηματολόγιο 3 -Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες

- 1) Ποια είναι η συμμετοχή σας στην επιχείρηση;
- 2) Οι υπηρεσίες της επιχείρησης καλύπτουν κάποιες από τις ανάγκες σας;
- 3) Πέρα από την εργασιακή αποκατάσταση επιτυγχάνεται και κοινωνική ενσωμάτωση;
- 4) Η κατάρτιση σας κρίνεται άρτια , ανταγωνιστική και αποτελεσματική όσον αφορά την αγορά εργασίας;
- 5) Πώς σας φαίνεται το εργασιακό περιβάλλον της επιχείρησης;
- 6) Θεωρείται τον μισθό σας ικανοποιητικό;
- 7) Θα θέλατε και στο μέλλον να συνεχίσετε την συνεργασία σας με την επιχείρηση;
- 8) Αισθάνεστε ότι προσφέρετε στο κοινωνικό σύνολο μέσω της εργασίας σας;
- 9) Πιστεύετε ότι είναι θετική η συνολική εικόνα της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κόρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Απαντήσεις από Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ατόμων που προέρχονται από Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα :

Η κοινωνική και εργασιακή αποκατάσταση ευπαθών κοινωνικών ομάδων της Ναυπάκτου είναι η σημαντικότερη αιτία ίδρυσης της κοινωνικής επιχείρησης. Για τον λόγο αυτό η γνώμη των ατόμων / εργαζομένων που προέρχονται από τις ομάδες αυτές, για τον φορέα, κρίνεται ιδιαίτερα βαρύνουσα και ουσιαστική.

Τα άτομα αυτά λοιπόν θεωρούν ότι η συμμετοχή τους στην επιχείρηση καλύπτει πλήρως τις ανάγκες τους για παραγωγή έργου, για προσφορά στο κοινωνικό σύνολο, για προσφορά στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (μέσω των δράσεων της επιχείρησης στον τομέα του τουρισμού) κ.τ.λ.

Είναι αρκετά ικανοποιημένα από το εργασιακό περιβάλλον, αφού εκτός από τις εργασιακές τους ανάγκες καλύπτουν και τις οικονομικές τους, ενστάσεις έχουν σχετικά με την αρτιότητα, την ανταγωνιστικότητα και την αποτελεσματικότητα της κατάρτισής τους στα πλαίσια της αγοράς εργασίας αφού υποστηρίζουν ότι είναι ελλιπής.

Η γενικότερη ικανοποίησή τους εκφράζεται μέσα από την επιθυμία τους να συνεχίσουν να εργάζονται για τον φορέα. Ενώ νιώθουν την ανάγκη να προσφέρουν περισσότερα στο κοινωνικό σύνολο, ειδικότερα δε στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες κυρίως μέσω δράσεων της επιχείρησης.

Η συνολική τους κριτική άποψη εστιάζεται ιδιαίτερα στην καχυποψία και έλλειψη πληροφόρησης της τοπικής κοινωνίας σχετικά με την λειτουργία της, γεγονός που σε ένα βαθμό εξηγείται από τον μικρό χρόνο που έχει μεσολαβήσει από την ίδρυσή της. Επιπροσθέτως σημειώνουν την έλλειψη προτύπων αλλά και κατάλληλου θεσμικού πλαισίου που αφορά τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Υπερτονίζουν όμως το γεγονός ότι παρά τις αντιξοότητες ο φορέας εκπληρώνει όσο το δυνατόν πιο υπεύθυνα το σκοπό του δηλαδή την εργασιακή και κοινωνική ενσωμάτωσή τους.

Ερωτηματολόγιο 4 – Φορείς - Μέτοχοι

- 1) Περιγράψτε τον ρόλο σας σε σχέση με την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου
- 2) Πως κρίνετε την μέχρι σήμερα ανάπτυξη της επιχείρησης;
- 3) Έχετε αναπτύξει στενούς δεσμούς συνεργασίας με την επιχείρηση;
- 4) Η οργάνωση σας ωφελήθηκε από την εν λόγω συνεργασία;
- 5) Η επιχείρηση αποτελεί έναν αξιόπιστο και αποτελεσματικό συνεργάτη;
- 6) Η συνεργασία σας στηρίζεται σε σαφείς στόχους και αρμοδιότητες;
- 7) Κρίνετε απαραίτητη την εμπλοκή και άλλων φορέων στην δράση της κοινωνικής επιχείρησης;
- 8) Θα συνεχίσετε να συνεργάζεστε πρόθυμα με την επιχείρηση και στο μέλλον;
- 9) Πως κρίνετε την συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη της επιχείρησης;
- 10) Πιστεύετε ότι οι δραστηριότητες της επιχείρησης συμβάλλουν αποτελεσματικά στην καταπολέμηση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού;
- 11) Θεωρείτε ότι η κατάρτιση και στήριξη των εργαζομένων είναι επαρκής και αποτελεσματική σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας;
- 12) Ποια είναι η γνώμη σας για την βιωσιμότητα της επιχείρησης;
- 13) Ποια είναι η γνώμη σας για την αυτονομία της επιχείρησης;
- 14) Πιστεύετε ότι η παροχή υπηρεσιών από την επιχείρηση είναι υψηλού επιπέδου;
- 15) Πιστεύετε ότι το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 16) Ποια είναι η συνολική εικόνα που έχετε αποκομίσει έως τώρα από την λειτουργία της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Απαντήσεις από Φορείς – μετόχους κοινωνικής επιχείρησης Ναυπάκτου

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μετόχων προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα :

Οι μέτοχοι της κοινωνικής επιχείρησης πιστεύουν ότι η συνολική εικόνα της είναι αρκετά ενδιαφέρουσα κυρίως λόγω της μέχρι τώρα πραγματοποιηθείσας πορείας αλλά και του πιλοτικού της χαρακτήρα.

Μπορεί βέβαια το ανύπαρκτο θεσμικό πλαίσιο να αποτελεί εμπόδιο στην ομαλή λειτουργία, ο φορέας όμως έχει κατορθώσει να παράγει υπηρεσίες υψηλού επιπέδου για τα δεδομένα της περιοχής. Σημαντικά συστατικά στοιχεία της είναι η διατήρηση της βιωσιμότητας, της αυτονομίας της αλλά και η ανάπτυξη στενών δεσμών συνεργασίας φορέων με την επιχείρηση.

Ο σαφής προσδιορισμός των στόχων και των αρμοδιοτήτων των μετόχων από τον φορέα καθώς και η αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα του είναι η αιτία που εκφράζεται η επιθυμία για διατήρηση της συνεργασίας.

Το γεγονός ότι οι δραστηριότητες της επιχείρησης συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην καταπολέμηση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και στην παραγωγή ωφελειών για τους υπόλοιπους φορείς της εν λόγω στενής συνεργασίας καθιστούν αναγκαία την εμπλοκή και οριοθέτηση κοινών στόχων και από τις δύο πλευρές.

Μία τέτοια καταλυτική συνεργασία είναι αυτή με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, αφού η συμμετοχή της στον φορέα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξή του.

Σχετικά με το κεφάλαιο εργαζόμενοι τονίζεται για άλλη μια φορά η ελλιπής κατάρτιση τους αλλά συνάμα και η καλή διάθεση και στήριξή τους.

Ερωτηματολόγιο 5 – Τοπική Αυτοδιοίκηση

- 1) Περιγράψτε τον ρόλο σας σε σχέση με την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου
- 2) Ο Δήμος σας ωφελήθηκε από την εν λόγω συνεργασία;
- 3) Η επιχείρηση αποτελεί έναν αξιόπιστο και αποτελεσματικό συνεργάτη;
- 4) Η συνεργασία σας στηρίζεται σε σαφείς στόχους και αρμοδιότητες;
- 5) Πιστεύετε ότι ο Δήμος παίζει καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία, δράση και αποτελεσματικότητα της επιχείρησης;
- 6) Πιστεύετε ότι μέσω της κοινωνικής επιχείρησης ο Δήμος σας παρεμβαίνει κοινωνικά;
- 7) Πιστεύετε στην διαχειριστική αυτονομία της επιχείρησης;
- 8) Θα προτεινάτε και σε άλλους Δήμους την ανάληψη τέτοιων καινοτόμων πρωτοβουλιών;
- 9) Η Πολιτεία ενισχύει την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών σε Τοπικό Επίπεδο;
- 10) Πιστεύετε ότι το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 11) Ποια πιστεύετε ότι είναι η γνώμη των δημοτών σας για την κοινωνική επιχείρηση;
- 12) Θα συμφωνούσατε στην δημιουργία και άλλων κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 13) Ποια είναι τα προβλήματα που έχετε αντιμετωπίσει στην μέχρι τώρα συνεργασία;
- 14) Πιστεύεται ότι υπάρχουν περιθώρια διεύρυνσης της συνεργασίας με την επιχείρηση;
- 15) Θα συνεχίσετε να συνεργάζεστε πρόθυμα με την επιχείρηση και στο μέλλον;
- 16) Ποια είναι η συνολική εικόνα που έχετε αποκομίσει έως τώρα από την λειτουργία της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο 5 – Τοπική Αυτοδιοίκηση Ναυπάκτου

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του εκπροσώπου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης προκύπτουν τα παρακάτω συμπεράσματα :

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση Ναυπάκτου είναι ένα από τους κύριους συνεργάτες της κοινωνικής επιχείρησης. Η συνεργασία τους χαρακτηρίζεται από σαφή προσδιορισμό των στόχων και των αρμοδιοτήτων τους.

Αποτέλεσμα αυτής της συντονισμένης προσπάθειας είναι η έστω και έμμεση κοινωνική παρέμβαση που πραγματοποιεί ο Δήμος. Η παρέμβαση αυτή στοιχειοθετείται από την ανάθεση στον φορέα υλοποίησης έργων που αποφέρει εκτός από την δημιουργία κοινωνικής ωφέλειας και διατήρηση θέσεων εργασίας που σκοπό έχουν την επαγγελματική και κοινωνική ενσωμάτωση των μειονεκτούντων ατόμων.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δηλαδή με κάθε σύμβαση που υπογράφει με την επιχείρηση έχει τελικώς άμεσα οφέλη, αφού ναι μεν βοηθάει με ότι δυνάμεις διαθέτει αλλά συγχρόνως βοηθιέται. Η σχέση λοιπόν αυτή είναι αμφίδρομη με κύριο όμως χαρακτηριστικό της αυτονομίας και της αξιοπιστίας.

Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο που διέπει την λειτουργία και τις συνεργασίες της κοινωνικής επιχείρησης, για άλλη μια φορά, εκφράζεται η ίδια άποψη δυσαρέσκειας από τον εκπρόσωπο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Μπορεί λοιπόν κατά τα λεγόμενα του η πολιτεία, η τοπική κοινωνία και το θεσμικό πλαίσιο να μην ενισχύουν την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών (σε τοπικό επίπεδο), ο ίδιος όμως πιστεύει στις προοπτικές όχι μόνο της εν λόγω επιχείρησης αλλά και όποιας άλλης θα έχει αντίστοιχο προσανατολισμό.

Η συνολική εικόνα λοιπόν που έχει διαμορφώσει για την επιχείρηση έως τώρα είναι ικανοποιητική και ενδεικτικό είναι ότι θα επιθυμούσε την συνέχιση της συνεργασίας τους ακόμα και με πιο διευρυμένους όρους.

Συνέντευξη με τον Κ^ο Μιχαλόπουλο Χαράλαμπο Project Manager Κ.Π. Equal και επιστημονικό συνεργάτη της Αιτωλικής. Α.Ε.

Αρχίζοντας την συνέντευξη με τον Κ^ο Μιχαλόπουλο, πέρα από κάποια γενικά πληροφοριακά στοιχεία, πρώτη προτεραιότητα ήταν να μάθουμε την υφιστάμενη κατάσταση βιωσιμότητας της κοινωνικής επιχείρησης. Η απάντηση ήταν σαφής, ο οικονομικός κύκλος στην 8μηνη λειτουργία της επιχείρησης εκτός της επιχορήγησης από την EQUAL (90.000€) ήταν 70.000€, πράγμα που σημαίνει ότι για την δεδομένη οικονομική κατάσταση που υπάρχει στην Ναύπακτο, την ιδιαιτερότητα ιδιοσυγκρασίας της επιχείρησης(πρώτη εφαρμογή κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα) , τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά και το γεγονός ότι είναι νεοεισαχθείσα στον χώρο αυτόν, το αποτέλεσμα είναι πολύ ικανοποιητικό και ενθαρρυντικό για το μέλλον. Μάλιστα, στο τέλος του πρώτου χρόνου λειτουργίας της επιχείρησης (Ιούνιος 2005) εκτιμάται ότι ο προβλεπόμενος οικονομικός κύκλος θα είναι 135.000 €, δηλαδή θα καταφέρει να φτάσει το 91% του αρχικού στόχου της επιχείρησης. Κύρια αιτιολογία αυτής της εκτίμησης είναι στο ότι η καλοκαιρινή περίοδος θεωρείται η βασική σεζόν (σε 3 μήνες από την παρούσα φάση), συνεπώς θα υπάρξει αυξημένη οικονομική δραστηριότητα. Επίσης αυτό ταυτόχρονα θα συνδυαστεί με μεγαλύτερη και καλύτερη πληροφόρηση των πολιτών για το είδος της επιχείρησης και του προϊόντος που προωθεί.

Στο εσωτερικό της περιβάλλον, κατά την διάρκεια λειτουργίας της έγιναν αρκετές αλλαγές στο ανθρώπινο δυναμικό και στην διάρθρωσή του, θεωρώντας τις χρηστικές και καταλυτικές για την περαιτέρω λειτουργία και ανάπτυξή της. Αυτό γίνεται πιο κατανοητό όταν αναφέρθηκε στο ότι η επιχείρηση μετά τους 6 μήνες λειτουργίας της έκλεισε η φάση της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης και άρχισε η φάση της αυτόνομης χρηματοδοτικής λειτουργίας.

Εκεί εστιάζει και την πιο κρίσιμη δυσκολία που έχει να αντιμετωπίσει μέχρι εκείνη την στιγμή η επιχείρηση (μέσα από τις πολλές) γιατί έπρεπε να κρίνει, να ισορροπήσει και να αποφασίσει τον πιο βιώσιμο και λειτουργικό τρόπο οργάνωσης και διαχείρισής της. Έπρεπε δηλαδή να σταθεί όσο το δυνατόν ακέραιη στον κοινωνικό της ρόλο και στόχο, με παραλληλία την οικονομική της επιδίωξη και ανάπτυξη. Αυτό που αποφασίστηκε ήταν να μειωθεί το ανθρώπινο δυναμικό από 8 εργαζόμενους σε 3. Βλέπουμε δηλαδή, ότι ενώ η κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου, πέρα από επιχείρηση προώθησης του τουρισμού και πολιτισμού, είναι κυρίως μία επιχείρηση θέσεων εργασίας, δεν ανταποκρίνεται ικανοποιητικά στον ρόλο αυτό.

Ο Κ^{ος} Μιχαλόπουλος σ' αυτό το θέμα ήταν κατηγορηματικός και σαφής. Έπρεπε να αποφασιστεί με βάση τον οικονομικό της κύκλο στο πόσο κοινωνική και πόσο οικονομική και ανταγωνιστική θα ήταν. Απ' την μία πλευρά υπήρχε η περίπτωση να κρατηθούν και οι 8 εργαζόμενοι, διατηρώντας την κοινωνικότητά της, υποχρεώνοντάς την όμως με μαθηματική

ακρίβεια (λόγω κόστους) σε μικρό χρονικό διάστημα να κλείσει ή αν υπήρχε κάποια χρηματοδότηση από τρίτο να επιμήκυνε μόνο για λίγο την λειτουργία της.

Απ' την άλλη πλευρά, εάν η επιχείρηση μείωνε το εργατικό δυναμικό της σε επίπεδο αποδεκτής βιωσιμότητας, μπορεί να μείωνε την κοινωνικότητα της, όμως επιτύγχανε σε μεγάλο βαθμό τον συνδυασμό και την ισορροπία του τρίπτυχου κοινωνικότητα-οικονομικότητα-βιωσιμότητα.

Άλλωστε σαν πλωτικό εγχείρημα, η όλη ουσία στην εφαρμογή των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι κατά πόσο *αυτόνομα βιώσιμες και ανταγωνιστικές* μπορούν να είναι, προβάλλοντας ταυτόχρονα την κοινωνικότητα τους. Ούτως ή άλλως, η κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου δεν είναι κερδοσκοπική εταιρεία με σκοπό την μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά κερδοσκοπική με πρώτη προτεραιότητα την *δημιουργία όσο το δυνατόν περισσότερων θέσεων εργασίας* για άτομα ευπαθών κοινωνικών ομάδων σε αναλογία πάντα με την οικονομική της ευρωστία.

Συνεπώς, όσο περισσότερο οικονομικά αναπτύσσεται η επιχείρηση, τα κέρδη-μερίδια της δεν μοιράζονται στους μετόχους-εταίρους, αλλά *δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας* (επίτευξη του πρώτου στόχου της επιχείρησης).

Επιπρόσθετα, πέρα από την αύξηση θέσεων εργασίας με την παράλληλη αύξηση των κερδών, σαν πολιτική της επιχείρησης για να μεγεθύνει τον κοινωνικό της ρόλο είναι να *διαθέτει το 10% των κερδών της σε κοινωνικούς σκοπούς*.

Ακόμα πρέπει να σημειωθεί πως η μείωση του δυναμικού (από 8 σε 3) δεν προκύπτει από πλεονασμό υπηρεσιών που οδήγησε στην αχρηστία των επιπλέον 5 εργαζομένων. Τα ίσα, υπήρξαν εφαλτήριο ταχύτατης *δικτύωσης και διάδοσης του «εμπορικού» ονόματος* και του όρου της κοινωνικής επιχείρησης σε φορείς που μελλοντικά θα είναι πηγές οικονομικής δραστηριότητας.

Στην *λήψη αποφάσεων* της κοινωνικής επιχείρησης, τα διοικητικά συμβούλια μέχρι σήμερα έχουν αποδείξει την σύμπνοια, *ανεξαρτησία* από τρίτους φορείς και *δημοκρατικότητα* που επικρατεί, με παράδειγμα ότι οποιαδήποτε απόφαση έχει παρθεί είναι με απόλυτη ομοφωνία. Αυτό δείχνει καθαρά ότι οι εταίροι μεταξύ τους πράττουν με ευδιάκριτους και απόλυτα αποδεκτούς σκοπούς-στόχους και ενέργειες.

Στον *τομέα του εθελοντισμού*, η επιχείρηση δεν λειτουργεί με εθελοντικό προσωπικό, όμως έχει αναπτυχθεί μία εργασιακή σχέση έτσι ώστε να εμπνέει τον εθελοντισμό των ίδιων των εργαζομένων. Μάλιστα, θεωρείται ότι η συμβολή του εθελοντικού πνεύματός τους είναι καίρια και αποτελεσματική. Η αιτιολογία στην απουσία ξεχωριστού τέτοιου προσωπικού εστιάστηκε στον προφανές λόγο της ελλιπούς πληροφόρησης των πολιτών, όχι μόνο για το τι είναι κοινωνική επιχείρηση και ποιο το κοινωνικό έργο που παράγει, αλλά και ακόμα στο τι είναι κοινωνική οικονομία γενικότερα.

Αναφορικά με την *Αναπτυξιακή Σύμπραξη και το «Σύμφωνο Προώθησης της Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας στην Αιτωλοακαρνανίας»* οι εταίροι είναι 12, με συντονιστή την Αιτωλική Αναπτυξιακή Α.Ε.. Ομολογουμένως, πρόκειται για τις μικρότερες Αναπτυξιακές Συμπράξεις που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα αν υπολογιστεί ότι ένας μέσος όρος εταίρων Αναπτυξιακών Συμπράξεων είναι γύρω στους 35. Αυτό όμως μόνο τροχοπέδη δεν αποδείχθηκε, γιατί η ευελιξία μαζί με το αρμονικό πνεύμα συνεργασίας μεταξύ των εταίρων αποτέλεσε πρόσφορο έδαφος για την αποτελεσματικότερη οργάνωση και εφαρμογή του έργου.

Ανάμεσα στους εταίρους (2 Δήμοι, 3 Σύλλογοι, 2 Αναπτυξιακές, ΚΕΣΥ, Κ.Ε.Κ., Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας, ΤΕΙ Μεσολογγίου) είναι και το Τ.Ε.Ι. Καλαμάτας όπου βοήθησε καταλυτικά σε ερευνητικό επίπεδο (μελέτη θεσμικού πλαισίου κοινωνικών επιχειρήσεων, στατιστική έρευνα στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας, κλπ).

Μία επιπλέον Δομή που λειτούργησε ενισχυτικά είναι το *Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας*, όπου παρείχε και παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες. Επίσης λειτουργεί ως μηχανισμός δημιουργίας και περαιτέρω ανάπτυξης των δύο κοινωνικών επιχειρήσεων από ειδικευμένα επιστημονικά στελέχη.

Στο θέμα της *διακρατικότητας* της επιχείρησης, συνάφθηκε συμφωνία συνεργασίας με τέσσερις Αναπτυξιακές Συμπράξεις από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Φιλανδία, Ιταλία, Σουηδία, Ολλανδία). Αρχικά συνέλαβε στη μεταφορά τεχνογνωσίας, στην εκπαίδευση στελεχών σε θέματα διοίκησης κοινωνικών επιχειρήσεων (κυρίως από την εμπειρία της Ιταλίας, όπου η κοινωνική επιχειρηματικότητα αναπτύσσεται από το 1990!), στην ανάπτυξη κοινών εργαλείων υποστήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στη διαμόρφωση βιώσιμων μοντέλων κοινωνικών επιχειρήσεων. Στο άμεσο μέλλον πρόκειται να αναπτυχθεί ένα δίκτυο ευρύτερης και αποτελεσματικότερης επικοινωνίας μεταξύ των προαναφερόμενων χωρών για επισκέψεις μελέτης και ανταλλαγές προσωπικού και εμπειρογνομόνων, κοινή ανάπτυξη εγχειριδίων και εργαλείων διοίκησης κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεργασίες ώστε να αναπτυχθεί περισσότερο το μοντέλο αυτών των επιχειρήσεων σε χώρες όπως η Ελλάδα που το έχει ανάγκη.

Μία ακόμα πολύ σημαντική παράμετρος στην εξέλιξη και βιωσιμότητα της κοινωνικής επιχείρησης είναι ο *ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης*. Πρόκειται για τον φορέα με τον οποίο έχει αναπτυχθεί η πιο στενή σχέση συνεργασίας συγκριτικά με τους υπόλοιπους (Προμηθευτής – πελάτης). Λόγω του χαρακτήρα της επιχείρησης και του προϊόντος που εμπορεύεται (διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και κοινωνικού ενδιαφέροντος, επιμέλεια διαφημίσεων) είναι λογικό η Τοπική Αυτοδιοίκηση να ευαισθητοποιείται πρώτη και να συμβάλλει στην λειτουργία της. Οι Ο.Τ.Α. της περιοχής είναι οι έμμεσα επωφελούμενοι γιατί με την δραστηριοποίησή της στον τομέα της προώθησης του τουρισμού συντελεί άμεσα στην αύξησή των δεικτών του, που τόσο έχει ανάγκη. Είναι ένας τρόπος

ανάπτυξης όπου βοηθά την επιστροφή των νέων στην επαρχία και ενισχύει την τοπική οικονομική δραστηριότητα. Συνεπώς, ο Δήμος υιοθετεί πλήρως τους στόχους της επιχείρησης (πέρα από το κοινωνικό έργο)

Βέβαια εδώ επισημαίνεται από τον Κ^ο Μιχαλόπουλο ότι ο στόχος αυτός πέτυχε ύστερα από επίπονη προσπάθεια ενός πρώτου κύκλου ενημέρωσης και αποσαφήνισης του ρόλου της επιχείρησης στους Ο.Τ.Α. της περιοχής. Τονίζεται δε, ότι χρειάζεται ακόμη περισσότερη προσπάθεια για την ευρύτερη αποδοχή της στην περιοχή. Λόγω του ότι η κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου είναι η πρώτη εφαρμογή τέτοιου είδους επιχείρησης (μαζί με την Χαραυγή Ε.Π.Ε. στο Αγρίνιο) στην Ελλάδα και από τους λίγους φορείς που δραστηριοποιούνται στην Κοινωνική Οικονομία, χρήζει προσεκτικής και ποιοτικής πληροφόρησης των εμπλεκόμενων φορέων για την γρηγορότερη ενσωμάτωσή της στην τοπική κοινωνία.

Ο χαρακτήρας των σημαντικότερων προβλημάτων που αντιμετώπισε η κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου σύμφωνα με τον ..... είναι η ιδιόμορφη σύνθεση τους και ποικιλομορφία τους, όπως είναι λογικό όταν εφαρμόζεται κάτι τέτοιο στη Ελλάδα για πρώτη φορά.

Το κυριότερο πρόβλημα είναι το θέμα ταυτότητας της επιχείρησης από άποψη νομοθεσίας. Δεν υπάρχει νομοθετικό πλαίσιο που να ορίζει καν τι είναι κοινωνική επιχείρηση, ποια τα όριά της, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τις, είτε σε φορολογικό είτε σε τεχνοκρατικό επίπεδο είτε οπουδήποτε. Εάν υπήρχε έστω και ένα ελλιπές για αρχή νομοθετικό πλαίσιο, θα ήταν ικανό να «επιβάλλει» τις κατευθυντήριες γραμμές στον τρόπο λειτουργίας, δικτύωσης, διεκπεραίωσης εμπορικών συναλλαγών, συνεργασιών, φορολογικών ελαφρύνσεων, προμηθειών, κινήτρων επένδυσης και γενικότερα οικονομικής δραστηριότητας με αυτές, δίνοντας έτσι ευδιάκριτα αποτελέσματα στην ευρύτερη εξάπλωσή της σε όλον τον επιχειρηματικό τομέα στην Ελλάδα.

Επιπρόσθετα, ιδιαίτερη μνεία έγινε για το νόμο *περί μερικής απασχόλησως* στους δημόσιους φορείς, αναφέροντας στο ότι εάν δεν υπάρξει αντίδραση και εφαρμοστεί και στις κοινωνικές επιχειρήσεις, είναι σίγουρο πως θα οδηγηθούν σε πλήρη διάλυση και καταστροφή και αυτών και των αρχών που τις διέπουν. Η κοινωνική επιχείρηση πρέπει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το προσωπικό της και το προσωπικό με τους σκοπούς-στόχους αυτής. Η μερική απασχόληση των εργαζομένων με την κοινωνική επιχείρηση θα είναι το βασικό εμπόδιο να κατανοηθεί ο ρόλος της και ο κοινωνικός σκοπός που επικαλείται να διαδραματίσει.

Δεύτερο σημαντικό πρόβλημα είναι η *έλλειψη διάθεσης συνεργασίας από την τοπική κοινωνία*. Ναι μεν στην ανάλυση S.W.O.T. έχει επισημανθεί σαν αδυναμία (weakness) κατά την αρχική λειτουργία της, όμως ο βαθμός που εκφράστηκε δεν ήταν ο αναμενόμενος και παραμένει μέχρι και σήμερα σε αυτό το επίπεδο παρά την περαιτέρω πληροφόρηση.

Ένα άλλο πρόβλημα που παρατηρήθηκε, είναι το *υψηλό λειτουργικό κόστος* που υπάρχει στην επιχείρηση (νοίκι, εγγυητικές επιστολές, τηλέφωνα, επαγγελματικές επαφές, ταξί, κλπ) δυσκολεύοντας έτσι την ευελιξία της.

Στο τομέα του τουρισμού, όπου είναι και το αντικείμενο που εξειδικεύεται και εμπορεύεται, έχει παρατηρηθεί *μεγάλη έλλειψη σε θέματα υποδομών*. Η ποιότητα ξενοδοχείων δεν είναι υψηλού επιπέδου για φιλοξενία πολλών ατόμων και δεν υπάρχει η δυνατότητα οργάνωσης συνεδρίων σε κατάλληλο χώρο.

Ένα πιο γενικό εμπόδιο που έχει να αντιμετωπίσει, είναι η *σχεδόν ανύπαρκτη παιδεία που υπάρχει για την Κοινωνική Οικονομία* στους πολίτες. Αυτό δυσχεραίνει το έργο ενσωμάτωσης της επιχείρησης και κατ' επέκταση την κοινωνική ενσωμάτωση των εργαζόμενων (ευπαθών κοινωνικών ομάδων).

Στα θετικά της επιχείρησης συγκαταλέγεται η *όλη επίδραση της στο εξωτερικό της περιβάλλον*, αφού αποτελεί παράγοντα κοινωνικού και ανταγωνιστικού έργου. Η καταπολέμηση της ανεργίας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού, η προστασία του περιβάλλοντος, η προώθηση του πολιτισμού, η αξιοποίηση των φυσικών και ανθρώπινων πόρων της περιοχής, η ενίσχυση του αγροτουρισμού και των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η παροχή τουριστικών υπηρεσιών σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, η υποστήριξη των πολιτιστικών συλλόγων και των συλλόγων που εκπροσωπούν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, η συγκέντρωση και αξιοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου προς όφελος των μειονεκτουσών ομάδων είναι κάποιες από τις πολλές εκφάνσεις της.

Επίσης, πολύ θετικό είναι ότι με την δραστηριοποίησή της υπάρχει *καταγραφή ελλείψεων σε υποδομές* και σε δίκτυα συνεργασίας μέσα από την πρακτική που ακολουθείται όσον αφορά την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών. Πολλές φορές έχει αποδειχθεί ότι η πράξη είναι πολύ πιο χρήσιμη και ακριβής παρά μελέτες που λειτουργούν σε θεωρητικό επίπεδο.

Η *ανταπόκριση και συνεργασία* της κοινωνικής επιχείρησης με την *Τοπική Αυτοδιοίκηση* κρίνεται αρκετά ικανοποιητική σε σχέση πάντα με το μικρό χρονικό διάστημα που λειτουργεί, όπως επίσης ικανοποιητική είναι και η συνεργασία με άλλες επιχειρήσεις, ιδιώτες, συλλόγους, κλπ.

Από την πλευρά των *φορέων* που ενδιαφέρονται και δραστηριοποιούνται στον τουρισμό, παρατηρείται μία αρκετά *παραγωγική συμμετοχή* (π.χ. η Αιτωλική Α.Ε.), αφού έχουν ήδη διαπιστώσει τις ωφέλειες που μπορούν να αποκομίσουν και σε επίπεδο μελέτης (που έχει κάνει ήδη η κοινωνική επιχείρηση) και σε επίπεδο επένδυσης.

Τέλος, στο *εργασιακό περιβάλλον της επιχείρησης*, στην μέχρι τώρα λειτουργία της, έχει παρατηρηθεί μία *αξιοσημείωτη βελτίωση της προσωπικότητας των εργαζομένων*. Δηλαδή, μέσω της εργασίας τους, την διαπίστωση της, μέχρι πρότινος, ανενεργής διαχειριστικής και εργασιακής τους ικανότητας, των πρωτοβουλιών τους, βρέθηκε ο τρόπος

ενδυνάμωσης και αξιοποίησης της προσωπικότητας τους. Γίνεται σαφές λοιπόν ότι, η κοινωνική και εργασιακή ενσωμάτωση των ευπαθών ομάδων δημιουργεί θετικότερες επιρροές στην προσωπική και περαιτέρω επαγγελματική τους πορεία και εξέλιξη.

Συγκεφαλαιώνοντας, αυτό που κυρίως μένει σαν επιτακτική ανάγκη, είναι η δημιουργία θεσμικού πλαισίου, η διάδοση του όρου και της δράσης της κοινωνικής επιχείρησης, η δραστηριοποίηση και συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και η ανάπτυξη των σχέσεων με τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Σαν βάση για την ενεργοποίηση όλων των παραπάνω μπορεί να θεωρηθεί η Τοπική Αυτοδιοίκηση, αφού ο ρόλος της και ο κοινωνικός της σκοπός αγγίζει πλήρως τους σκοπούς-στόχους των κοινωνικές επιχειρήσεις.

1. Είστε : Αντρας - Γυναίκα

2. Ηλικία: κάτω των 18 18-25 26-40 41-60 πάνω από 60

3. Πόσο καιρό ζείτε στην περιοχή;

Λιγότερο από 1 έτος 1-3 έτη 3-10 έτη 10-20 έτη πάνω από 20 έτη

Η επιχείρηση έχει την έδρα της τη Ναύπακτο και έχει σαν αποστολή την αξιοποίηση του τουριστικού και του πολιτιστικού προϊόντος της περιοχής και την εργασιακή αποκατάσταση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

4. Πόσο καλά γνωρίζετε την επιχείρηση;

Καλά Αρκετά Λίγα Λίγο Καθόλου

5. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ τις υπηρεσίες της επιχείρησης; Ναι Όχι

6. Αν ναι, τι είδους υπηρεσίας σας παρείχε η επιχείρηση; .....

7. Πως σας εξυπηρέτησε το προσωπικό της επιχείρησης;

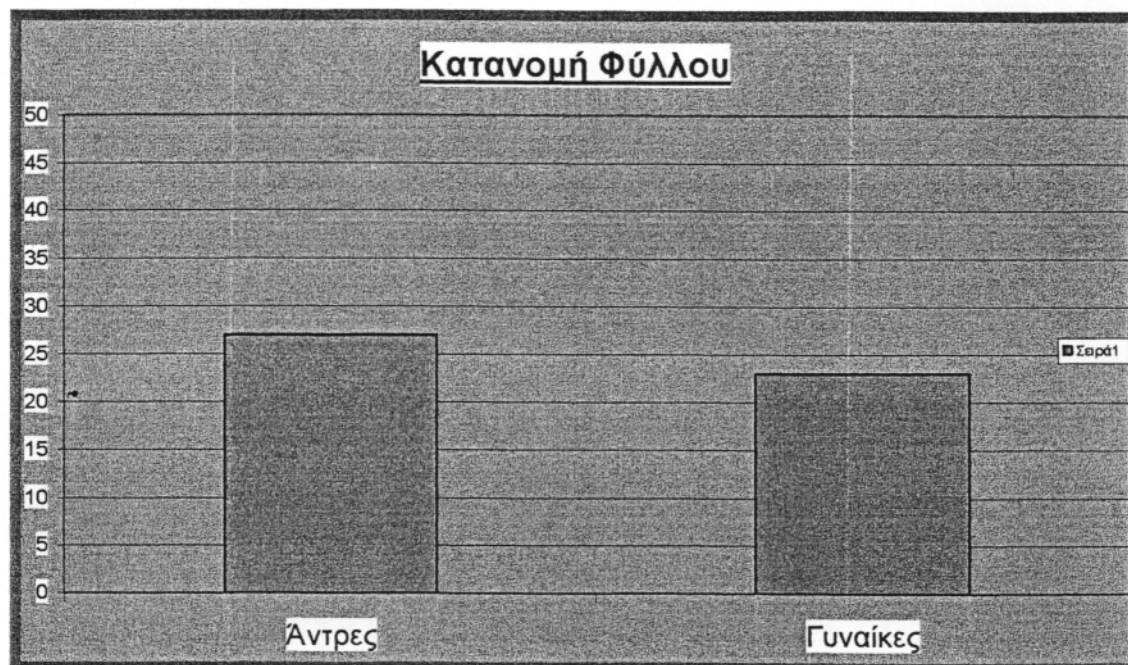
Άριστα Πολύ καλά Ικανοποιητικά Μη ικανοποιητικά

8. Γνωρίζετε κάποιον άλλο πρόσωπο που να έχει εξυπηρετηθεί από τη συγκεκριμένη επιχείρηση; Ναι Όχι

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

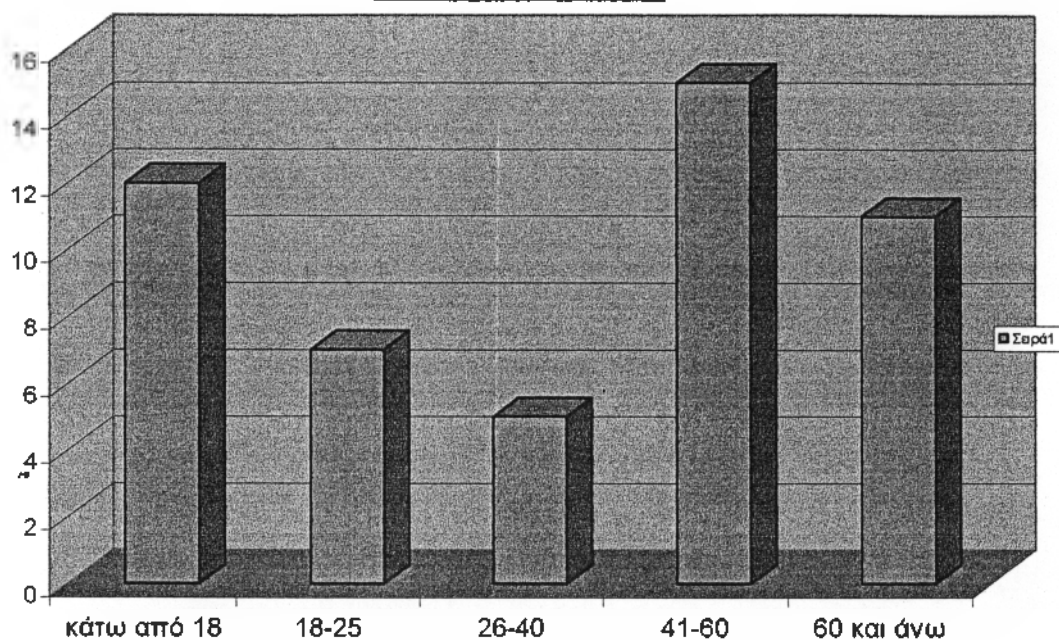

Απαντήσεις στο Ερωτηματολόγιο Πολιτών

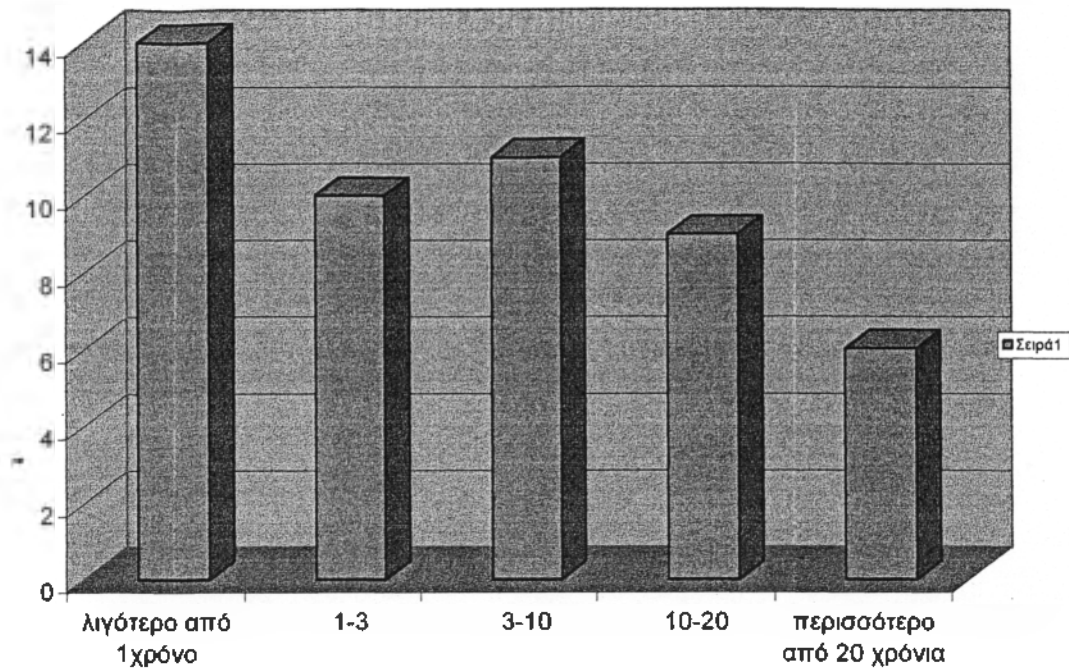
Από τους ερωτηθέντες το 54% (27 άτομα) είναι άντρες και το 46% (23 άτομα) είναι γυναίκες.

Ηλικία ερωτηθέντων

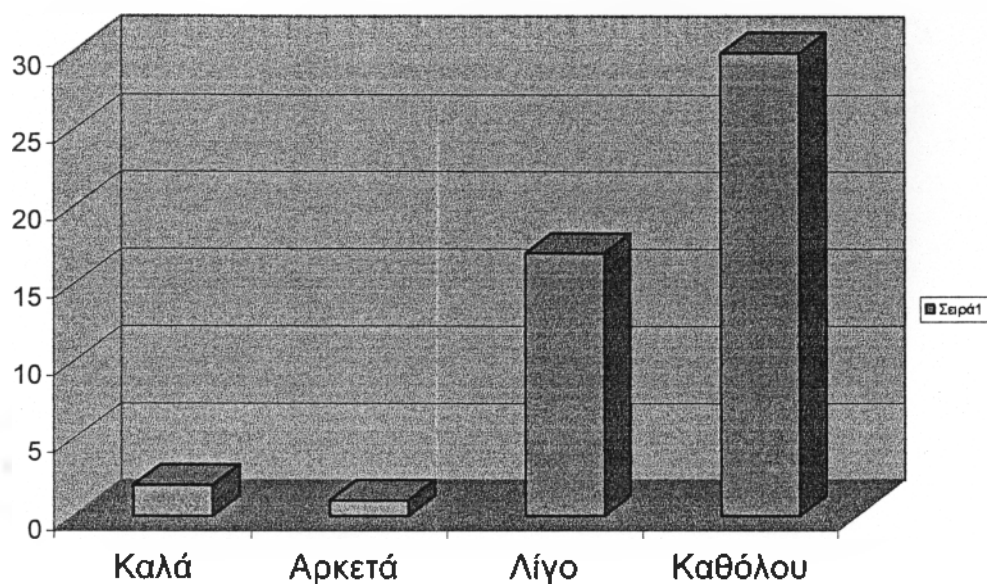
Από το σύνολο των ερωτηθέντων το μεγαλύτερο ποσοστό 30% (15 άτομα) βρίσκεται ηλικιακά στην κατηγορία 41-60 ετών. Σημαντικό μέρος του συνολικού ποσοστού 24% (12 άτομα) είναι στην κατηγορία κάτω από 18 ετών. Κοντά σ' αυτό το ποσοστό βρίσκεται η κατηγορία 60 και άνω ετών με 22% (11 άτομα). Μικρότερα ηλικιακά ποσοστά καταλαμβάνουν οι ηλικίες 18-25 ετών με 14% (7 άτομα) και 26-40 ετών με 10% (5 άτομα).

Πόσο καιρό ζείτε στην Ναύπακτο;

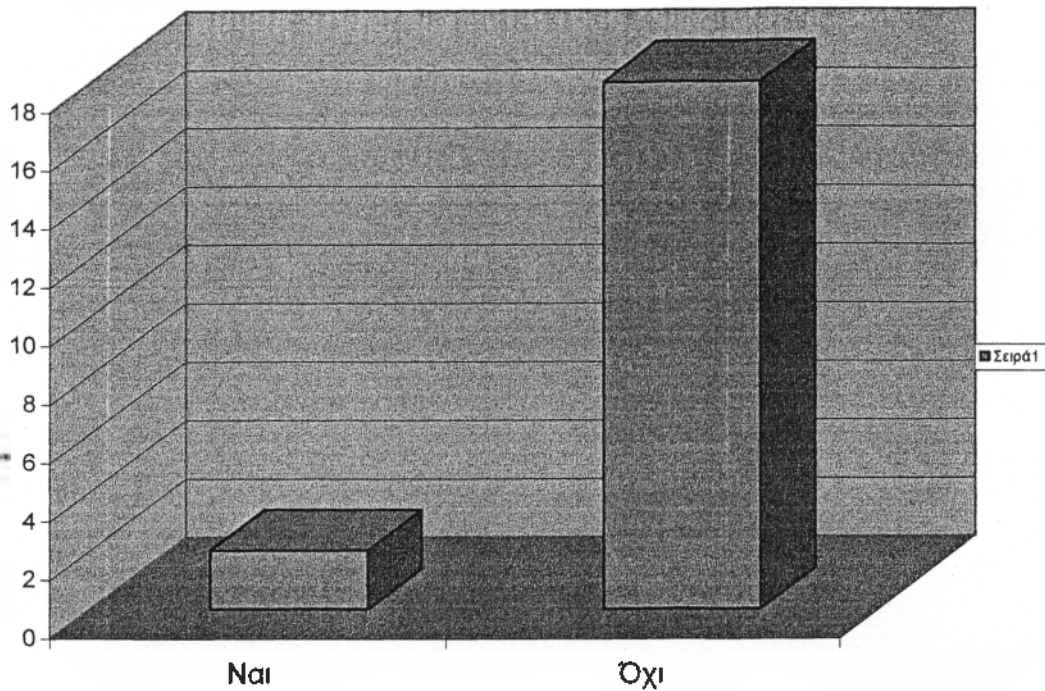
Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος 28% (14 άτομα) έχει η κατηγορία που μένει στην Ναύπακτο λιγότερο από 1 χρόνο. Αυτοί που μένουν στην Ναύπακτο 3-10 χρόνια κατέχουν το 22% (11 άτομα). Λίγο πιο κάτω είναι η κατηγορία που κατοικεί 1-3 χρόνια στην Ναύπακτο με ποσοστό 20% (10 άτομα). Τέλος με ποσοστά 18% (9 άτομα) και 12% (6 άτομα) μένουν 10-20 χρόνια και περισσότερο από 20 χρόνια αντίστοιχα.

Πόσο καλά γνωρίζετε την επιχείρηση;

Στο ερώτημα εάν γνωρίζουν την Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου, τα αποτελέσματα ήταν διαφωτιστικά. Το 60% (30 άτομα) των ερωτηθέντων είπαν πως δεν γνωρίζουν καν την επιχείρηση και την δράση της.. Το 34% (17 άτομα) απάντησε ότι γνωρίζει λίγο την επιχείρηση, είτε ακουστά, είτε μέσα από διαφημίσεις, είτε από εκδηλώσεις. Το 2% (1 άτομο) απάντησε ότι γνωρίζει αρκετά την επιχείρηση και το 4% (2 άτομα) απάντησε ότι γνωρίζει κοινωνική επιχείρηση καλά.

Χρήση υπηρεσιών/από τους γνωρίζοντες

Από τα 20 άτομα τα οποία απάντησαν θετικά στην ερώτηση, εάν γνωρίζουν την επιχείρηση, το 90% απάντησε ότι δεν έχει χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της επιχείρησης, ενώ το 10% απάντησε πως έχει χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της.

Συμπεράσματα επιτόπιας έρευνας

Μέσα από την έρευνα και τα σχόλια των πολιτών κατά την διάρκεια διεξαγωγής της, που πραγματοποιήθηκε για καταγράψει την υφιστάμενη κατάσταση ενημέρωσης των πολιτών για την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου βλέπουμε πως : ανεξαρτήτου φύλλου, ηλικίας και χρόνου διαμονής στην περιοχή, οι πολίτες σε πολύ μεγάλο ποσοστό δεν γνωρίζουν καθόλου την επιχείρηση, ούτε την δράση της ούτε την έννοιά της σαν κοινωνική.

Μόλις το 34% (17 άτομα) γνωρίζει την κοινωνική επιχείρηση και αυτό σε πολύ μικρό βαθμό . Ο τρόπος με τον οποίο την έμαθαν είναι μέσα από διαφημίσεις εφημερίδες, περιοδικά και γενικότερα από έντυπο υλικό. Επίσης ακόμα ελάχιστο είναι το ποσοστό που γνωρίζει λίγο παραπάνω την επιχείρηση (σε ποιον τομέα δραστηριοποιείται, τι εμπορεύεται, κλπ).

Πέρα από την γνωριμία με την επιχείρηση, μόνο το 4% (2 άτομα) έχουν χρησιμοποιήσει τις υπηρεσίες της και αυτές (στο 100%) ήταν στον τομέα του τουρισμού. Η εξυπηρέτησή τους ήταν πολύ καλή από τους εργαζόμενους της επιχείρησης (χωρίς να ξέρουν βέβαια ότι προέρχονται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες και ότι είναι πολιτική της

επιχείρησης να προσλαμβάνει αυτά τα άτομα). Αξιοσημείωτο δε είναι , ότι κανένας στην ερώτηση «αν ξέρετε κάποιον άλλον που γνωρίζει την επιχείρηση» δεν απάντησε θετικά.

Είναι φανερό πως η τοπική κοινωνία, μετά από 9 μήνες λειτουργίας της, έχει σοβαρή έλλειψη πληροφόρησης για την δραστηριοποίησή της στην Ναύπακτο. Δεν γνωρίζει ούτε το αντικείμενό της, ούτε έχει τύχει να συνεργαστεί.

Πρέπει λοιπόν η κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου, για να μην δραστηριοποιείται σαν ανεξάρτητο μέλος της τοπικής κοινωνίας, να δυναμώσει τον τομέα της ενημέρωσής της, να κάνει τον πολίτη να εξοικειωθεί με τον όρο «κοινωνική επιχείρηση» (αν και αυτό κρίνεται αρκετά δύσκολο, λόγω της έλλειψης γενικώς των πολιτών περί κοινωνικής οικονομίας και των καινοτόμων δράσεων της), να προβάλλει όσον το δυνατόν περισσότερο τον σοβαρό της κοινωνικό της ρόλο και σκοπό και εισβάλλει περισσότερο στην αγορά με στόχο (target group) τον ντόπιο πολίτη εκτός των άλλων.

10. Συμπεράσματα – Προτάσεις

Κοινωνική Οικονομία

Η Κοινωνική Οικονομία είναι ένας τομέας που δημιουργήθηκε και συνεχίζει να υφίσταται χωρίς θεσμική αναγνώριση. Τα τελευταία χρόνια η ονομασία της ως «Τρίτος Τομέας» της Οικονομίας δεν είναι τυχαίος, αφού καταφέρνει με διάφορες μορφές και τρόπους να κινηθεί ανάμεσα στον Ιδιωτικό και Δημόσιο Τομέα. Η ανεξαρτησία και διακρατικότητα που δεν είναι δεδομένη, αλλά διεκδικείται συνεχώς μέσω του κοινωνικού διαλόγου.

Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα

• Η Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα εφαρμόζεται στην πράξη μέσα από το Εθνικό Σχέδιο Δράσης. Η εφαρμογή αυτή βέβαια βρίσκεται σε πολύ αρχικό στάδιο και σαφής προσδιορισμός των αποτελεσμάτων της έως τώρα δεν υπάρχει. Καθοριστικός παράγοντας που μπορεί να την ωθήσει στην περαιτέρω διεύρυνσή και ανάπτυξή της είναι το εθελοντικό πνεύμα. Βέβαια για να καλλιεργηθεί αυτό πρέπει, από την μεριά της Πολιτείας, να υπάρξει αντίστοιχη πληροφόρηση- ενημέρωση.

Κοινωνική Οικονομία σε Τοπικό Επίπεδο

Βάσει της λογικής ότι τα προβλήματα πρέπει να αντιμετωπίζονται εκεί όπου δημιουργούνται, έτσι πρέπει να πράττει και η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Όντας το ευνοϊκότερο πλαίσιο ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας, λόγω του ότι γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλον τις τοπικές ανάγκες και τα προβλήματα, έχει την δυνατότητα να χρησιμοποιεί τους μηχανισμούς και τις δομές της.

Equal

Η Equal είναι μία Κοινοτική Πρωτοβουλία που έχει ως αποστολή να εντοπίζει καλές πρακτικές και να τις προτείνει στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό ακριβώς έχει ανάγκη και η Ελλάδα. Λόγω της απειρίας της όσον αφορά την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και Απασχόληση, χρειάζεται να της δείξει κάποιος το πώς θα μπορέσει να επιτύχει με τον αποτελεσματικότερο τρόπο την ικανοποίηση των αναγκών της.

Η Equal μέσω του Υποπρογράμματος Επιχειρηματικότητα και Μέτρου 2.2., στάθηκε αφορμή για να συνδυαστεί για πρώτη φορά στην Ελλάδα το κοινωνικό και οικονομικό πνεύμα. Απόδειξη της σημασίας του προγράμματος Equal και των καινοτόμων δράσεων που αναλαμβάνει, είναι η ουσιαστική στήριξη του πρωτοεμφανιζόμενου μοντέλου των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Κοινωνικές Επιχειρήσεις

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι ίσως ο μόνος φορέας της Κοινωνικής Οικονομίας που καταφέρνει να ανταπεξέλθει τόσο αποτελεσματικά στον διττό της ρόλο. Δηλαδή στο να

παράγει κοινωνικό έργο, ενώ ταυτόχρονα να ανταποκρίνεται στα αυξημένες απαιτήσεις της αγοράς και του ανταγωνισμού.

Σύστημα Κοινωνικού ελέγχου και Αξιολόγησης

Το Σύστημα Κοινωνικού Ελέγχου και Αξιολόγησης είναι η σημαντικότερη μέθοδος άσκησης ελέγχου της κοινωνικής επιχείρησης. Χρησιμοποιώντας το εργαλείο αυτό, έχει τη δυνατότητα να ξέρει πόσο αποδοτική είναι σαν επιχείρηση αλλά και πόσο παραγωγική στο κοινωνικό της έργο.

Νομοθετικό πλαίσιο κοινωνικής επιχείρησης

Το νομοθετικό πλαίσιο όσον αφορά τις κοινωνικές επιχειρήσεις όχι μόνο δεν υφίστανται, αλλά η ανυπαρξία του επιτρέπει σε διάφορους κοινωνικούς οργανισμούς να «βαφτίζονται» με αυτόν τον τίτλο. Η ανάγκη να υπάρξει είναι επιτακτική, προκειμένου να αποσαφηνιστεί η οριοθέτησή και δράση τους στον ελλαδικό χώρο, δίνοντας τους έτσι κατευθυντήριες γραμμές για την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Οι μόνες νομοθετικές διατάξεις που σχετίζονται με τις κοινωνικές επιχειρήσεις είναι αυτές για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Πε) και για την καθιέρωση της μερικής απασχόλησης στον δημόσιο τομέα. Όμως, οι Συνεταιρισμοί αυτοί αν και συγγενεύουν όσον αφορά την κοινωνικότητα των επιχειρήσεων, δεν λειτουργούν στο ίδιο επίπεδο (ανταγωνιστικότητα, συνθήκες αγοράς). Οι συμβάσεις μερικής απασχόλησης στην περίπτωση που εφαρμοστούν σε επίπεδο κοινωνικής επιχειρηματικότητας, θα προσβάλλουν την αυτοδιαχειριστική λειτουργία τους, θα αποδιοργανώσουν το ευαίσθητο εργασιακό περιβάλλον, ενώ θα οδηγήσουν και στον πλήρη κατακερματισμό τους.

Δομές στήριξης Ναυπάκτου

Το Τοπικό Συμβούλιο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας, το Γραφείο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας και η Αναπτυξιακή Σύμπραξη είναι δομές που δημιούργησαν και συνεχίζουν την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου. Οι δράσεις τους επικεντρώνονται στην στήριξη της επιχείρησης κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και στην διεύρυνση του δικτύου επαφών με το εξωτερικό της περιβάλλον.

Βιωσιμότητα Κοινωνικής Επιχείρησης

Στους πρώτους μήνες λειτουργίας της η επιχείρηση έπρεπε να αναζητήσει τις ισορροπίες ανάμεσα στον επιχειρηματικό και κοινωνικό της χαρακτήρα. Το δίλημμα ήταν, βραχυπρόθεσμη εργασιακή αποκατάσταση μειονεκτούντων ατόμων ή μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα που εξασφαλίζει ανάλογη εργασιακή ενσωμάτωση.

Η επιχείρηση λοιπόν αποφάσισε να εξασφαλίσει την ορθολογική λειτουργία της, στα πλαίσια της ανταγωνιστικότητας της αγοράς, προκειμένου να επιβεβαιώσει τον κοινωνικό της σκοπό, με την εξισορρόπηση δημιουργίας θέσεων εργασίας και κόστους λειτουργίας.

Κατά την άποψή μας, η λύση που επιλέχθηκε ήταν η πιο ευέλικτη και η πιο ενδεικτική για τον τρόπο λειτουργίας μίας πραγματικά κοινωνικής επιχείρησης. Ο λόγος είναι

ότι αν δεν μπορεί να επιτευχθεί οικονομική και διαχειριστική αυτονομία εκλείπει και η δυνατότητα μακροπρόθεσμης παραγωγής κοινωνικού έργου.

Συμπεράσματα Έρευνας

Μπορεί το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο να είναι ουσιαστικά ανύπαρκτο, τα στελέχη όμως της κοινωνικής επιχείρησης, μέσω των ενεργειών της Διακρατικότητας, επισκέφθηκαν ευρωπαϊκές χώρες και σχημάτισαν μία ολοκληρωμένη άποψη για τον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεών τους.

Το πλήρως αυτόνομο μοντέλο διαχείρισης ανέπτυξαν στην Αιτωλ/νία, αν και έχει λίγους μήνες ζωής έχει καταφέρει να προσφέρει κοινωνικό έργο αλλά και να δικτυωθεί με αρκετούς φορείς. Η πιο στενή σχέση, είναι αυτή με την Τ.Α, εκπρόσωπος της οποίας επιβεβαίωσε ότι υπάρχει έμμεση κοινωνική παρέμβαση.

Σχετικά με τις προσφερόμενες υπηρεσίες, αυτές κρίνονται αρκετά ικανοποιητικές. Ικανοποιητικά επίσης κρίνεται και το εργασιακό περιβάλλον με εξαίρεση όμως την χαμηλού επιπέδου κατάρτιση των εργαζομένων.

Όσον αφορά την πληροφόρηση που έχουν οι πολίτες της περιοχής αυτή είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό καθώς και τα ίδια τα άτομα δείχνουν σε μεγάλο βαθμό καχυποψία απέναντι σε επιδοτούμενα προγράμματα.

Ο ανταγωνισμός δεν είναι αυξημένος και αυτό οφείλεται στο ότι δεν υπάρχει κοινό πεδίο δράσης, τουλάχιστον προς το παρόν.

Επίσης η δικτύωση με άλλους φορείς είναι περιορισμένη αφού το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε από την ημέρα ίδρυσης της είναι μικρό.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συνεκτιμώντας το θεωρητικό πλαίσιο, την έρευνα, και τα συμπεράσματα που αφορούν τις κοινωνικές επιχειρήσεις καταλήγουμε σε κάποιες προτάσεις, σχετικά με την ανάπτυξη κοινωνικής επιχειρηματικότητας από τους ΟΤΑ.

Προτείνουμε λοιπόν, να λειτουργεί η ΤΑ ως πομπός και δεκτής πληροφοριών, γύρω από την κοινωνική οικονομία. Ως πομπός, θα λαμβάνει συνεχώς οικονομικοκοινωνικές πληροφορίες σχετικά με τρόπους και μεθόδους που θα οδηγούν σε αποτελεσματικότερες κοινωνικές παρεμβάσεις. Ενώ ως δεκτής, θα αναλαμβάνει πρωτοβουλίες ενημέρωσης των πολιτών σε θέματα κοινωνικής οικονομίας δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα σε έναν κρίσιμο και καθοριστικό τομέα όπως αυτός του εθελοντισμού.

Υποστηρίζουμε ότι μια ενδεχόμενη μετακύλιση κρατικών αρμοδιοτήτων και ευθυνών στην ΤΑ, με στόχο την ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό επίπεδο, θα ενθαρρύνει, θα ενισχύσει και θα στηρίξει την ανάληψη δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας με απώτερο στόχο την δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων.

Κρίνουμε καταλυτική την ανάπτυξη μεταξύ ΤΑ και Κοινοτικής Πρωτοβουλίας EQUAL, ενός δικτύου απ' ευθείας επικοινωνίας βάσει του οποίου, θα υπάρχει πληροφόρηση σε πρώτο στάδιο και συνεργασία σε δεύτερο.

Στον τομέα των «καλών πρακτικών» θεμιτό θα ήταν να συμμετέχει η ΤΑ σε διακρατικές δράσεις και συνεργασίες με τα ήδη υπάρχοντα δίκτυα των ΟΤΑ άλλων χωρών. Σημαντική θα ήταν και η ενημέρωση των ΟΤΑ σε πανελλαδικό επίπεδο, σχετικά με την δυνατότητα πραγματοποίησης παρεμβάσεων κοινωνικού χαρακτήρα μέσω της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Να υπάρχει δηλαδή ένας επενδυτικός προσανατολισμός ως προς τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων.

Εκτός από την ανάληψη δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας εξ' ολοκλήρου από την ΤΑ, χρήσιμη θα ήταν η επιμέρους συμμετοχή της μέσω της υιοθέτησης δομών στήριξης, όπως π.χ. τοπικό γραφείο επιχειρηματικότητας ή ακόμα και μέσω απλών προγραμμάτων κατάρτισης εργαζομένων.

Τέλος μονόδρομο θεωρούμε ότι αποτελεί η σχεδίαση ενός αρτίου νομοθετικού πλαισίου που να καλύπτει βασικές τουλάχιστον παραμέτρους των κοινωνικών επιχειρήσεων. Το πλαίσιο αυτό πρέπει διακρίνεται από ευελιξία ούτως ώστε να προσαρμόζεται ανάλογα με τις απαιτήσεις της αγοράς αλλά και της κοινωνίας. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να δημιουργούν τις προϋποθέσεις εκείνες για ορθολογική εξέλιξη του κοινωνικού συνόλου και όχι μόνο να έρχονται να καλύψουν τις αδυναμίες από την ταχύτατη και πλασματική ανάπτυξη που παρατηρείται σήμερα.

Παράρτημα Α

Ερωτηματολόγιο 1 – Διοικητικό στέλεχος Κοινωνικής Επιχείρησης Ναυπάκτου

1) Το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο των κοινωνικών επιχειρήσεων συντελεί στη λειτουργία και την περαιτέρω ανάπτυξή τους

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

2) Οι κοινωνικές επιχειρήσεις ως φορέας του Τρίτου Τομέα είναι ανταγωνιστικές σε σχέση με τον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

3) Η επιχείρηση διατηρεί την διαχειριστική της αυτονομία σε σχέση με το Κράτος και την Τοπική Αυτοδιοίκηση

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

4) Η Τοπική Αυτοδιοίκηση συμβάλλει καθοριστικά στη δράση και λειτουργία των Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

5) Η επιχείρηση έχει αναπτύξει ή στοχεύει να αναπτύξει σχέσεις και συνεργασίες με τους φορείς της τοπικής κοινωνίας (μη κυβερνητικές οργανώσεις, τοπική αυτοδιοίκηση, αναπτυξιακές εταιρίες, ιδιώτες, εκπαιδευτικοί και πολιτιστικοί φορείς, επιχειρηματίες, κλπ)

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

6) Η επιχείρηση δημιουργεί θέσεις εργασίας για άτομα από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

7) Οι μηχανισμοί στήριξης των εργαζομένων εφαρμόζονται με επιτυχία

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

8) Η επιχείρηση έχει εξασφαλίσει ικανοποιητικά επίπεδα εργασιακής πολυμορφίας

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

9) Οι υπηρεσίες που παρέχονται από την επιχείρησης εξυπηρετούν άμεσα το συλλογικό όφελος

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

10) Ο μέχρι σήμερα τρόπος λειτουργίας της επιχείρησης έχει αποφέρει ικανοποιητικά οικονομικά αποτελέσματα

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

11) Η τοπική κοινωνία έχει ανάγκη τις υπηρεσίες της επιχείρησης

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

12) Η επιχείρηση έχει σημαντικές πιθανότητες να εδραιωθεί στο τοπικό οικονομικό σύστημα;

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

13) Η ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχει η επιχείρηση είναι ικανοποιητική;

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

14) Οι υπηρεσίες που παρέχονται από την επιχείρηση καλύπτουν όλες τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας όσον αφορά την προώθηση του πολιτισμού και την ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος της ευρύτερης περιοχής της Αιτωλοακαρνανίας

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

15) Υπάρχουν ανάγκες που δεν καλύπτονται από την επιχείρηση και για τις οποίες υπάρχουν δυνητικοί αγοραστές (δημόσιοι φορείς/ ιδιώτες/ τουριστικοί πράκτορες / πολιτιστικοί φορείς)

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

16) Οι εργαζόμενοι καταρτίζονται αποτελεσματικά

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

17) Ο αριθμός των θέσεων απασχόλησης που δημιουργήθηκαν είναι αρχικά ικανοποιητικός

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

18) Πέρα από την αμιγώς εργασιακή αποκατάσταση των ωφελουμένων, η εργασία στο πλαίσιο της επιχείρησης στηρίζει και τη γενικότερη κοινωνική ενσωμάτωση των τελευταίων

Διαφωνώ πλήρως 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Συμφωνώ απόλυτα

Κόρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Ερωτηματολόγιο 3 -Ευπαθείς Κοινωνικές Ομάδες

Γενικές ερωτήσεις

	Αντρας	Γυναίκα
Φύλλο	.....	.....
Ηλικία	.....	.....
Κοινωνική Ομάδα	.....	

Ειδικές ερωτήσεις

- 1) Ποια είναι η συμμετοχή σας στην επιχείρηση;
- 2) Οι υπηρεσίες της επιχείρησης καλύπτουν κάποιες από τις ανάγκες σας;
- 3) Πέρα από την εργασιακή αποκατάσταση επιτυγχάνεται και κοινωνική ενσωμάτωση;
- 4) Η κατάρτιση σας κρίνεται άρτια , ανταγωνιστική και αποτελεσματική όσον αφορά την αγορά εργασίας;
- 5) Πώς σας φαίνεται το εργασιακό περιβάλλον της επιχείρησης;
- 6) Θεωρείται τον μισθό σας ικανοποιητικό;
- 7) Θα θέλατε και στο μέλλον να συνεχίσετε την συνεργασία σας με την επιχείρηση;
- 8) Αισθάνεστε ότι προσφέρετε στο κοινωνικό σύνολο μέσω της εργασίας σας;
- 9) Πιστεύετε ότι είναι θετική η συνολική εικόνα της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Ερωτηματολόγιο 4 – Φορείς - Μέτοχοι

- 1) Περιγράψτε τον ρόλο σας σε σχέση με την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου
- 2) Πως κρίνετε την μέχρι σήμερα ανάπτυξη της επιχείρησης;
- 3) Έχετε αναπτύξει στενούς δεσμούς συνεργασίας με την επιχείρηση;
- 4) Η οργάνωση σας ωφελήθηκε από την εν λόγω συνεργασία;
- 5) Η επιχείρηση αποτελεί έναν αξιόπιστο και αποτελεσματικό συνεργάτη;
- 6) Η συνεργασία σας στηρίζεται σε σαφείς στόχους και αρμοδιότητες;
- 7) Κρίνετε απαραίτητη την εμπλοκή και άλλων φορέων στην δράση της κοινωνικής επιχείρησης;
- 8) Θα συνεχίσετε να συνεργάζεστε πρόθυμα με την επιχείρηση και στο μέλλον;
- 9) Πως κρίνετε την συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη της επιχείρησης;
- 10) Πιστεύετε ότι οι δραστηριότητες της επιχείρησης συμβάλλουν αποτελεσματικά στην καταπολέμηση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού;
- 11) Θεωρείτε ότι η κατάρτιση και στήριξη των εργαζομένων είναι επαρκής και αποτελεσματική σύμφωνα με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας;
- 12) Ποια είναι η γνώμη σας για την βιωσιμότητα της επιχείρησης;
- 13) Ποια είναι η γνώμη σας για την αυτονομία της επιχείρησης;
- 14) Πιστεύετε ότι η παροχή υπηρεσιών από την επιχείρηση είναι υψηλού επιπέδου;
- 15) Πιστεύετε ότι το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 16) Ποια είναι η συνολική εικόνα που έχετε αποκομίσει έως τώρα από την λειτουργία της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Ερωτηματολόγιο 5 – Τοπική Αυτοδιοίκηση

- 1) Περιγράψτε τον ρόλο σας σε σχέση με την κοινωνική επιχείρηση Ναυπάκτου
- 2) Ο Δήμος σας ωφελήθηκε από την εν λόγω συνεργασία;
- 3) Η επιχείρηση αποτελεί έναν αξιόπιστο και αποτελεσματικό συνεργάτη;
- 4) Η συνεργασία σας στηρίζεται σε σαφείς στόχους και αρμοδιότητες;
- 5) Πιστεύετε ότι ο Δήμος παίζει καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία, δράση και αποτελεσματικότητα της επιχείρησης;
- 6) Πιστεύετε ότι μέσω της κοινωνικής επιχείρησης ο Δήμος σας παρεμβαίνει κοινωνικά;
- 7) Πιστεύετε στην διαχειριστική αυτονομία της επιχείρησης;
- 8) Θα προτεινάτε και σε άλλους Δήμους την ανάληψη τέτοιων καινοτόμων πρωτοβουλιών;
- 9) Η Πολιτεία ενισχύει την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών σε Τοπικό Επίπεδο;
- 10) Πιστεύετε ότι το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο δημιουργεί πρόσφορο έδαφος για την δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 11) Ποια πιστεύετε ότι είναι η γνώμη των δημοτών σας για την κοινωνική επιχείρηση;
- 12) Θα συμφωνούσατε στην δημιουργία και άλλων κοινωνικών επιχειρήσεων;
- 13) Ποια είναι τα προβλήματα που έχετε αντιμετωπίσει στην μέχρι τώρα συνεργασία;
- 14) Πιστεύεται ότι υπάρχουν περιθώρια διεύρυνσης της συνεργασίας με την επιχείρηση;
- 15) Θα συνεχίσετε να συνεργάζεστε πρόθυμα με την επιχείρηση και στο μέλλον;
- 16) Ποια είναι η συνολική εικόνα που έχετε αποκομίσει έως τώρα από την λειτουργία της επιχείρησης;

Παρατηρήσεις/ Σχόλια:

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Ερωτηματολόγιο 6 - Εθελοντές

- 1) Τι σας οδήγησε να ασχοληθείτε εθελοντικά με την κοινωνική επιχείρηση;
- 2) Πιστεύετε ότι ο εθελοντισμός συντελεί καθοριστικά στην δράση και αποτελεσματικότητα της επιχείρησης;
- 3) Η ως τώρα ενασχόληση σας λειτουργεί ενθαρρυντικά ώστε να συνεχίσετε την εθελοντική σας δράση;
- 4) Θεωρείτε περιορισμένη τη συμμετοχή σας στην επιχείρηση;
- 5) Ποιά είναι τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζετε;
- 6) Πιστεύετε ότι εκτιμάται η εθελοντική σας συμμετοχή από την επιχείρηση;
- 7) Οι παρατηρήσεις/προτάσεις λαμβάνονται υπόψη στη λήψη αποφάσεων;
- 8) Θα σας ενδιέφερε να ασχοληθείτε επαγγελματικά στην επιχείρηση;
- 9) Θα παροτρύνετε και άλλους να συμβάλλουν εθελοντικά στην επιχείρηση;
- 10) Θεωρείτε ότι η συνολική εικόνα της επιχείρησης είναι θετική;

Σχόλιο : Το ερωτηματολόγιο που αναφερόταν στους εθελοντές δεν χρησιμοποιήθηκε για τον λόγο του ότι εθελοντές στην Κοινωνική Επιχείρηση Ναυπάκτου δεν υπάρχουν προς το παρόν.

Ερωτηματολόγιο 7 - Η Επιχείρηση και η Τοπική Κοινωνία

(Το παρών ερωτηματολόγιο διανέμεται και συμπληρώνεται στο δρόμο στην περιοχή της Ναυπάκτου).

Στο πλαίσιο διεξαγωγής μιας έρευνας στην ευρύτερη περιοχή της Ναυπάκτου για την γνώμη και την ενημέρωση των κατοίκων για την κοινωνική επιχείρηση «Προώθηση του Πολιτισμού και Παροχή Τουριστικών Υπηρεσιών», θα ήμασταν ιδιαίτερα ευγνώμονες εάν μπορούσατε να διαθέσετε 5 με 10 λεπτά από το χρόνο σας για να απαντήσετε σε μερικές ερωτήσεις. Οι απαντήσεις σας θα μας βοηθήσουν να αξιολογήσουμε κατά πόσο η επιχείρηση καλύπτει τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Η επεξεργασία των ερωτηματολογίων πραγματοποιείται με πλήρη εχεμύθεια. Παρακαλώ κάνετε ένα κύκλο γύρω από την απάντηση που επιλέγετε:

1. Είστε : Αντρας - Γυναίκα

2. Ηλικία: κάτω των 18   18-25   26-40   41-60   πάνω από 60

3. Πόσο καιρό ζείτε στην περιοχή;
Λιγότερο από 1 έτος   1-3 έτη   3-10 έτη   10-20 έτη   πάνω από 20 έτη

Η επιχείρηση έχει την έδρα της τη Ναύπακτο και έχει σαν αποστολή την αξιοποίηση του τουριστικού και του πολιτιστικού προϊόντος της περιοχής και την εργασιακή αποκατάσταση ατόμων από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

4. Πόσο καλά γνωρίζετε την επιχείρηση;
Καλά   Αρκετά Λίγα   Λίγο   Καθόλου

5. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ τις υπηρεσίες της επιχείρησης;   Ναι   Όχι

6. Αν ναι, τι είδους υπηρεσίας σας παρείχε η επιχείρηση; .....

7. Πως σας εξυπηρέτησε το προσωπικό της επιχείρησης;
Άριστα   Πολύ καλά   Ικανοποιητικά   Μη ικανοποιητικά

8. Γνωρίζετε κάποιον άλλο πρόσωπο που να έχει εξυπηρετηθεί από τη συγκεκριμένη επιχείρηση;   Ναι   Όχι

Θέλετε να προσθέσετε κάτι άλλο;

.....

.....

Ευχαριστούμε για τις απαντήσεις και το χρόνο σας.

Κύρια πηγή: Ερωτηματολόγια έρευνας – Ινστιτούτο Κοινωνικής Κανονιστικής

Παράρτημα Β

Προβλεπόμενος ισολογισμός μετά το κλείσιμο πρώτου χρόνου λειτουργίας.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ		ΠΑΘΗΤΙΚΟ	
Πάγια		Κεφάλαιο	18.000,00
Αποθέματα		Μακροπρόθεσμα Δάνεια	
Πελάτες		Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	
Χρεώστες		Προμηθευτές	29.087,00
Διαθέσιμα-Ταμείο	350.653,00	Πιστωτές	206.726,00
		Κέρδη Χρήσης	68.274,00
ΣΥΝΟΛΟ	350.653,00	ΣΥΝΟΛΟ	322.087,00

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ

Πωλήσεις	
Εμπορευμάτων	
Πωλήσεις προϊόντων	275.000,00
Κόστος	
εμπορευμάτων	
Κόστος προϊόντων	
Μικτό κέρδος	275.000,00
Σταθερά έξοδα	206.726,00
Μεταβλητά έξοδα	
Σύνολο εξόδων	206.726,00
Κέρδος	68.274,00

Παράρτημα Γ

ΟΡΙΣΜΟΙ.....

1. Κοινωνικός έλεγχος : Ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί μία μέθοδο βάσει της οποίας οι οργανώσεις έχουν την δυνατότητα να παρακολουθούν τις κοινωνικές τους επιδόσεις στο εσωτερικό και εξωτερικό τους περιβάλλον.

2. Κοινωνικός Απολογισμός : Είναι το εργαλείο Αξιολόγησης της Κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων με αντικείμενο την εξέταση μη οικονομικών παραγόντων, όπως :

- Παράγοντες που σχετίζονται με τα δικαιώματα του πολίτη/ εργαζόμενου
- Περιβαλλοντικούς παράγοντες
- Παράγοντες κοινωνικής συνεισφοράς
- Παράγοντες δημοκρατικής λειτουργίας

Αποκτά ολοένα αυξανόμενη σημασία για ανταγωνιστικές επιδόσεις των επιχειρήσεων του μέλλοντος. Αποτελεί πρακτική που συμβάλλει ενεργητικά στην βελτίωση οργανωτικών και εργασιακών επιδόσεων

3. Κοινωνική Λογιστική : Είναι η διαδικασία μέσω της οποίας η επιχείρηση συλλέγει, αναλύει και ερμηνεύει περιγραφικές, ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες με στόχο τον έλεγχο και την αξιολόγηση των κοινωνικών της επιδόσεων

4. Κοινωνικός Λογιστής – Υπεύθυνος Κοινωνικού Απολογισμού:

Το άτομο το οποίο στο πλαίσιο μιας επιχείρησης έχει αναλάβει το συντονισμό και την εφαρμογή των διαδικασιών κοινωνικής λογιστικής και προετοιμασίας των κοινωνικών λογαριασμών.

5. Κοινωνικός ελεγκτής : Το άτομο που αναλαμβάνει στο τέλος κάθε κύκλου εργασιών/ κοινωνικού ελέγχου, τον έλεγχο των στοιχείων που προέκυψαν από την διαδικασία κοινωνικής λογιστικής της επιχείρησης.

6. Κοινωνικοί Λογαριασμοί : Το έγγραφο στο οποίο παρουσιάζονται τα στοιχεία που προκύπτουν από την διαδικασία κοινωνικής λογιστικής και που υποβάλλεται σε έλεγχο στην ομάδα κοινωνικού ελέγχου.

7. Κύκλος κοινωνικού ελέγχου : Μπορεί να έχει διάρκεια ένα ή και δύο χρόνια. Η ολοκλήρωση του κύκλου σηματοδοτείται από την προετοιμασία και παρουσίαση των κοινωνικών λογαριασμών

8. Ομάδα Κοινωνικού Ελέγχου : Η ομάδα αυτή αποτελείται από τα άτομα που ορίστηκαν από την επιχείρηση για να συνεργαστούν με τον κοινωνικό λογιστή με αντικείμενο την επισκόπηση και τον έλεγχο των κοινωνικών λογαριασμών.

9. Stakeholders : Άτομα που διαθέτουν μία συνολική αντίληψη για την εξέλιξη των στόχων, δραστηριοτήτων και επιδόσεων της επιχείρησης. Ξεχωρίζουν μεταξύ αυτών, οι εργαζόμενοι, οι διοικούντες, εταιρικοί φορείς και οργανώσεις, χρηματοδότες, δήμοι, κλπ.

10. Εσωτερική Κοινωνική Ευθύνη : Σεβασμός των εργασιακών δικαιωμάτων και των Διεθνών συμβάσεων εργασίας, ευνοϊκή πολιτική ανθρώπινων πόρων, κλπ.

11. Εξωτερική Κοινωνική Ευθύνη :

1. Σχέση με την τοπική κοινότητα και το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, κλπ.
2. Σχέσεις με τους εμπορικούς εταίρους, τους επενδυτές, τους προμηθευτές και τους καταναλωτές⁴¹.

---

⁴¹ Πηγή : Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Βιβλιογραφία

Defourny, J., «Introduction: from third sector to social enterprise» στο Borzaga, C. and Defourny, J., *The Emergence of Social Enterprise*, Routledge, London 2001

Salamon L. and Anheier, H., *The Emerging of Non Profit Sector: An Overview*, Manchester University Press, Manchester 1996

Industrial Common Ownership Movement (ICOM), *Guide to Co-operative and Community Business Legal Structures*, Λονδίνο 1994. Βλ. επίσης, Demoustier, D., *L'économie sociale et solidaire*, Syros, Παρίσι 2001

Parnell, E., *Επανεφεύρεση των Συνεταιρισμών: επιχειρήσεις για τον 21ο αιώνα*, Στοχαστής – Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2000

Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project

ÖSTAT, *Statistisches Jahrbuch 1999 / 2000*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Nyssens, M. and Gregoire, O., «Les entreprises sociales d'insertion par l'économie en Belgique», Εργασία μέρος του ερευνητικού σχεδίου "The Socio-Economic Performance of Social Enterprises in the Field of Integration by Work" (PERSE)

Jeantet, Th., *L'économie sociale face au 21eme siècle*, Rapport au Délégué Interministériel à l'Innovation Sociale, 15 Απριλίου 2000

Lipietz, A., *Rapport relatif à la lettre de mission du 17 septembre 1998 adressée par Madame AUBRY, Ministre de l'Emploi et de la Solidarité*, Tome II: annexes.

Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001,

International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001,

EUROSTAT, *A pilot study on co-operatives, mutuals, associations and foundations*, 2001.

mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne, 2001

CEPES, *Annuaire de l'économie sociale 2000*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Δεδομένα προερχόμενα από το STATEC, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Δεδομένα του 1999 προερχόμενα από τον κυβερνητικό οργανισμό Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Δεδομένα από το International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, και το Ινστιτούτο Koopi, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001

Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001,

International Cooperative Alliance, *Statistics and information on European Cooperatives*, στο Conseil Supérieur de Coopération, *Rapport du Conseil Supérieur de Coopération 2000 : le mouvement coopératif en France – Les mouvements coopératifs dans l'Union Européenne*, 2001,

Regione Autonoma Trentino – Alto Adige, «Social Enterprises and New Employment in Europe», (1998).

Marisa Burlastegui, «Introducción al concepto de empresa social»

«Social Accounting, Social Audit και Social Report».

Mraovic, B., (2003), «Social Audit in the network society», International conference on 'Globalization and Entrepreneurship: Fears, Challenges and Opportunities'

Pearce, J. (2000), Social Audit and Accounting, CBS network & Social Enterprise Network.

“Enterprising non profits”, a tool for Social Enterprisers. Gregory Dees, Peter Economy

Ινστιτούτο Κοινωνικής Καινοτομίας

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, *Προοπτικές απασχόλησης στον τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας*, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002,

Χρυσάκης, Μ. και Ζιώμας, Δ., «Κοινωνική Οικονομία και Απασχόληση: Προοπτικές και Αναγκαίες Παρεμβάσεις», περ. *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, αρ. 26, 2002

Περιοδικό «Επιλογή» : «Τάσεις Ελληνικής Οικονομίας»

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις

www.europa.int

www.equal.gr

www.socialeconomy.gr

www.statistics.gr

www.ekep.gr